

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

ISFAHAN ÇEVRESİNDE YAŞAYAN KAŞKAY TÜRKLERİNİN DÜĞÜN
GELENEKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Omid HAGHİGHAT DEHSORKHİ

DANIŞMANI : Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN

İZMİR-2016

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

ISFAHAN ÇEVRESİNDE YAŞAYAN KAŞKAY TÜRKLERİNİN DÜĞÜN
GELENEKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Omid HAGHİGHAT DEHSORKHİ

JÜRİ ÜYELERİ

Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN

Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKAR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA

İZMİR-2016

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ISFAHAN ÇEVRESİNDE YAŞAYAN KAŞKAY TÜRKLERİNİN DÜĞÜN GELENEKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME adlı yüksek lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Omid HAGHGHAT DEHSORKHI

İmza

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Omid Haghighat DESHORSKI

Numarası : 92140002261

Anabilim Dalı : Türk Halk Bilimi

Tez Başlığı (Türkçe) : Isfahan Çevresinde Yaşayan Kaşkay Türklerinin Düğün Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme

Tez Başlığı (İngilizce) : A study of the Wedding Traditions of Qashgai Turks Who Live Around Isfahan

Tez Savunma Tarihi : 25. 08. 2016

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık: Isfahan Çevresinde Yaşayan Kaşkay Türklerinin Düğün Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme

Tez Başlığı (İngilizce) : A study of the Wedding Traditions of Qashgai Turks Who Lives Around Isfahan

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN

Karar : O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA

Karar : O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç.Dr. Pınar FEDAKAR

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒ ☐ ☐

☐

☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: KAŞKAY TÜRKLERİ

G.1. KAŞKAY KELİMESİNİN KÖKENİ	1
G.2. KAŞKAY İLİ'NİN GEÇMİŞİ	2
G.3. İRAN'DA YAŞAYAN KAŞKAY TÜRKLERİ	3
G.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI COĞRAFI BÖLGELER	5
G.5. KAŞKAY TÜRKLERİNDE SOSYAL YAPI.....	6
G.6. KAŞKAY TÜRKLERİNDE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA	9
G.7. KAŞKAY TÜRKLERİNİN EKONOMİK DURUMU	11
G.9. KAŞKAY TÜRKLERİNDE SOSYAL İLİŞKİLER.....	14
G.10. KAŞKAY TÜRKLERİNDE DİL.....	15
G.11. KAŞKAY TÜRKLERİNDE EDEBİYAT	15
G.12. KAŞKAY TÜRKLERİNDE DİN VE İNANÇLAR SİSTEMİ	17
G.13. İRAN KAŞKAY TÜRKLERİNİN BUGÜNKÜ DURUMU	18
G.14. İSFAHAN VE ÇEVRESİ KAŞKAY TÜRKLERİ.....	19

BİRİNCİ BÖLÜM: EVLİLİK VE ÇEŞİTLERİ

I.1. KAŞKAY TÜRKLERİN'DE EVLEMENİN ÖNEMİ	21
I.1.1. Evliliğe Uygun Olan Kız veya Erkeğin Özellikleri	22
I.1.2. Erkekler ve Kızlar İçin Uygun Görülen Evlilik Yaşı.....	23
I.2. KAŞKAY TÜRKLERİNDE EŞ SEÇİMİ.....	24
I.3. KAN DAVASINI ÖNLEMENİN AMACIYLA EVLİLİK.....	27
I.4. DENİŞİK ŞEKİLDE EVLİLİK.....	29
I.5. KIZ KAÇIRMA ŞEKLİNDE YAPILAN EVLİLİK.....	30
I.6. İÇ GÜVEYİSİ ŞEKLİNDE EVLİLİK.....	31
I.7. BEŞİK KERTMESİ ŞEKLİNDE EVLİLİK.....	31
I.8. BALDIZLA EVLİLİK	32
I.9. KAYINBİRADERLE EVLİLİK	32
I.10. TEK EŞLE EVLİLİK	33
I.11. BİRDEN FAZLA KADINLA EVLİLİK.....	33
I.12. YAKIN AKRABA İLE EVLİLİK.....	34
I.13. SÜT KARDEŞLERLE EVLİLİK	35
I.14. DUL KADINLA VEYA DUL ERKEKLE EVLİLİK	35
I.15. SOSYAL MEDYA ŞEKLİNDE EVLİLİKLERİ.....	36
I.16. BEYAZ EVLİLİK	36

İKİNCİ BÖLÜM: DÜĞÜN GELENEKLERİ

II.1. EVLİLİK İSTEĞİ BELİRLENMESİ	38
II.2. BAHT AÇMAK.....	38
II.3. KIZ İSTEME.....	39
II.4. SÖZ KESME , NAMZADI, ŞAL ANGOŞTAR VEYA NİŞAN MERASIMI	40
II.5. BAŞLIK, MEHİR VE TAKI	42
II.6. AGD MERASIMI	43
II.7. DÜĞÜN TARİHİNİN BELİRLENMESİ.....	44
II.8. ÇEYİZ	45
II.9. URBA DÜZME.....	46
II.10. DÜĞÜNE ÇAĞRI.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:DÜĞÜN SIRASI GELENEKLERİ

III.1. DÜĞÜN SAHASINI BELİRLEME VE ÇADIR KURMA.....	50
III.2. BAYRAK ASMA	51

III.3. RESMİ NİKAH	51
III.4. GELİN ALMA	52
III.5. DÜĞÜN YEMEĞİ	54
III.5.1. Berenc Kubi	55
III.6. DÜĞÜN OYUNLARI	56
III.7. MİSAFİR KARŞILAŞMA	58
III.8. KİNA GECESİ	58
III.9. GELİN VE GÜVEY HAMAMI	59
III.10. GERDEK ODASI	59
III.11. DİĞER UYGULAMALAR	59
III.11.1. Nazar boncuğu, Espand, Namak Torki	59
III.11.2. Kurban	60
III.11.3. Şabaş Verme, Bondortaht Merasimi	61
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:DÜĞÜN SONRASI GELENEKLERİ	
IV.1. GELİN VE DAMADIN KIZ TARAFINA GİTMESİ, “AYAK AÇMA”	63
IV.2. GELİN GÖRMEYE GİTMEK	63
IV.3. GELİN VE DAMADI DAVET ETME	64
IV.4. GELİNİN, KAYINPEDER VE KAYNANASINA KARŞI TUTUMU	64
IV.5. SÖYLEMEZLİK ADETI	65
IV.6. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KADAR EVLİLİK GELENEĞİNİN DEĞİŞİMLERİ	66
SONUÇ	69
EKLER	71
E.1. KAYNAK KİŞİLER	72
E.2. HARİTALAR	74
E.3. RESİMLER	75
E.4. METİNLER (KAŞKAY TÜRKÇESİYLE DERLEDİĞİM BİR METİN)	83
E.5. DERLEMEDE SORULAN SORULARIN LİSTESİ	89
KAYNAKLAR	93

ÖNSÖZ

Kaşkay Türkleri, İran'ın güneyinde yaşayan konargöçer bir Türk topluluğudur. İran'da yaşayan Türk toplulukları arasında, Azerbaycan ve Türkmen Türklerinden sonra nüfus bakımından en kalabalık üçüncü topluluk olduğu bilinen Kaşkaylar, son otuz yılda hızla göçebe hayatı terk etmekte ve yerleşik hayata geçmektedir.

Bütün toplumlar gibi, Kaşkay Türkleri için de düğünler oldukça önemlidir. Düğünler her şeyden önce insanların bir araya gelmesini sağlamaktadır. Kaşkay Türkleri, özellikle düğün ile ilgili bir çok eğlenceli törene sahiptir. Devlet ise müzik, dans ve benzeri eğlence vasıtalarına sıcak bakmamaktadır. Kaşkaylar, İran devletinden pek destek alamadıkları için, günden güne kendi kültürlerini, geleneklerini ve göreneklerini kaybetmek durumuyla -ya da daha açık bir ifadeyle tehlikesiyle- karşı karşıya bulunmaktadır. Söz konusu tehlike, düğün gelenekleri için de geçerlidir. Bu durum, yüksek lisans tez konusu olarak Kaşkay düğün geleneklerini seçmemizin en önemli sebeplerinden biridir.

Çalışmamızın esasını 2015 yılının Haziran - Ekim ayları arasında yaptığımız muhtelif araştırma gezimiz esnasında derlediğimiz metinler, ses kayıtları ve fotoğraflar oluşturmaktadır. İsfahan çevresinde, Kaşkayların çadırlarını veya köylerde yaşadıkları bölgelerin birçoğunu görme ve ses kaydına dayanan derleme yapma şansına sahip olduk. Saha çalışmasında, kimisiyle yarım saat kimisiyle ise iki saatlik görüşmeler ve ses kayıtları yaptık. Metinlerimizin ve malzememizin sağlam olması için, kaynak kişilerin seçiminde titiz davrandık ve dillerinin Kaşkay Türkçesi özelliklerini taşıyan kişilerden oluşmasına özellikle dikkat ettik. Gözlem ve görüşme yöntemlerini de kullanmak suretiyle, İsfahan civarında yaşayan Kaşkay Türklerinden derlememizi yaptık. Alanda kullandığımız farklı derleme yöntemleri ile çalışmamızı titiz bir şekilde yapmaya çalıştık. İmkanlar ölçüsünde, bu konuda az ya da çok başarılı olduğumuz kanaatindeyiz.

Tezimin "Giriş" bölümünde, Kaşkay Türkleri ile ilgili birtakım bilgiler verilmiştir. Kaşkay kelimesinin kökeni, Kaşkayların tarihi ve kökeni ile Kaşkay toplumun sosyal ve siyasal yapısından bahsedilmiştir. Birinci bölümün başlığı, "Evlilik ve Çeşitleri"dir. Bu başlık altında, genel olarak Kaşkaylarda evliliğin öneminden bahsederek Kaşkay Türklerinde evlilik çeşitlerini ve toplumun bu evliliklerle ilgili kanaat veya değerlendirmelerini vermeye çalıştım.

İkinci bölüm, “Düğün Öncesi Gelenekleri” başlığını taşımaktadır. Evlenme isteğini belirtme, eş seçimi, kız isteme, söz kesme ve Kaşkay Türklerinde var olan düğün öncesi gelenek göreneklerinden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümün başlığı ise, “Düğün Sırası Gelenekleri”dir. Burada, düğün sırasında ne tür merasimlerle ve ne çeşit geleneklerle karşılaşacağımızdan bahsedilmiştir.

Dördüncü ve son bölümümüzün başlığı, “Düğün Sonrası Gelenekleri” şeklindedir. Bu başlık altında, Kaşkay Türklerinde düğünden sonra hangi geleneklerin bulunduğu ve onların nasıl uygulandığı konularında etraflıca bilgi sunmaya çalıştık.

Tezimiz "Sonuç", "Kaynakça" ve "Ekler" bölümleriyle tamamlanmaktadır. Ekler bölümünde, kaynak kişilerden bir kadın ve bir erkek ileyüz yüze yaptığımız ve ses olarak kaydettiğimiz görüşmenin metnini vermeyi uygun bulduk. Burada, ayrıca düğünlerle ilgili fotoğraflara da yer verdik. Bu fotoğrafların büyük bir kısmı, alanda çalıştığımız sırada tarafımızdan çekilmiştir.

Öncelikle Ege Üniversitesinden ve özel olarak Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'ndeki Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı'nın değerli hocalarına, bana burada yüksek lisans yapma şansı verdikleri ve bana bir çok değerli şeyi öğrettikleri için şükranlarımı sunuyorum. Sayın hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN'a, her zaman yanımda olduğu ve yol gösterdiği için içtenlikle teşekkür ediyorum. Yaklaşık bir sene boyunca tez çalışmalarımda bana yardım eden bütün arkadaşlarıma da teşekkür ediyorum. Derleme sahasında bana yardım eden bütün Kaşkay arkadaşlarıma ve derleme süresince yanımda oldukları için özellikle Rostami ailesine teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca beni hep destekleyen ve her zaman yanımda olan sevgili anneme de çok teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Omid HAGHİGHAT DEHSORKHİ

GİRİŞ

KAŞKAY TÜRKLERİ

G.1.Kaşkay Kelimesinin Kökeni

Kaşkay kelimesinin kökeniyle ilgili olarak geçmişten beri mantıklı veya mantıksız bir çok görüş ileri sürülmüştür. Ancak yazılı bir metin elimizde olmamasından ve bütün görüşlerin tahminler üzerine olmasından dolayı kesin bir yargıya varılmamaktadır. Bir görüşe göre Kaşkay kelimesi, iki ayrı isimden yani “kaç” “قاچ” ve “gayi” “قايی” oluşmuştur. Bu görüşe göre “kaç” kelimesi “ kaçmak” fiilinden gelmektedir. Daha sonraları “iken” ekini yani “gayi” ekini alarak “kaşgay” şeklini almıştır. Zaman içerisinde de “Kaşkay” haline dönüşmüştür. Birçok uzmana göre, bu görüş doğru değildir. Kaçmak kelimesi olumsuz bir anlama sahip olduğundan ve Kaşkaylar geçmişten beri cesaretleri ile meşhur olduğundan, bu görüş mantıksız görülmektedir (Tayebi 2009: 66). Kaşkaylar kendilerine korkak vasfını yakıştırmamaktadırlar.

Bazı filologlara göre Kaşkay kelimesi “beyaz alınlı at” anlamından ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre Kaşkay askerlerinin atları beyaz alınlılarına sahiptir. Beyaz alınlı atların onlara şans getirdiğine ve onların savaşlarda, zafere çıkmasına sağladığına inanılmaktadır. Bu yüzden onlar “Kaşke Atlılar” “كشكه آتيلار” adıyla tanınmaktaydılar (Sümer 1990: 905). Kaşkay kelimesinin kökeniyle ilgili bir çok görüş ortaya atılmış olsa da uzmanlara göre genel olarak daha mantıklı görülen görüş Mirza Jafar-i Hormuzi tarafından şu şekilde beyan edilmiştir: Gabkaç ovasından gelen bir Türkmen toplumu, Atabakan Salgari ile bu bölgeye geldiler ve Bamut tayfasından olduğundan dolayı onları “kaşke” “قشقه” seslendirerek zaman içerisinde onları “Kaşkay” adıyla adlandırmaktadırlar (Homruci 1934: 198).

Daha yaygın ve doğruya yakın bir görüş ise, Kaşkay lakabının, Kaşkayların ismini yaşadığı bölgeden almış olmasıdır. Coğrafi yerlerin isimlerinin kökenleri üzerine araştırma yapan uzmanlara göre Kaşkay ismi, bir şehir, bölge, dağ, köy ve genel olarak bir mekan ve yerden alınmıştır. Bazı uzmanlara göre Kaşkay ismi “Kaşgar” denilen bir şehirden alınmış, bazılarının göre ise Özbekistan’daki “Gaşge Darya” denilen bir nehirin isminden ve başkalarının gruba göre de Tebriz ve Miyane arasındaki “Kaşkay” denilen bir köy adından gelmektedir (Beck 1986: 13).

G.2.Kaşkay İli'nin Geçmişi

Kaşkay isminin kökeni gibi Kaşkayların nereden ve ne zaman geldikleri ile ilgili çeşitli görüşler ile de karşılaşmaktayız. Bu görüşlerin çeşitliliği Kaşkalar'ın HalaçTürkleri ile aynı sanılmasından kaynaklanmaktadır(Tayebi 2009: 66). HalaçTürkleri, Haftaliyan veya Beyaz Hunlardan kalan bir gruptur ve Oğuz ailesindendir. Müslüman tarihçilere göre, Halaçlar, Maverâünnahr'den İran toprağına gelen ilk Türklerdendir ve Halacistan denilen bir bölgeye yerleşmişlerdir (Sümer 1990: 700).

Bu yüzden bazı tarihçilere göre Kaşkaylar, Halaç Türklerin'den ayrılıp Fars'a gitmiş bir topluluk sayılmaktadır. Ancak Minorski, Halaçların İran merkezinden Fars şehrine doğru göç etmelerinin Kaşkaylardan daha öncesinden başladığını ve bir süre sonra ikisinin Fars'ta bir araya geldiklerini düşünmektedir (Oberling 1974: 29).

Malek Mansur-han Kaşkay'a göre,Kaşkayların bir kısmı Irak Türklerindendir. Oğuz Türklerinden olan bu Türkler,hicri takvime göre 5.yüzyılın başlarında Gaznaviyan hükümdarlığından ayrılıp İran'ın batısına doğru göç etmişlerdir. Bu Türkler "Irak Türkleri" ismiyle tanınmışlar ve İran'ın bazı bölgelerine dağınık bir şekilde yerleşmişlerdir. Amale Tayfasından Gale-zan ve Namadi tireleri ve Farsimadan'da bulunan tayfanın bir kısmı bu Türklerdendir (Tayebi 2009: 66).

Bazı araştırmacılar ise Kaşkayları, Azerbaycan ve Kafkaslardan saymaktadırlar. Pirniya'ya göre Kaşkaylardanyirmi bin aileye yakını Kafkas'taki Darband bölgesinde "Kaşkaii" "كشكائی" adıyla yaşamaktadırlar ve hatta Darband'daki dağların üzerinde ise kendi dilleriyle "Burada Kaşkaylar yaşıyorlar" diye bir söz görülmektedir (Kahremani 1956: 27). Buna ek olarak, Kaşkayların şiirlerindeki bazı beyitler de,Kaşkayların, Azerbaycan ve Kafkas bölgeleri ile ilişkileri olduğunu göstermektedir.

Diğer görüşlerdenbiri ise,Kaşkayların ta 5000 yıl öncesine kadar Sümerlere bağlanarak çok eskilere dayandırılmasıdır (Zehtabi 1997: 39). Bu görüşe dayanarak bazı uzmanlar, Kaşkay Türkçesinin, Sümerlerden kalan bir şive olduğunu düşünmektedir.Kaşkayları Sümerlere bağlayan uzmanlara göre,Sümer İmpratorluğu son bulduktan sonra bazıları İran'ın kuzeyine yani Azerbaycan tarafına göç etmişlerdir. İran'ın kuzeyine göç eden bu topluluk,seneler sonra Oğuz Türkleri

denilen bir topluluk olarak İran güneyine göç etmiştir. Kaşkayların kökeninin bu topluluğa ait olduğu düşünülmektedir (Kiyani 2001: 25-26).

Bu görüşlerine göre ortak olan bir gerçek vardır; oda Kaşkayların Gazne ve Selçuk Devleti dönemlerinden itibaren orta Asya'dan İran topraklarına göç eden bir Türk topluluğu olarak sayılmasıdır.

G.3. İran'da Yaşayan Kaşkay Türkleri

Kaşkayların Fars'a ne zaman ve nasıl geldikleri ile ilgili şüana kadar henüz kesin bir sonuca varılamamıştır. İlk kez İbni Batuta 1324 yılında İran'a gelince kendi Seyahatname'sinde İsfahan şehrinden Şiraz'a olan yolculuğunu anlatmaktadır. Bu anlatımda Türklerden şu şekilde söz etmektedir: “Yazd-i Hast'taki Deşt-i Rum yolundan Mayin'e gittik ve Deşt-i Rum Türklerin yaşadığı bölgedir” (İbni Batuta 1969: 216). İbni Batuta'yla beraber Hafız-i Şirazi'nin gazellerinde de Türklerden bahsedilmiştir. Ancak bunların hiçbirinde “Kaşkay” sözcüğünden bahsedilmemiştir. Kaşkay Türklerinden bahseden en eski eser Camiü't- Tevarih-i Hasanî'dir ve Hasan İbn-i Şahab-i Yezdî'ye (1451-1471) aittir (Afshar 1982: 244).

Diğer eserlere göre Kaşkay Türklerinin Fars bölgesine göçlerinin aynı zamanda olmadığı ortaya çıkmaktadır. Fars bölgesinde yerleşmiş olan ilk tayfanın Farsimadan tayfasından geldiği düşünülmektedir (Acami, Mir Mohamad Sadeghi ve Marsden, 1973: 1).

Kaşkay Türkleri, tarih boyunca İran tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Eski zamanlardan itibaren, tarih boyunca bir çok savaş ve sıkıntı ile mücadele eden en cesaretli ve en güçlü üaskerlere sahip olan bir topluluk olarak sayılmaktadır. Ayrıca, bazen bir hükümdara karşı güçlü bir teşkilata sahip olup hükümete karşı durmaktaydılar. Şah İsmail Safavi döneminde, Kaşkayların yeri İran coğrafyasında daha kalıcı bir hal almıştır. Özellikle Kaşkaylar, Portekizler¹ adıyla bilinen topluluğu Şah İsmail'in emriyle İran topraklarından çıkartmalarından dolayı önemli bir yere sahip olmuşlardır. Kaşkayların Afşariye döneminde ise Nadir Şah Afşar'a girdiği bir çok savaşta yardım ettiler. Ancak bazı çatışmalar nedeniyle, Nadir

¹ İran-Portekiz savaşı: 1507-1622 yılları arasında İran Safavi ve Portekiz İmparatorluğu arasında Hormoz Bölgesi ve onu içeren 80 ada ile ilgili ortaya çıkan savaştır. Portekizlerin İran topraklarından kovulmasında, Kaşkaylar en önemli rolü oynamıştır. Bu dönemde Kaşkaylar, Şah İsmail'e siyasi ve sosyal açıdan bağlı oldukları için, Şah İsmail'in

Kaşkaylar'ı hem askeri hem de siyasi yönde destekleyip görevler vermesiyle güçlenen Kaşkaylar, Portekizliler'i savaşta mağlup etmişler ve bölgelerinden çıkarmışlardır (Persian-Portuguese war, 2016).

Şah, bir süre onları kendi yurtlarından Horasan'a göndermiş ve Kaşkaylar kendi sahalalarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Fakat Nadir Şah'ın ölümü ve Karim Han Zand'ın yardımıyla onlar yine kendi yurtlarına dönmüşler ve Fars bölgesinde yaşamaya devam etmişlerdir. Kaşkaylar, Zandiye döneminde hükümet teşkilatlarında önemli görev ve unvanları sahip olmuşlardır. Gacar İmparatorluğu döneminde Kaşkaylar ve başa geçen hükümdarlar arasında bir çok çatışma olmuştur. Çatışmaların en büyük sebeplerinden biri Kaşkayların Fars topraklarında güçlenmeleri ve bazı dönemlerde hükümdarlara başkaldırmalarıdır. Arada çatışmalar olmasına rağmen, ülkenin bütünlüğü açısından İran topraklarına bir düşman girdiği zaman hükümdar Kaşkaylardan yardım istemiştir. Fakat yardım istenmesinden sonra Kaşkayların daha da güçlenmesinden dolayı hükümdarlar onların güçlerinden korkup Kaşkayların bir araya gelmelerini çeşitli yollar ile engellemeye çalışmışlardır. Meşrutiyet Devrimi'ne²kadar, Sulat-ül Dule'nin Kaşkay toplumunun ilhanı³olmasına kadar çatışmalar devam etmiştir. Sulat-ül Dule döneminde Kaşkaylar, yine eski güçlü hallerine geri dönmüştür. Bu güve dayanarak Kaşkaylar ilk kez meclise temsilci göndermişlerdir.⁴Meşrutiyet Dönemi'nde, Kaşkaylar Fars bölgesinde en güçlü topluluk sayılıyorlardı. Bu durumun doğal sonucu olarak bir kez Sulat-ül Dule Fars bölgesinin merkez hükümdarlığına sahip olmak için ayaklanmıştı. Sulat-ül Dule geçmiştten günümüze kadar devamlı İngilizler ile düşmanlık içinde olmuştur. Tarih boyunca devamlı savaş halinde olmuşlardır. Kaşkayların İngilizler ile çatışmaları her zaman devam etmiştir (Tayebi 2009: 85-90).

20. Yüzyılların başlarında bölgede hakim olan Pehlevi Hükümdarı Rıza Şah Pehlevi (1878-1944) rejim dönemi, Kaşkaylar için en karanlık dönemlerden biri

---

²İran'da gerçekleşen Meşrutiyet Hareketi 19.yy.da İran'ın içine düştüğü siyasi ve iktisadi zayıflıktan kurtulma çabası olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin Batılı ve Doğulu siyasi güçlerinin İran üzerindeki nüfuz mücadelesi ve İran'ın doğal kaynakları üzerinde bu güçler arasında süren çıkar tartışmaları içinde topraklarının bir kısmını kaybeden İran'da, 20. Yüzyıl başlarında din adamlarının ve aydınlarının öncülük ettiği meşrutiyet hareketi 1906 yılında ilk defa milli bir meclisin ve meşrutiyet hükümetinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Dilek 2007: 49-50).

³İLHAN: Kaşkay toplumundaki bir çok tayfadan oluşturulmuş İl denilen topluluklarının başındaki kişiye denilen unvan.

⁴Meşrutiyet'ten sonra ülkedeki beş büyük topluluğun büyüklerinin meclise girilmesine izin verilmiştir. Bu topluluklardan biri olan Kaşkay ili temsilcisi ise Mirza Faracullah Mirpence'dir. Meclis düşman kuvvetlerce bombalandığı için ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda hiçbir temsilci mecliste faaliyet gösterememiştir (Nasiri Tayebi 2009: 94).

sayılır. Özellikle Rıza Şah “Tahte Gapu” siyasetiyle⁵ Kaşkayları birbirinden ayırmaya ve kültürlerine kentleşme siyaseti uygulayarak onları zayıflatmaya ve yıpratmaya çabalamıştır. Rıza Şah, Kaşkay Türklerinin birlikten kaynaklanan güçlerini çeşitli yöntemlerle dağıtmaya başlamıştır. Örneğin ilhanlar ya tutuklanmış ya da başka ülkelere gönderilmiştir. Kaşkayların göç etme yolları kapatılmıştır. Buna benzer faaliyetler ile Kaşkaylar yok edilmek istenmiş ve bu yola Kaşkaylara ciddi zararlar verilmiştir. Rıza Han, Kaşkay Türklerinin resmiyetini ve onların birliğini yok etme siyaseti izlemiştir. Rıza Şah döneminden sonra yerine gelen oğlu Muhamad Rıza Şah ise Kaşkayların birlik güçlerinden korktuğu için onların güçlerini azaltmayı hedef olarak babasının siyasetini devam ettirmeyi tercih etmiştir. Böylece, günden güne Kaşkayların siyasi, ekonomi ve kültürel açıdan ciddi zarar görmeleri amaçlanmıştır. Sonuç olarak hedefe ulaşılmıştır (Tayebi 2009: 261). Şimdiki hükümet de, Rıza Şah gibi sert kültür siyaseti uygulaması da, Kaşkay Türklerinin öz kültürlerini ve öz yaşam tarzlarını desteklemek yerine daha çok kültürün yozlaşmasını ve değişmesini istemekte ve buna göre davranmaktadır.

G.4. Kaşkay Türklerinin Yaşadığı Coğrafi Bölgeler

Kaşkay Türklerinin bir kısmı köylerde, bir kısmı ise şehirlerde yaşamaktadır. Köylerde yaşayan Kaşkaylar, İranın güneyinde, güneybatısında ve hala şehirlerde yaşamaya devam etmektedir. Şehirlerde yaşayan Kaşkaylar ise Fars, Buşehr, Kohkiluyeh ve Boyer-Ahmad, Hormazgan ve Çarmahal Bahtiyarı şehirlerinde yaşamaktadır (Tayebi, 2009: 66-68).

“Kışlak” yani kışlık bölgesi ve “Yeylak” yani yazlık bölgesi denilen bölgeler Kaşkaylar için Halic-i Fars’tan ta İsfahan şehrine kadar uzanmaktadır. “Yeylagh” bölgesi Şiraz şehrinin kuzeyinden başlayıp ta Shehriza ve Borujen şehirleri civarlarına kadar uzamaktadır (Tayebi 2009: 45). Kaşkayların “Yeylak” bölgeleri Bahtiyarı ve Fars dağları arasında kalan yani daha doğrusu Erdekan ve Kamhor, Sar Had Çardange ve Şeş Nahiye bölgeleri arasında Semirom, Abade, Eglid ve Sepidan şehirlerinde Kaşkay Türkleri bu yerlerde yaşamaktadır.

Kaşkayların “Kışlak” bölgeleri daha geniş yer kaplamaktadır. Batıdan Behbahan ve Ramhormoz, kuzeyden Lar’dan başlayıp ve Cahrom, Firuzabad, Şiraz ve Marvdasht’a kadar devam eden doğudan Cahrom ve Lar, güneyden ise ta

---

⁵Genel olarak konargöçer toplumların şehirleşmesi için yapılan uygulamalar ya da farklı farklı baskıların tümüdür. Özellikle Rıza Şah Pehlevi döneminde uygulanmış bu kültür siyaseti Kaşkay toplumlarının gelenek ve göreneklerine büyük zarar vermiştir.

HaliciFars kıyılarına kadar geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Kaşkayların yaşadıkları bölgeler yaklaşık 19/590 metrekaare olarak tahmin edilmektedir.⁶

G.5.Kaşkay Türklerinde Sosyal Yapı

Kaşkaylar, diğer topluluklar gibi, birbirine sıkı sıkıya akrabalık bağlarıyla bağlanmış bir yapıya sahiptir. Alt tabakalardaki insanlar arasında, köken yani kan yoluyla bağlantıları daha fazla görülmektedir.Üst tabakalarda yaşayan toplumlardaki kişiler arasındaki bağlılar. Daha çok siyasal ve etnik bağ olarak iki şekilde görülmektedir.Kaşkayların sosyal yapıları, sayıca fazla olan topluluklardan sayıca az olan topluluklara doğru dört ana başlık şeklinde şu şekilde sıralanılmaktadır:

1. İl
- 2.Tayfa
3. Tire
- 4.Bonku
- 5.Beyle
- 6.Hanevar

1.İl

İl, Kaşkay toplumlarının yaşadığı bölgelerde nüfusçaen fazla olan yeri kaplayan siyasal birimlerdir.Bütün Kaşkayları kapsamaktadır. Çeşitli tayfalardan oluşmaktadır. Kendine göre özel bir idari ve nizami yapıya sahiptir. “İlhanî” denilen unvan,merkezi devlet tarafından bir ile ait olan tayfaların “han”ı olarak yani o tayfalardaki en üstkişi olarak seçilmektedir.İlhan kelimesi Türklerde “han,hakan,kağan,bey” ünvanları ile benzer anlamlara gelmektedir.

2.Tayfa

Tayfa, bir çok tireden oluşturulmuş yerel ve siyasal bir yapıdır. Kaşkaylar Fars bölgelerine ilk geldiği zamantayfa içinde olmadan bağımsız bir şekilde yaşamışlardır.Ancak zaman geçtikçe siyasal, sosyal ve ekonomi olarak ortak noktaları var olan tireler bir araya gelip bir tayfayı oluşturmuşlardır.Böylece hem siyasal ve hem de ekonomi yönünde birleşerek daha da güçlü bir hale gelmişlerdir.

---

⁶Şekil 1

Kaşkay tayfaları hiçbir zaman sabit olamamışlar ve bunun doğal sonucu olarak zaman içerisinde değişim göstermişlerdir. Günümüzde Kaşkay İli, 6 tayfadan oluşmaktadır. Günümüzdeki Kaşkay illerinin isimleri ise Farsimadan, Şeş Buluki, Amale, Keşkuli Bozorg, Keşkuli Kuçak ve Dareşuri'dir. İl'i yöneten kişi yani İlhan tarafından görevlendirilmiş bir tayfanın başkanına "Kalantar" denilmektedir. Kalantar'ın görevleri ise aşağıda şu şekilde sıralanmaktadır.

Kalantar'ın Görevleri

1. Tayfa'ya ait mal ve mülklerin idare edilmesinden sorumludur.
  2. Tayfa göç ederken halkın başında durması gerekmektedir. Konargöçer bir şekilde yaşayan Türk toplumları göç sırasında birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların çözülmesi ise yine Kalantara aittir.
  3. İlhanın Kaşkay Türkleri hakkında gerek siyasi gerek sosyo-kültürel konularda aldığı yeni kararların Tayfaya bildirilmesi, emirlerinin halk tarafından uygulanmasının gerçekleştirilmesi Kalantara aittir.
- Kalantarlar her sene İlhan tarafından değiştirilebilir ya da Kalantar işini dürüst bir şekilde yapıyorsa görevine devam edebilmektedir.

3. Tire

Tayfayı meydana getiren insan topluluklarından her birine tire denilmektedir. Kaşkay İlinde uygulanan siyasi ve hukuki yapıda tireler resmi bir yeri sahiptirler ve onların başındaki yöneticiler ise güçlü kişiler tarafından belirlenmiştir. Tireler, isimlerini ya o tire yaşamış olan insanların en çok saygıyla andığı, güvenli kişiden alırlar ya da o bölgede geçmişte yaşayan toplulukların isimlerinden alırlar. Diğer bir alternatif olarak tirenin yaşadığı coğrafi bölgenin isminden veya özelliğinden ya da diğer herhangi bir sebepten dolayı isim alabilmektedirler.

"Farsname-yi Naseri"de altmış altı değişik tireden, hepsinin de Cani Hani ailesinin hükümdarlığın altında yaşadıklarından bahsedilmektedir. 1920 yılında Kaşkay tirelerinin sayısı doksan tane olarak belirlenmiştir. "Sarşomari-yi Merkez-i Amar-İran" 1987 yılında Kaşkayların tirelerinin sayısını iki yüz yirmi adet olarak ilan etmiştir (Markaz Amar İran 1987: 1).

Tireleri yöneten ve tirelerden sorumlu olan kişilere “Kethüda” denilir. Kethüda adıyla bilinen kişi genelde bir tirenin büyüğü sayılır ve “Kalantar”lartarafından görevlendirilir.

4. Bonku

Bir tire, birkaç tane bonkudan oluşmuştur. Tireden daha küçük, ve beyleden daha büyük bir topluluktur. Genelde 10-30 arası aileden oluşmaktadır. Grubun ortaklıktan oluşması aynı yerde ve aynı amaçlara sahip olmalarınayardımcı olmaktadır. Bonkuların başkanlarına genel olarak “Riş Sefid” veya “Ak Sakal”⁷ denmektedir. “Riş Sefid” kendi topluğunu koruma ve bu topluğun birliği yok olmaması için tedbirler almakla görevlidir. Bonkuların başkanları “Kethüda”lar gibi siyasi ve sosyal haklara ve imtiyazlara sahip değildirler.

5. Beyle

Beyle, yerel topluluklar arasında nüfus olarak küçük bir topluluk sayılır. Genelde 3-10 arası aileden veya çadırdan oluşmaktadır. Bu kişiler birbirlerine her konuda destek olmakla birlikte, genelde göç zamanında birbirlerine çok yardımcı olmaktadırlar. Kaşkay Türklerinin küçük topluluğu olan beyle konargöçer yaşadıkları için devamlı yer değiştirmektedir. Yaşadıkları yerlerin belli olmamasından dolayı merkezi ve siyasi bir düzenleri yoktur. Düzenleri olamadığı için gerekli nüfus sayımları yapılamamakta ve bu sebeple sayıları kesin olarak bilinmemektedir. Genelde “Riş Sefid” denilen beyenin başındaki kişiler ve büyükler tarafından idare edilmektedir. Beyleler, başındaki kişilerin namı ile tanınır ve bilinir. Siyasi ve hukuk kanun ve kuralarından ziyade daha çok dostluk ve kardeşlik ile yönetilmektedir.

Beyle, sadece Farsimadan, Amale ve Şeş Boluki tayfalarında görüldüğü için bazen yazarlar veya araştırmacılar tarafından unutulmaktadır.

6. Hanevar

Hanevar, birkaç kişinin aynı yerde ve köken olarak kan yoluyla aynı akrabalık yakınlığına sahip olan İl’deki en küçük topluluk olarak

---

⁷Aksakallı, Türk halk kültüründe ihtiyar adam. Değişik Türk dillerinde Akhagallı, Ağsagallı, Aksahaltı olarak söylenir. “Göksakallı” tabiri de kullanılır. Yaşlı adam, dede. Bir yörenin tanınmış en yaşlı erkeği. İyi niteliklere sahiptir. Ayrıca anlatılarda iyicil özellikler taşıyan yaşlılar ve dedeler için kullanılır. İnsanların zor anlarında yardımlarına koşar (www.wikipedia.org 2016).

sayılmaktadır.Bazen bir Hanevar sadece baba,anne ve çocuklardan oluşabilirken bazen de daha geniş yani diğer akrabalarından oluşabilmektedir.Her “Hanevar”ın birsarparastı (sorumlusu) vardır ve genelde o sarparast baba veya büyükbabadan oluşmaktadır.Bu durumun sebebi ise erkeğe ve ailedeki en yaşlı kişiye duyulan saygıdır.

G.6.Kaşkay Türklerinde Toplumsal Tabakalaşma

Kaşkay Türklerinde toplumsal tabakalaşma, sosyal ve toplumsal değerlerine göre ortaya çıkmaktadır. Toplumsal tabakalaşmanın gerçekleşmesinin esas sebebi toplumların sahip oldukları siyasi güç,mal ve addır. Kaşkay İlindeki toplumsal tabakalaşma şöyledir :

G.6.1.İlhan’lar ve onların aile ve akrabaları en yüksek tabaka sayılır

G.6.2. Kalantar’lar ve Tayfaların Hanları ikinci sırada bulunur.

G.6.3. Kethüda ve Riş Sefidler ve Bonkuların diğer başları üçüncü sıradadır.

G.6.4. Temelde normal bir şekilde yaşayan halk ve diğer ibareyle “Reaya”

G.6.5. En düşük tabaka ise “Koli”, “Salman”⁸, “Dalak”⁹ ve “Ahangaran”lardır.

Kaşkaylarda, toplulukların arasındaki ilişkinin değişikliği daha çok tabakasal bir şekilde yani en yüksek seviyeden en düşük yukardan aşağıya doğru gerçekleşmektedir.

G.6.1. İlhanlar ve İlhan Hanedanı

İlhan,sosyal tabakalaşmanın en yüksek tabakasının başındaki yetkili kişidir. İlhanlar ve onların akrabaları toplumdaki bir çok mal ve mülke sahiptir. İlhanlar kendilerini hep diğerlerden daha yüksek bir mevkide görmektedirler.Hatta Kalantarlardan bile kendilerini bir üst tabaka hissetmektedirler. Bu yüzden, diğer tabakalardan biri ile evliliği, kendi makamlarına asla denk bulmamaktadırlar.Günümüzde, İlhan sistemi artık hakim olmamasına rağmen geçmişteki İlhanların torun veya akrabaları toplum içerisinde farklı bir görüşle karşılanırlar.Atalarından kalan yüce güç, hala toplum arasında ilhanların soyundan gelen insanları ayrıcalıklı kılmaktadır.

---

⁸Selman daha çok düşünlerde çalışıyorlardı. Onların görevi devaman gelinin yanında olma ve onun işlerini yapmaktı. Kına gcesi, Hamam ve diğer işleri hepsi Salmanın göreviydi.

⁹Dalak eski hamamlarda çalışan kişi ve insanları yıkayan kişilere denir.Türkiye'de "tallak"

Derleme bölgemiz olan Dizican köyünde Tamuçin Canbazlu'dan derleme yapmaya gittiğimiz zaman köydeki herkesin bu kişiyi tanıdığına şahit olduk. Kendisi çok iyi ve yardımsever biridir, ancak Hanzade olduğu için hala toplumda kendisi için farklı bir saygının var olduğunu gözledik.

G.6.2. Kalantarlar

Tayfaların başkanları olan Kalantarlar, siyasi ve ekonomik olarak büyük bir güce sahiptirler. Onların siyasi gücü ise, İlhan tarafından kendilerine verilmektedir. Bir tayfanın kalantarı kendi toplum içinden seçilir. Seçilen kişi her zamansoylu aile fertlerinden biridir. Kalantar, İlhanın ve tiredeki Kethüdaların arasındayönetim devamlılığını sağlayan bir bağ olarak kabul edilmektedir. Kalantarlar, toplumdaki hakimiyet güçlerini artırmak ve yaptırım görevlerini güçlendirmek ve kendi itibarlarını yükseltmek amacıyla, genellikle İlhan ailesine mensup birisi ile evlilik yapmaya çalışırlar.

G.6.3. Kethüdalar ve Riş-sefidler

Tire ve Bonkuların başkanları yani kethüda ve rişsefidler kendi toplumunun içinde önemli rol oynamakla birlikte, sözleri ve yaptırımları da bulundukları toplum nazarında önemli bir yere sahiptir. Yaşlı veya yaşlı olmayan Kethüdalar yaşlarının kaç olduğundan daha çok, onların becerileri ve yetenekleri dikkate alınır. Kethüdalar kalantar tarafından belirleniyordu. Seçilen kişi halk tarafından makbul görünen bir kişi olmalıdır. Toplumun temel taşı olan evlilik birliğinin sağlanması konusunda, kethüdalar bir çok aile için kız isteme merasimlerinde bulunmuşlardır. Evlilik konusunda birbirleri ile anlaşamayan ve ortak kararlar alamayan aileler arasında ortaya çıkan ufak tefek sorunları çözmede Kethüdalar köprü görevi yapmaktadırlar. Kethüdanın sözüyle iki taraf da isteselerde istemeseler de içinde bulundukları toplumu yöneten en önemli kişiye, yani Kethüdalara saygı gösterip sorunlar üzerinde ortak karar alıp anlaşma yoluna girmek zorunda kalmaktadırlar.

G.6.4. Reaya ve Normal Sosyo-Kültürel Şartlar Yaşayan Kaşkay Halkı

Dünya üzerinde yaşayan bütün toplumlarda olduğu gibi Kaşkaylarda da nüfus olarak en kalabalık tabaka Reaya(halk) tabakasıdır. Siyasi ve ekonomik güç

yönünden deen zayıf tabaka, yine halk tabakası dır.Halk tabakası, gelirini genel olarak çiftçilik ve hayvancılık yaparak sağlamakla birlikte, üst tabakalara insanlara için hizmet vererek de kazanmaktadırlar.

G.6.5. Diğer gruplar

Hiçbir şeye sahip olamayan ve sosyal olarak da iyi bir itibara sahip olmayan en düşük seviyedeki gruplar halk tarafından pek desteklenmemekte ve sevilmemektedir. Etraftaki köylerde çalışan bu halk, genel olarak demircilik, hayvancılık vb. işleri yaparak hayatlarını sürdürebilmektedirler.Diğer tabakalar, genelde bu tabaka ile ilişki kurmak istememektedirler.

Sosyal tabaklar arasında hem ekonomik anlamda hem de sosyo-kültürel anlamda oluşan farklılıklar, Kaşkay Türklerinin evlilikalanındaki gelenek ve göreneklerini büyük ölçüde etkilemektedir.Genel olarak tabakalar arasında evliliğin gerçekleştirilmesi her iki tabakatarafından da uygun görülmemektedir.

G.7. Kaşkay TürklerininEkonomik Durumu

İran coğrafyasında yaşayan KaşkayTürklerinin en önemli geçim faaliyeti, hayvancılıktır. Yaylalarda ve ovalarda sürekli konargöçer bir hayat yaşayan bu topluluk göç ederken hayvanlarını da yanlarında götürmektedir.Hayvanları itinalı bir şekilde yetiştirip onlardanelde ettikleri hayvansal ürünleri ve hayvanların bir kısmını satarak -kısaca hayvancılık yaparak-rızıklarını elde etmişlerdir.Geçmiş zamanlarda yaşayan Kaşkay topluluklarının devamlı göç etmelerine rağmen, günümüzdeki Kaşkaylar son dönemlerde geçmiş toplumlara nazaran daha az göçetmektedir.Bölgede bulunan ovalar ve diğer doğal yerlerde daha az yeşilik bulunması insanların malesef köylere veya küçük kasabalara yerleşmeleri sebebiyle hayvancılık gittikçe azalmaktadır. Bu sebeplerden dolayı çiftçilik ve el sanatları,Kaşkaylarıngeçimlerini sağlamak amacıyla gerçekleştirdikleri diğer meslekler arasında en önemli yeri işgal etmektedir.

G.7.1. Kaşkay TürklerindeHayvancılık

Kaşkay ailelerinin ekonomik geçim kaynakları, hayvancılıktır.Bir çok hayvan çeşidi yetiştirilmektedir.Birkaç kuzu veya keçiye sahip olan bir aile, maddi durumu iyi bir aile olarak tanınmaktadır. Bazen Kaşkaylar arasında özellikle de halk konuşmalarında hayvan kelimesi “devlet” adıyla geçmektedir.Bu tabirden ve

anlaşıldığı gibi Kaşkaylarda hayvancılık en önemli geçim kaynağıdır. Hayvancılık ile uğraşan Kaşkaylar hem hayvanların ürünlerinden beslenip kalanını satıyorlar hemde onlardan bir yerden başka bir yere göç ederken ulaşım aracı olarak istifade etmektedirler.

G.7.2. Kaykay Türklerinde Çiftçilik

Genellikle durumları biraz daha iyi olan Kaşkay Türkleri, göçettikleri yollar üzerinde bulunan boş arazileri alıp orada kendi masraflarını karşılamak amacıyla buğday, pirinç ve diğer ürünleri yetiştirmektedirler. Basit bir biçimde ve geçici olarak yapılan tarımdan sonra yerleşmeye ve kentleşmeye doğru giden Kaşkaylar çiftçiliği daha modern makineler ile devamlı ve kalıcı bir meslek haline getirmişlerdir.

G.7.3. Kaşkay Türk Kültüründe El Sanatları

El sanatları, öncelikle ailenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılır. El sanatları ürünleri, genel olarak gelin adayları yani kızlar tarafından yaptıklarını satıp bir gelir elde etme amacıyla yapılır ve satılmaktadır. El sanatlarından en önemlileri; halı, halıçe, gilim, cacim, siyah çadır ve keçi tüyünden yapılabilen benzer eşyalardır. Kaşkaylarda kızın çeyizinde kesinlikle gelinin kendisi tarafından yapılmış el sanatlarından bir çoğu kullanılır ve damat evine götürülür. Aşağıda el sanatlarından bazıları resimleri ile birlikte verilecektir. Kaşkay türk kızlarının hazırladığı el sanatlarından bazıları şunlardır:

G.7.3.1. Cacim¹⁰

Cacim, halı ve kilim gibi genellikle çadırın içinde ve yerde kullanılan bir örtüdür. Halı ve kilim gibi zor bir şekilde değil daha çok rahat ve hızlı bir şekilde hazırlanmaktadır. Normal bir cacim beş metrelik bir uzunluk ve ik metre genişlikte, iki kişi tarafından bir aydan daha fazla bir zaman diliminde hazırlanmaktadır. Cacimin kurdeleleri keçi ve koyunun tüylerinden Kaşkay kızları tarafından hazırlanmaktadır. Üzerine daha çok basit ve kare şeklindeki desenlerle oluşturulmuş cacim bazen sadece duvar süsleme amacıyla örülmektedir. Bu şekildeki süslemelerin bey ve han çadırlarında kullanılmak amacıyla daha renkli ve güzel bir şekilde hazırlananları da kullanılmaktadır.

---

¹⁰Şekil 3

G.7.3.2. Poşti¹¹

Poşti kelimesi “sırtlık” anlamıyla Kaşkay Türklerinde genellikle 80-100 santimetre arasında ve kare şeklinde yapılan hem misafirlerin sırtlarına hem de misafirlerin oturdukları yere serilen minder türleridir. Poştilerin üzerinde genellikle hayvan ve bitki desenleri bulunmaktadır ve bunlar kırmızı ve daha koyu renklerde bekar kızlar tarafından yapılan minderlerdir. Hayvancılıkla uğraşan Kaşkay Türkleri, hayvanlarını kırıp yünlerini yorgan ve minderlerinde kullanmaktadır. Türkiye Türklerinde bilinen ve uygulanan yapağılar (koyun yünü) Kaşkay Türklerinde fazlaca kullanılmaktadır. Poştinin içerisinde de, günümüzde kullanılan elyaf ve silikon malzemeleri değil, has yün kullanılmaktadır.

G.7.3.3. Çadır¹²

Kaşkaylar, çadırlarda yaşadıklarından dolayı çadırın hem yaz hem de kış mevsiminde kullanılabilmesi gerekmektedir. Kışın soğuğu, yazın da sıcaklığı geçirmeyen çadırlar daha çok tercih edilmektedir. İster ağırlık olarak ister kalite olarak ya da herhangi başka bir özellikten dolayı, Kaşkaylar tarafından yapılan el sanatlarından en önemlisi, onların çadırlarıdır. Çadırın “siyah çadır” denilen ve keçi tüyü ile yapılan bir çatıdan ibaret olanı yanında, “çig” denilen keçi tüyü ile kamıştanoluşan kapalı çadırlar da oluşturulmaktadır. Çigler genellikle kamışla yapılmalarından dolayı, hem soğuktan hem de hayvan saldırılarından korunmaktada hemde dışarıdan içerinin görünmesini engellemektedir.

Kaşkay Türklerinde evlenme çağına gelmiş bekar kızlar hem kendi itibarı için hem de ailesinin itibarı için çeyiz yapmaktadırlar. Çeyiz olarak günümüzdeki gibi beyaz eşya, mobilya vb. çeyiz ürünleri gibi eşyalar götürülmemektedir. Şuan sadece gelenek olduğu için çeyiz götürülmesine rağmen, bu çeyizlerin en eski hali geçmişte uygulanmıştır. Kaşkay Türklerinde bekar kızlar evlenirken mutlaka el yapımı çeyizler götürmek zorundadır. Bu çeyizler içerisinde poşti ve cacım en önemlilerindendir. Çeyiz konusunda daha sonra ayrıntılı bir şekilde bilgi verilecektir.

---

¹¹Şekil4

¹²Şekil5

G.8.Kaşkay Türklerinin Nüfusu

Kaşkay ilinin nüfusu hakkında tarih boyunca değişik rakamlar verilmişti, ancak İrandaki iller arasında en kalabalık olanlardan biri sayılır. Tarihçiler tarafından verilmiş sayılar daha çok tahmin üzerine verilmiştir, ama yine de bazı gerçekleri bize açıkça söylemektedir. İran’da modern nüfus sayımının başlamasından sonrabirtakım siyasi sebeplerden dolayı Kaşkayların sayıları doğru ve gerçek bir şekilde arzedilmemiştir. Bir başka nokta da,Kaşkayların devamlı konar-göçer olmalarından dolayı,göçebe yaşamında nüfus sayımının kolay ve sağlıklı bir şekilde yapılmasının zorluğudur. Göçebe halkın detaylısayımı kolay olmadığı için, daha kısa bir yolla, sadece İlhanlara sayıları sorulup tahmini bir sonuç elde edilip bu topluluğun nüfusunu ilan etmektedirler. İlhanlar ise devlete daha az vergi vermek veya kendi gençlerini askere göndermemek için,gerçek sayıyı saklamakta,yaniKaşkaylarıngerçek nüfusunu yine söylememektedirler. Diğer taraftan bazı İlhanlar ise kendi illerini daha güçlü ve büyük gösterebilme için kendi illerinin sayılarını daha fazla vermektedir. Bu nedenlerle Kaşkaylarhakkında yapılan araştırmaların sonucunda verilmiş olan nüfus sayısı, seneler içerisinde değişik rakamlarla karşımıza çıkmaktadır.150 yıl içerisinde, yani 1809 ile 1950 yılları arasında Kaşkaylarınnüfusu 30 farklı rakam ile ilan edilmiştir. İlk kez 1809 yılında Dopre,Kaşkay ilinin nüfusunu 12-15 bin kişi, Daglasda 1950 yılında Kaşkay halkının nüfusunu 500 bin kişiden fazla ilan etmiştir(Tayebi 2009: 35-36).

20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı resmi kurumların açıklamaları doğrultusunda Mili İstatistik Kurumu tarafından birkaç kez nüfus sayımı yapılmıştır Aşayer¹³ile ilgili uzmanlar arasında ortak bir fikir olmadığından bu sayı ise tam gerçeği ifade etmemektedir. 1987 yılında milli istatistik kurumundan Kaşkaylarınnüfusu 112,430 kişi olarak açıklanmıştır; fakat gayrı resmi olarak Kaşkaylarınnüfusu iki milyon civarında olduğu belirtmektedir (Merkez-i Amar-İlran 1368: 1).

G.9.Kaşkay TürklerindeSosyal ilişkiler

Bir kişinin sosyal statüsü, gerek üyesi olduğu ailenin soydan gelen özelliklerine gerekse yetiştirilme tarzlarına bağlı olarak şekillenen karakterine ve

---

¹³Göçebelik tarzında yaşayan toplumlara Farsça’da “Aşayer” denir.

ailenin maddi durumlara bağlıdır. Kaşkay ailelerinde temel olarak ataerkillik aile tipi görülmektedir. Kaşkay toplumlarında da aile ve akrabalık bağlarının sebep olduğu coşku görülmekte ve bir kişinin sosyal mertebesi kendi aile ve akrabalarına göre değerlendirilmektedir. İlişkiler ise daha çok birbirlerine bağlı akrabalar arasında gerçekleşmektedir. Sosyal değerler ve normlar, kişilerin yanlış yollara gitmelerini önlemekle birlikte bir ailenin kendi toplumundan kovulması ve toplumu terk etmek zorunda kalması, daha az oranda görülmektedir.

Yeni ve henüz yerleşmemiş geleneklerin Kaşkay illerine daha az girmesi nedeniyle, bu toplum kendi değerlerini başka topluluklardan daha fazla koruyabilmiştir. Buna rağmen şu günlerde sosyal iletişim araçlarının daha yaygın olması ve kent ile daha fazla iletişim kurulmasından dolayı, şehirde yaşayan topluluklarda, ataerkillik durumu daha az görülmektedir (Tayebi, 1388: 36).

G.10.Kaşkay Türklerinde Dil

Kaşkayların dili Türkçedir. Kaşkay Türkçesinin diğer Türk şiveleriyle bazı ortaklık ve farklılıkları konusunda tarihçiler ve bilim adamları farklı farklı görüşler ortaya atmışlardır. Çok aşırı olan bir görüş, Kaşkayları asıl olarak Fars kökeni saymakla, onların dil değişimlerinin kendi dönemlerinde İran topraklarına gelen Türkler tarafından gerçekleştirildiğini öne sürülmektedir. Dediğimiz gibi bu görüş gerçeğe uzak bir görüş olarak sayılmaktadır. Zira Kaşkay Türkçesi'ndeki kelimelerin kökeni hiç de eski Fars diline benzer bir kelime topluluğuna sahip bir dil değildir. Kaşkay diline girmiş olan bazı Farsça kelimeler ise İsfahan ve Şiraz'da var olan kültürel bazı ortak ilişkiler nedeniyle gerçekleşmiştir. Yani girmiş olan Farsça kelimelerin geçiş dönemlerinin hicri tahvime göre yedinci ve sekizinci yüzyıllara ait olduğunu söylenmektedir. (Tayebi 2009: 45).

Türk şivelerini araştırmacı İranlı Cevat Heyat, Kaşkay Türkçesinin Oğuz şivelerinden ve Azerbaycan Türkçesi şivesinden oluştuğunu söylemektedir (Heyat 1986: 21-22).

G.11. Kaşkay Türklerinde Edebiyat

G.11.1. Şiir

Kaşkay ilindeki edebiyat, Şiir ve öykü olarak geçmişten günümüze kadar nesilden nesile aktarılıp hala günümüzde önemini korumak ve belirli oranda yaşatılmaktadır. Geçen senelerden beri bazı dil bilimciler bu edebiyatı yazılı edebiyat

haline getirme çabaları göstermelerine rağmen, bu düzenli bir şekilde uzmanlar tarafından gerçekleştirilememiştir.

Günümüzde görmüş olduğumuz eserler pek eski dönemlere ait eserler değildir. Maalesef, çok eski dönemlerde yaşamış olan şairlerin eserlerinin sözlü edebiyattan çıkarılıp yazılı bir edebiyat haline getirilmesi düşünülmemiştir. Kaşkay şairleri, kendi toplumunun yaşam tarzını, tarihi olayları ve kendi halkının arzularını dile getirmektedir. Yeşilik, dağ, ova, orman, bulut ve yağmur, şelale, çöl, halkın yaşam tarzı, halkın neşe ve hüznü, hayvan ve kuş sevgisi, gökyüzünün zulümleri, yeryüzünün küsmeleri, zamanın öfkesi, göç ve ona bağlı özlem ve ayrılık duyguları, Kaşkay şiirinin en önemli unsurlardan sayılır (Tayebi 2009: 47-48). Şiirlerinde bir çok konuyu ele alan ve duyguları güzel bir şekilde işleyen Kaşkay şairleri, ortaya kalıcı ve güzel eserler çıkarmışlardır.

Kaşkay şiirindeki en önemli ve toplumu derinlemesine etkilemiş olan göç ve göçün insanlar üzerindeki etkileri sebebiyle daha çok üzüntülü Şiirler ile karşılaşmaktayız. Çünkü, göç ederken insan birçok varlığından vazgeçip bağlı bulunduğu toplumla birlikte harekete geçmektedir. Bu zorlu yollarda bazen ölümler ile karşılaşmakta, bazen saldırılara maruz kalmakta ve bu topluluk kendi mezarlarına bile aylarca gidememegibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Kaşkaylar Türk diliyle konuşmalarına rağmen, şiir yapısında ilişki halinde bulunduğu Fars dili ve edebiyatından büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Kaşkay şairleri arasında en önemli şair, Mazun'dur. Seyed Muhammad İbrahim , yani "Mazun" lakabı ile tanınan bu şair, 1246 hicri kameri yılında dünyaya gelmiştir. Mazun'un hayatı Britanya ve İran arasındaki sıcak savaş dönemlerine denk geldiği için, bu şair Kaşkay askerlerinin vatanlarını korumak ve kurtarmak için verdikleri mücadeleleri nedeysse birebir görmüş gibi nasıl savaştıklarını, askerlerin savaştaki önemini ve onların savaş ortamındaki cesaretlerini ve korkusuzluklarını almıştır. 1313 yılında ise bu şairimiz Şiraz şehrinde vefat etmiş ve Şahzade Manur türbesine defnedilmiştir. Yusuf Ali Bey, Muhammad Ebrahim ve Fereyduñ Tavaloli diğer önemli Kaşkay şairleri arasında sayılmaktadır.

G.11.2. Kaşkay Türklerinde Hikaye ve Öykü

Nesilden nesile söylenmiş olan Kaşkay hikayeleri, Kaşkay halkının konar-göçer yaşam tarzından meydana gelmiş, onların inançlarından ve en önemlisi

toplumda hayatlarını devam ettiren insanlardan bahsetmektedir. “Matal” denilen bu hikayeler, yaşlı kişiler tarafından çocuklara ve gençlere anlatılmaktadır. Aşıklar ise kendi sazları ve güzel bir dil ve üslupla anlattıklarıyla Kaşkay halkı için Garip ve Senem, Mahmut ve Negar, ve Köroğlu hikayeleriyle insanları eğlendirmişlerdir. Amaç insanları hoşnut edip güldürmek olsa hikayelerin önemli tarafı insanların içlerinde kopan fırtınaları, yaşadıkları ruhsal ve duygusal durumları güzel kelimelere dönüştürüp ayan beyan anlatılmasıdır. Kısacası topluma ayna tutan hikayeler, insanlar için çok önemlidir. “Matal” ları yazan en önemli kişi ise Muhammad Bahman Beygi’dir. Beygi “Buharayı man İli man” ve “agar kara gaç nabud” eserleriyle Kaşkayların küçük hikayelerini bir araya getirmiştir (Teyebi 2009: 45).

Bütün gelişmiş kültürlerde ve edebiyatlarda olduğu gibi, Kaşkay toplumlarının edebiyatı ve eserleri de ilk önceleri sözlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Sözlü gelenekte ilk söyleyen ve ortaya çıkaran kişi bilinmemekle birlikte günümüzde yazı matbaanın gelişmesiyle yazılı edebiyat ürünleri daha kolay bir şekilde ortaya konulmaktadır. Kısacası kulaktan kulağa nesilden nesile aktarılan sözlü edebiyatın yerini günümüzde yazılı eserler almaktadır. Böylelikle kayıtlar daha kolay yapılmakta ve geçmişte meydana getirilen eserler unutulmamakta ve eserler daha kolay bir şekilde araştırılmaktadır.

G.12. Kaşkay Türklerinde Din ve İnançlar Sistemi

Günümüzde Kaşkay topluluklarının genel olarak benimsedikleri din İslamiyet ve İslamiyetin de Şîî mezhebidir. Bunun en önemli sebebi ise, Şîî mezhebine göre yönetilen devlet ve yöneten padişahlar ile Kaşkayların başında bulunan baş kişiler yani hanlar arasındaki olan kuvvetli bağlardır. Kaşkay ilini yöneten ve bir araya getiren Amir Gazi Şahilu, Şah İsmail Safavi’nin hayranlarından. Bazı araştırmacılar, onun Şah İsmail Safavî’ye Şîî mezhebini bu bölgede yaygınlaştırması ve resmiyet kazanması için yardım ettiğini söylemektedirler. Bu yüzden büyük bir ihtimalle Amir Gazi Şahilu, Kızılbaş grubuna girdikten sonra, onun emrinde olan kişiler de Şîî mezhebine bağlanmışlardı. Gazelbaş grubu tasavvufa yönelik bir grup olduğundan, belki de Kaşkaylar da tasavvufa yönelik bir Şîî topluluğu halini almışlardır.

Kaşkay Türkleri bazı imamlara karşı gereğinden fazla bir şekilde saygılıdır. Saygı duydukları imamlardan biri Hz. Abbas (Hz. Ebulfazl)¹⁴dır. Hazret-i Abbasın Kaşkaylar için bu kadar önemli olmasının sebebi, bu kişinin karakterinin Kaşkaylara çok yakın olmasıdır. Hazreti Abbasın gücü, cesareti, gayret ve fedakarlığı Kaşkaylar için çok önemlidir. Birçok Kaşkayın yemin geleneğinde kullanılmış olan bu isim hiçbir zaman yalan bir yemin için kullanılmamaktadır. Bu şahsın derecesi, o kadar yüksektir ki, bazen Kaşkaylar kendi mal ve mülklerini bu hazrete bırakmışlardır. Onun ismiyle dualarının kabul olacağına kalpten inanmaktadırlar (Kahremani 1956: 34-36).

G.13.İran Kaşkay Türklerinin Bugünkü Durumu

İran Cumhuriyeti'nin siyasi politikası, tamamen Pehlevi politikasına göre merkeze yönelik bir politikadır. Rıza Han hükümetin başına geçmeden önce İran, “Moluk-ol Tavayefi” sistemiyle yani merkeze göre değil, her toplumun kendine göre ve kendi politikasına göre yönetilmekteydi. Fakat Rıza Han hükümdar olduğu zaman bütün ülkeyi ve halkı bir bayrağın altınadato toplamaya ve onların kültürlerini, değişik siyasetler uygulayarak bir kurumun altına yönlendirmeye çalışıp bütün farklı toplulukları çeşitli baskılar ile sindirmeye başlamıştır. Rıza Han hükümdar olduğu zaman, bazı modern kavramları “bir devlet”, “bir millet”, “bir dil” vb gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Rıza Han farklı toplulukların güçlerini kırıp aynı Kaşkay toplulukları gibi sindirmekle merkeze bağlı siyasi-sosyal ve kültürel politikasını uygulamaya başlamıştır. İslam cumhuriyeti ise, tam Pehlevi dönemi gibi diğer toplulukların güçlenmesinden korkmaktadır. İslami devrimin başlangıçlarında Kaşkay toplumu şiddetli bir şekilde ezilmiştir.

Kaşkayların önemli liderlerinden; Hosro Han-i Kaşkayı ve Cahan Pulad Han-i Kaşkayı idam edildiler, Nasır Han-i Kaşkayı gibi diğer liderler de, baskıların daha yaygınlaşmasını engelleyebilmek için başka ülkelere göç etmişlerdir. Devlet, bir çok baskı ile Kaşkayların dağıtılması için çaba sarf etmekteydi. Kaşkayların göç yerlerinin kapatılması, onlara hiçbir resmi dil hakkı tanınmaması, gazete, medya haklarının olmaması, mecliste hiçbir milletvekilinesahip bulunmaması vehatta

---

¹⁴Abbas bin Ali lakabı Ebulfazl Abbas (Yaklaşık 15 Mayıs 647 M – 10 Ekim 680 M), Dört Halife'nin sonuncusu ve Şiilerin birinci imamı Ali bin Ebu Talib'in oğlu. Özellikle Kerbela Savaşı'ndaki rolü ve bu savaşta öldürülen üvey kardeşi Hüseyin bin Ali'ye olan sadakatiyle bilinir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Abbas_bin_Ali).

devlete bağı kurumlarda Kaşkayların yüksek tabakalara geçmesine izin verilmemesinden dolayı, yavaş yavaş Kaşkayların tükenmekle yüz yüze gelmiştir.

Devlet,Kaşkayların yaylak ve kışlak bölgelerini kurmak o bölgelerle ilgilenmek yerine, önemsememek ve onların çevresel özelliklerinin yok olmasına sebep olmaktadır. Böylece hayvancılıkla uğraşan bir Kaşkay tiresi, kendi gençlerini yavaş yavaş şehirdeki fabrikalarda veya çok alt seviyelerde olan işlerde çalışmaktan ve kentleşmekten kaybetmektedir. Kentleşmiş olan gençler ise, yavaş yavaş kendi öz kültürlerini kaybetmektedirler(Roghani, 2015).

Burada, derleme sırasındaki bir gözlemimi ve hatıramı nakletmek istiyorum. Derleme yaptığım sırada yolda küçük bir çadıra doğru yoluma ilerledim. Bu yaklaşık 12metrekarelik, kuru bir tepenin ortasında ve anayoldan yaklaşık 200 metre uzakta kurulmuş bir çadırda¹⁵. Yaklaştım ve karşıma 60yaşındabir teyze çıktı. Etrafıma bir baktım. Bir yaşlı köpek, kafese sığınmış 3 adet keçi ve birkaç tane tavuk dikkatimi çekti¹⁶. Selamlaştıktan sonra teyze beni çadıra davet etti. Bir köşede birkaç tencere ve ocak,top, diğer köşede ise birkaç battaniye vardı. Teyzenin durumu hiç iyi değildi. Eşini sorduğumda “Şehire gitti” dedi. Neden,diye sorduğumda “Süt satmak için”, dedi. Araştırmama başlamadan onların neden bu kadar yoksul ve kötübir vaziyette olduklarını sordum. Teyze bana “7 çocuğum ve 17 tane torunum var; ama hiçbiri bu vaziyette yaşamak istemiyor”, dedi. “Her biri bir yere dağılmış gitmiş.Yılda birkaç kez ancak görüşebiliyoruz”, dedi ¹⁷(K. K.3).

G.14. İsfahan ve Çevresi Kaşkay Türkleri¹⁸

Dereşuri tayfası, Kaşkay tayfalarının en kalabalık ve en büyüklerinden biri sayılmaktadır.Altmıştan fazla tireden; Canbazlu, Çahardah Çirik, Buluverdi, İmanlu, Kırmızı, Dondurlu, Nare-yi vs gibi tirelerden oluşturmaktadır. Dereşuri adı,“dere şur” denilen Semirom şehirde Vardaşt bölgesinde meşhur bir dereden alınmıştır. Dereşuri tayfanın ilk oturduğu yerdir, bu derede söylenmiştir.

Semirom şehri, İsfahanın kuzey tarafında ve 165 kilometre uzağında yer almaktadır. Geçmişte bu bölge Fars şehrinin soğuk bölgelerinden sayılmaktaydı. Semirom şehri dört merkezli bölümden;yani Vardaşt, Pa Dena (vosta ve sofla) ve Pa Dena Oliya’dan (dena kuh) oluşmaktadır. Vardaşt bölgesi Dehagan’ın kuzeyinde,

---

¹⁵Şekil 6

¹⁶Şekil 7

¹⁷Şekil 8

¹⁸Şekil 2

Şehreza şehrinin kuzey-doğusunda, Semirom Makazı bölümünün güneyinde ve Buruce'nin batısında yer almaktadır. Vardaşt bölgesi 1302 kilometre genişliği ile kırk iki köyü içine almaktadır ve tamamen Dereşuri Kaşkaylarından oluşturulmuş Kaşkay köylerine ve her köylerin bir araya gelerek oluşturdukları bir tayfaya ait olan köylere sahiptir. Mesela Ag-Daş, Kezen ve Dizcan köyleri, Canbazlu tiresine ait köylerdir (Pur Muhammadi Amlaşı ve Zeylabpur 2014: 8-11).

BİRİNCİ BÖLÜM

EVLİLİK VE ÇEŞİTLERİ

I.1. Kaşkay Türklerin’de Evlemenin Önemi

Kaşkaylara göre, il toplumlarında yaşamak için evlilik vaciptir; bekar olmak ise günah sayılmaktadır. Evliliklerin bir çoğu ailelerin isteğiyle gerçekleşmektedir. Evlilik yapmak istemeyen, bir aile düzenine sahip olmak istemeyen gençler çeşitli yollarla baskı altına alınmaktadırlar. Ekonomik durumlarında sıkıntı olsa da, başlık ve düğün masraflarını karşılamak aile için zor olacaksa da, erkeğin yapacağı iş konusunda sıkıntılar olsa bile Kaşkaylar için düğünler çok önemlidir. Bütün paralarını, maddi varlıklarını, çabalarını kendi eski ve değerli düğün geleneklerini ayakta durdurmak için sarf etmektedirler. Kaşkay Türklerinde evlilik kendi kültür ve sosyal hayatlarını güçlendirme amacıyla gerçekleştirilmekte ve sadece cinsel arzuların gerçekleştirilmesi için düşünülmemektedir. Kaşkay Türklerinde evlilik; efendi ve temiz çocuklara sahip olmak için de yapılmaktadır. Özellikle erkek çocuklar göçebe yaşam tarzında çok yardımcı olabilecekleri için önemli bir yere sahiptirler. Bir aile kaç tane erkek çocuğa sahipse, aile o kadar önemli bir güce sahip kabul edilmektedir. Erkek çocuk(lar), yoksulluk durumunda, yaşlılık zamanındakendilerine destek olacağına inandığından veya bunu bildiğinden, kendilerini güvenli ve gururlu bir aile olarak hissetmektedirler.

Kaşkaylarda erkek çocuk, bir ailenin yaşam garantisidir. Oğlan çocuğa sahip olmayanlar “Ocak kur” yani “Kör ocak” olarak adlandırılırlar ve başkaları, yani konu komşuları onlara merhamet içeren bir bakışla bakmaktadırlar. “Pedar Saları” denilen kişi, yani ailenin en güçlü kişisi baba olduğundan, erkek çocuk da ailede çok önemli bir yere sahiptir. Bir ailede kız başkalarına gelin gittiği, yani kocasının ailesine ait ve bağlı olduğu ve erkek çocuk anne ve babalarının yanlarında hayatına devam ettiği için ailedeki yeri çok önemlidir ve sonsuz bir evlat olarak sayılırlar. Dede Korkut

hikayelerinde de erkek çocuğu olmayan hanlar kara otağa oturtulmaktadır.Türk kültüründe geçmişten günümüze süregelen erkek çocuğa sahip olma isteği fazladır ve çok önemlidir.

Erkek çocuğu olmayanlar, toplum tarafından yine zorla evlendirilmektedirler. Kaşkaylarda çok eşli evlilik, fazla yaygın olmamasına rağmen yapılmasının en önemli sebebi, çoğunlukla erkek çocuk sahip olunamamasıdır. Bazen, bir erkeğin eşi, kocasını ikinci evliliğe mecbur etmekte, bazen de kendisi erkeği için kız istemeye gitmektedir. Bu, bir kadın için çok zor bir durumdur, ancak kocasına erkek evlat verememek bir kanının onurunu kırmaktadır.Bu sebeple sırf kocasını düşündüğü başka bir kadınla evlenmesine razı olmaktadır.Mecbur durumda kalan Kaşkay erkekleri, ikinci bir kadınla evlenmektedir. Kaşkaylar inandıkları dinlerine çok saygı gösterdikleri için, evlilik yapmayı ilahi ve dini bir görev görmekte çocuklarını ikna edebilmek için Allah ve peygamberlerimizin sözlerini çocuklarına hatırlatıp peygamberin sözleri ile çocuklarını ikna etmeye çalışmaktadırlar.

Kaşkaylarda resmi olmayan bir ilişkiyi yaşamak ayıp ve çirkin olarak görüldüğünden böyle bir ilişkiye girmenin cezası da ölüm olmasından dolayı, gençler ister istemez cinsel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için evliliğe razı olmaktadır. Hukuki yönden ceza alabileceklerini bilen gençler, isteselerde istemeselerde ailelerinin evlilik taleplerini ve isteklerini geri çevirememektedirler.

Kaşkay toplumlarında ister erkek ister kız olsun, kendi hayatlarını kurmadıkları ve babaların evinde oldukları sürece yeterince bir özgürlüğe sahip değillerdir. Bu sebeple evlilik vasıtasıyla hem bir ailenin başı olmak hem de daha özgür ve daha serbest olmak amacıyla evlilik kararı vermektedirler.

1.1.1. Evliliğe Uygun Olan Kız veya Erkeğin Özellikleri

Bir erkek veya kızın evliliğe hazır olup olmadıkları nasıl ölçülür ve onların hangi özelliklere sahip olmaları gerekiyor sorusunu sorarken çok ilginç ve duygusal ifadeler dikkatimi çekmektedir. Bunlar, maalesef günümüzdeki büyük şehirlerde ve modern yaşam tarzında yaşayan insanların hepsinin sahip olamayacağı özelliklerdir. Günümüzde modern hayatın getirdiği ve bizlere dayattığı bazı yeni hayat tarzları vardır.Kaşkay toplumundaki genç erkek veya kızların bir kısmı da bunlara ayak uydurmaktadır.Günümüzde havai olarak adlandırılan gençlerin kötü veya iyi olmaları söz konusu değilken, aranan özellikler eski zamanlarda Kaşkay toplumunda yaşayan gençlerde aranan özelliklerdir.

Evliliğe hazır olan kızın ilk ve en önemli özelliği, “necib” olmasıdır. Necib dediğimiz kelime o kızın pak, soylu ve kötü şeylere hiç yaklaşmamış olmasını ifade etmektedir. Necib kelimesi Türkiye Türklerinde de kullanılan “bakire kız” kelimesiyle yakın anlamalar taşımaktadır. Derleme sırasında sorduğumuz ya aldığımız cevaplarda, ilk olarak bir kızın “necib” olması gerektiği vurgulanmaktadır. Demek ki Kaşkaylar namuslarına çok önem vermektedirler. Bir kızın duygu ve bedenini ömrü boyunca birisiyle yani tek bir erkek ile (tek bir koca ile) paylaşması gerektiğini belirtmektedirler. Bir Kaşkay için her şeyden önce önemli ve değerli olan şey karısının, kızının ve kardeşinin namusudur. Bir kızın en önemli varlığı kendi namusudur. Kız kendi namusuna sahip çıkmakla beraber hem kendisine hem de ailesinin soyuna laf getirmemelidir.

Kaşkaylar için en önemli olan ikinci özellik ise “Muhacabe” olmak, yani saçları ve vücudunun yabancılara karşı örtülü olmasıdır. Bu önem, sadece Kaşkaylar için söz konusu değildir. Bazen şehirde yaşayan diğer Müslümanlarda da fazla ve ciddi bir şekilde “Hicab” a önem verilmektedir.

Erkek için en önemli özellik ise “motad” olmamasıdır. İster bir erkeğin bir çok parası zenginliği olsun, ister namazını tam vaktinde kılsın; eğer “motad” sa o zaman Kaşkay toplumunda evliliğe hazır olmayan bir genç sayılır. “Motad” tütüne ve özellikle tiryak, eroin ve diğer tehlikeli uyuşturuculara bağımlı olan kişiye denir. Kaşkay toplumlarında uyuşturuculara bağımlı olan kişi asla evliliğe uygun görülmemektedir. Hatta sigara içen kişi daha hoş görülmez ve bazen kız ailesi tarafından büyük bir kusur sayılmaktadır. Zararlı alışkanlıklardan dolayı bir çok kişi kendini mahvetmekte ve aileler dağılmaktadır. Dünyanın her yerinde ve Türkiye’de de bunun özellikleri bulunmaktadır. Bu sebeple, Kaşkay erkeğinde gerekli olan ilk özelliğin motad olmaması önemli bir yere sahiptir. Sahip olması gereken ikinci özellik ise, bir erkeğin dine karşı saygılı ve dindar olmasıdır. Kaşkaylarda genellikle para ikinci veya hatta son plandadır. Önemli olan cesur olması, dindar ve vefadar olması, iyi bir soydan ve aileden olması, sadık ve yalan söylemeyen biri olması ve namus duygusuna sahip olması ve gayretli biri olması da gerekmektedir. Bu özelliklere sahip olan erkek adayı, evliliğe hazır sayılmaktadır.

1.1.2. Erkekler ve Kızlar İçin Uygun Görülen Evlilik Yaşı

Erkeklerde evlilik yaşı, genelde ailedeki çocuk sayısı ve ailenin mensup olduğu tabaka dikkate alınarak değişiklik göstermektedir. Tek erkek çocuğa sahip

olan aileler genelde erkeğin en kısa zamanda evlilik yapması taraftardır. Zira ailenin soyunu devam ettirerek ya da ettiremeyerek tek kişi evdeki erkek çocuğu sayılır, o ne kadar erken evlenip çocuk sahibi olursa o kadar kıymetli olur. Böylece ailenin soyu da kurumaktan kurtarılmış olmaktadır. Öbür taraftan bir ailenin kızları eğer büyükse, erkek kardeşin daha erken evlendirilmesi için evlilik zamanı erkene alınabilir. Bir ailede erkeğin evlenme durumu çok önemlidir .

Diğer taraftan bir aile birden fazla erkek çocuğa sahipse zaman evlilik konusunda acele etmeye gerek kalmamaktadır. Zira bu ailenin soyunu devam ettirecek birçok erkek çocuğu vardır. Normal tabakada olan aileler, evlilik kurumunu gerçekleştirirken bazen aceleci davranabilmektedirler. Bu tabakada erken yaşta evlilik makbul sayılmaktadır. Üst tabakadaki aileler, genelde erkeklerin belli bir yaşa gelip sonra evlenmeleri taraftardır. Çünkü onlar ne kadar akıllı olurlarsa, eş seçimi konusunda o kadar akılcı davranacaklardır. Zira, bir ailenin ve hatta tayfanın gelecekteki durumu o erkeğin evliliğine bağlı olacaktır. Evlilik için ortalama yaş, eskiden 18-25 arasındayken, günümüzde erkekler için 24-30 yaş arası uygun görülmektedir .

Kızların evlilik yaş ortalaması, yukarıda bahsettiğimiz koşullara bağlı olarak genelde erkeklerden biraz daha erken olmaktadır. Kızlar, ailenin soyunu devam ettirip çocuk doğuracakları için, ne kadar erken evlenirlerse o kadar iyi olacağı kabul edilmektedir. Bu sebeple, eskiden evlilik yaşı 13-17 yaş arası iken, kızların sosyal hayatın içerisinde olmalarından dolayı, günümüzde 18-25 yaş arası, uygun görülmektedir.

1.2. Kaşkay Türklerinde Eş Seçimi

Kaşkay gençleri, maddi durumları iyi seviyede olursa evlendikten sonra kendisine ve eşine, çocuklarına iyi bir şekilde bakabileceklerine inanıyorlarsa ve tabaka farkı ile ilgili sıkıntısı olmazsa kolayca evlenebilirler. Eski zamanlardan kalan tabakasal ayrışmalar, gençler evlilik konusunda engelleyen en önemli unsurlardan biridir. Her tabakada yaşayan ve ilin içerisinde bulunan insanların erkek çocukları kendi tabakası ve kendi iline ait evliliğe hazır olan kızlardan birini seçip yuva kurmakta ve çoluk çocuk sahibi olabilmek için evliliğe ilk adımı atmaktadır. Kendi kültür ve özelliklerine göre bir eş adayı bulması gerekmektedir. Hanlar ve kalantarlar kendi özellik ve kültürlerinden daha aşağıda bulunan tabakalardaki insanlara yani alt tabakaya kız vermek istemezler, bu yolla kendilerini küçük

göstermek istemezler. Çünkü kız evladın evleneceği erkek adayının özellikleri, kültürü ve seviyesi çok önemlidir. Kız babası kendi namını kirletmek ve aşağı seviyelere indirmek istememektedir. Alt tabakada bulunan bir erkeğin, maddi durumu iyi ve evleneceği eşi iyi bir şekilde bakacağının teminatını kız babasına vermiş, ister eğitim görmüş, kültürlü, okumuş ve yüksek bir yerlere gelmiş eğitilmiş bir birey olsa bile, alt tabakaya ait olduğu sürece bu evlilik olmamaktadır. Kızın babası bu evliliğe izin vermemektedir.

Alt tabakada olanlardan kendi hayatlarını devam ettirebilecek bir maaşa ve iyi bir mesleğe sahip olamayanlar, evliliğe karşı ön yargılı durmakla beraber evlilik yapmak istememektedirler. Her ne kadar bu gelenekler eski zamanlara ait olsa bile, hala bazen şu şekilde gençleri evlilik konusunda engelleyebilen düşünce ve inançları görebilmekteyiz. Bir çok erkek ve kız yalnız kalamak endişesiyle, hiç yeteneklere, istek ve beğenilerine uygun olamayan, sadece aynı tabaka ve kendisine uygun gördükleri seviyede olan bir ailenin çocuğuyla evlenmek zorunda kalabiliyorlar. Çoğu zaman, bu evlilikler mecburiyetten yürütülmek, eşler mutsuz bir şekilde hayatlarını devam ettirebilmektedir.

Evlenebilmek için gençlerin karşısındaki ikinci engel ise, başlıktır. “Şir baha” adıyla bilinen ve oğlanın ailesi tarafından kızın babasına verilen para veya mal ve mülktür. Bu para düğün masaraflarının ve kızın çeyizinin karşılanması için alınmasına rağmen, bazen kızın babası için güzel bir gelir de sayılmaktadır. Normal şartlarda başlık parasın, kızın aile tarafından evlilik çağına kadar zor şartlar altında ve maddi imkanlardan yoksun bir şekilde yetiştirilmesinin kefareti olarak alınmaktadır. Yetiştirilen kız, öğrendikleri bilgilerle ve becerilerle oğlan tarafının isteyebileceği özelliklere, yani donanımlı olarak gideceğinden, kendi ailesine maddi ve manevi açıdan bir faydası ya az olacak ya da hiç olmayacaktır. Kızın yararı gelin gittiği eve olacaktır. Başlık parası, bir nevi "yetiştirme bedeli"dir.

Türklerde genel olarak şu söz kullanılır: Genç kız yani gelinlik kız yetiştirilirken “Bugün yaptığın banaysa öğrendiğin kendinedir. Öğrendiğini de kayıncıya yaparsın gösterirsin” Bu söz, gelinlik kızlar hakkındaki düşünciyi çok iyi anlatmaktadır. Bunlardan, dayanarak Türklerde kızlar erkekler gibi ‘cabbar’ olmaktadır. Günümüzdeki gibi, sadece giyinip süslenebilen ve ev işi bilmeyen, şehirdeki evleri bile çekip çeviremeyen, köydeki çadırdaki hayatı bilmeyen genç kızlar Kaşkaylarda eskiden bulunmamaktaydı. Kaşkay genç kızları erkekler gibi güçlü kuvvetlidir, korkmazlar ve en ufak kötü bir durumda hemen yılmazlar. Türkler

için evlenmeden önce genç kızın kendi annesine,babasına,ailesine ve sülalesine ve evlilik gerçekleştirdikten sonra evlendiği aileye hizmet etmesi çok önemlidir.Becerikli bir gelin alabilmek için, Kaşkaylar başlık parasını gönül rahatlığıyla verirler.Verilen başlık ile kıza çeyiz de yapılabilir. Bazen de kızın babası, kendisine gelir kaynağı olarak gördüğü için, erken tarafından başlık parası isteme durumu olabilmektedir.

"Şir baha", Kaşkayların kendi aralarında evlilik gerçekleştirmelerinin de önemli bir sebeptir. Çünkü kendi aralarında evlilik yaptıkları zaman ya "şir baha" istemezler veya isterlerse de mantıklı bir miktar isterler. Ancak, erkek diğer tayfadan veya kendi ilinin içinde olmayan bir kıızı isterse "şir baha" daha yüksek bir miktarda ödenmektedir.

Başlık olarak alınan şey, özellikle günümüzde daha çok nakit paradır; ama bazen da kuzu, at veya deve ise başlık olarak verilmektedir. Köylerde ve çadırlarda yaşayan insan içinişlerini görebilmeleri maksadıyla başlık parası olarak mal yani hayvan almak çok daha iyidir.Yüksek miktarlarda istenebilen başlık parası sebebiyle parası olmayan bir genç kolayca evlenemez veya kendi ailesinden daha zayıf bir aile ile evlilik gerçekleştirmek zorunda kalır. Böylelikle iki ailede birbirlerine üstünlük kurabilecek bir vaziyette olamamaktadır.Bu inanç, bir açıdan yani gençlerin evliliklerini engelleyici bir unsur olarak kötüdür, ancak diğer açıdan büyük bir başlık verenerkeğin kızdaki boşanmak istemenini engellenmesi yönüyle de olumludur ve bu yüzden boşanma olayı Kaşkay Türklerinde daha az görünmesi için iyi bir sebep olarak sayılmaktadır.

Kaşkaylarda,evliliklerin yaklaşık olarak yüzde altmışı akraba arasında gerçekleşmiş bir evlilik şeklindedir.Çeyizi eksik olan kızların yabancılara karşı mahcup olması istenmediğinden ve kızların bazı önemli yeteneklerde halı ve kilim dokuma gibi becerileri olmadığından, yabancı aileler tarafından aşağılanmaktan korunmak istendiğinden, gençler kendi aralarında yani aynı tire, aynı tayfa aynı il içerisinde evlilik yapmayı tercih etmektedirler.

Diğer tayfayla evlilik yapmak isteyen kız, kendi değerini ortaya koyabilmek ve erkeğin ailesine kendini kabul ettirebilmek amacıyla, zengin bir çeyiz götürmek zorundadır.Çeyizin miktarı arttıkça daha çok emek daha çok para gerekmektedir.Çok fazla çeyizi her aile yapamamaktadır.Bu yüzden, kızın babası kızını kendi tayfasından birine vermeyi tercih etmektedir.Evlilik türlerinden yaklaşık yüzde yirmibeşi, kuzenler arasında yapılmaktadır. Kaşkaylara göre iki kuzenin nikahını

göklerde kıyılmışlar. Özgünlük, cesaret, edep , güzellik ve bazı önemli yetenekleresahip olan kızlar, erkekler tarafından evliliğe uygun bir aday sayılmaktadırlar.Kaşkaylarda aile durumları her şeyden daha önemlidir ve kendilerden daha zayıf bir duruma sahip olan ailelerden, mümkün olduğu kadarıyla kız almak istemezler.Evlenilecek kızın güzelliği önemli olmasına rağmen, en önemli ve birinci şart olarak ailenin sosyal ve kültürel seviyesi düşünülmektedir.İyi ailenin kızını almak oğlan tarafı için de bir şeref meselesi olarak ifade edilmektedir.

Günümüzdeki maddi zorluklar sebebiyle, evlilik yaşı erkeklerde bazen otuz yaşına kadar gitmektedir. Bazen erkekler 15-20 yaşlar arasında ailelerin istekleriyle evleniyorlar. Erkek ve kızların yaş farkı bazen 20 olmaktadır.Yani 35yaşındaki bir erkek 15yaşındaki bir kızla evlenebilir.Yani her zaman erkeğin yaşının kızın yaşından daha büyükolması gerekmektedir.

Kaşkaylarda diğer bir önemli mevzu ise, erkeklerin soyu ve cesaretleridir. Kaşkaylarda erkekler ilk olarak “kimin oğlu” ve “nasıl biridir” şeklindekisorularlakarşılaşmaktadır. Kız isteme toplantısında, kızın ailesi tarafından erkeğin ailesine bunlar sorulmaktadır.Kızın gelin gideceği ailenin şerefi ve onuru herşeyden önemlidir.Kaşkay toplumlarında, diğer Türk toplumlarında olduğu gibi şan ve şeref çok önemlidir.Kaşkaylarda kızların bile cesaretli olduğunu düşündüğümüzde, erkeğin cesaretsiz olması çok vahim bir durumdur. Evlenmek isteyen erkek kendisine güvenmek ve cesaretini gücünü başta evleneceği kıza, daha sonra kızın ailesine ispat etmek zorundadır.Günümüzde, erkeklerin geneli artık hizmet sektöründe çalışmaktadır.Bir bankacı erkek için cesaret başta gelmese de, eski Kaşkay toplumlarında hayvancılıkla uğraşması,avcılık yapması veya zorlu coğrafyalarda ticaretle uğraşması için mutlaka cesaretli olması gerekmektedir.

Evlilik yaparken dikkat edilmesi gereken önemli diğer bir faktör,mezhep konusudur.Gençler evlenmek istedikleri zaman karşı tarafın mezhebini iyice araştırmakta ve kendilerine uygun bulmadıkları zaman evlilik kararından bazen cayabilmektedirler. İslam ve Şîmezheplerından olan kız ve erkek,evlilik için uygun bir aday sayılmaktadır.

Farklı mezheplerden insanlarla evlenildiği zaman, gerek karı koca arasında anlaşmazlıklar çıkabilmekte gerekse dünür olan iki aile arasında fikir uyuşmazlıkları çıkabilmektedir.Bu farklı mezheplerden bir araya gelmiş yeni ailenin içinde doğmuş olan çocuk için, bu ikilik kötü bir durum meydana getirebilmektedir.

I.3. Kan Davasını Önlemek Amacıyla Evlilik

Kaşkaylarda “Huniha” denilen bir evlilik çeşidi vardır. “Hun” Farsçadan kaşkay Türkçesi’ne girmiş olan bir kelimedir. Kan anlamına gelmektedir. Zorla yaptırılmış olan bu evlilik tayfanın can ve onurunu güvenliğini sağlayabilmek amacıyla yapılmaktadır. İki aile arasında kan davası meydana geldikten sonra, kavgaları önleyebilmek için ölen kişinin ailesi tarafından erkek kardeşi veya oğlu gibi ölenin en yakın erkekleri için öldüren kişinin ailesinden “Huniha” denilen gelenek vasıtasıyla bir kız seçip evlendirilmektedir. Bir kız, kendi isteği olmadığı halde ve bir düşman ile evleneceğini bilmesine rağmen, iki il hatta tayfanın daha fazla ölüm vermemesi amacıyla kendi canının sonsuza kadar acımasına razı olup ailesinin uzun yıllar saadet içinde yaşayabilmeleri amacıyla ve o erkek ile evlenmeye razı olmaktadır. Kaynak şahıslardan biri, hatırladığı bir hikayeyi bizlere şu şekilde anlattı :

“ Arazı konusunda iki tayfa arasında ortaya çıkmış olan kavgada Amirgoli ölmüş ve birçoğuyaralanmıştır. Öldüren grup olaydan kaçıyor. Çok seneler geçtikten sonra ölen kişinin erkek kardeşi uygun bir yerde öldüren kişinin yakın akrabalarından Aman ve Mirza’yı intikam almak amacıyla öldürmüştür. Amirgoli yerine iki kişinin kanı döküldüğü için Aman’ın babası kararlı bir şekilde intikam hırsıyla yıllar sonra ilin göç zamanı halkı ateş altına almış; bu kavgada beş kişi yaralanmış ve üç kişi ölmüştü. İki tayfa yıllarca korku içinde yaşamaya devam etmektedir. Sekiz sene sonra Amirgoli ailesinden yetişmiş olan erkeklerden biri, babası ve amcalarının katilini yakın akrabaların çadırına girip intikam hırsıyla katletmiştir. Yıllarca bu kavgalar sürdükten sonra iki il için güvenli bir “riş sefid” tarafından ve diğer han ve büyüklerin yardımıyla iki kız “Hun Baha” yani kan fidyesi (bedeli) olarak verilip barıştırılmışlardır. Fakat artık geç olmuştur. En baştan böyle anlaşma yapmış olsalardı şuan bu kadar haksız ölüm vermezlerdi” (K. K. I).

Eski zamanlardan ta 40 sene öncesine kadar kan davaları ve ölen kişilerin sayıları çok fazla görülmemekteydi. Zira ilhan veya kalantarların sözleri ve güçleri, bölge halkında hakim olmasından dolayı çeşitli yollar ile kan davalarının zaman aralığı fazla sürmemekteydi. Fakat günümüzde devlet tarafından han ve kalantar

sistemi yasak ilan edildiğinden, kan davaları resmi olarak adliyelere düşmekte ve gayri resmi şekilde kan dökülmektedir.

Hanlar ve kalantarların güçleri, bazen barışmak için bile kız verme adetinin gerçekleşmesine engel oluyordu. Onların emriyle bazen iki tayfanın kavgaları belirlenmiş para ve cezalara göre çözülmekteydi. Eğitim görmüş olmayan kişiler tarafından bir kişinin kanı döküldüğü zaman, sadece ona karşı bir kan dökülürse ölenin ruhu sakinleşmiş kabul edilmektedir. Bu sebeple özellikle alt tabakadaki aileler arasındaki kan davaları bazen bir tayfanın katledilmesine ve yok olmasına kadar uzamaktadır.

Bu şekildeki evlilik şeklinde en önemli sıkıntı, ölen ve öldüren ailelerin arasında tabakasalfarkın olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. Bir üst tabakada olan aile asla alt tabakayla evlenmeyikabul etmektedir. Hele kan fidyesi olarak kızlarını asla kendilerinden alt tabakada olan bir aileye vermek istememektedirler. O yüzden bazen çaresizlikle kan davaları devam etmektedir.

I.4. Denişik Şekilde Evlilik

Denişik (Değişik, Berde; kızı ve oğlu bulunan bir ailenin kızı ve oğlu bulunan bir aileye kız alıp vermesi) şekli Kaşkay Türklerinde ‘Go be Go’ adıyla tanınmaktadır. Bu tür evlilik, eski dönemlerden günümüze kadar daha az bir oranda görülse de Kaşkaylar arasında hala devam etmektedir. Fakat, denilenlere göre, eskiden daha yaygın bir şekilde aileler arasında bir evlilik çeşidi olarak görülüyormuş. İki aile veya iki değişik tayfa yada tire arasındaki amaç, daha güçlü dostluk ilişkileri kurmak yada yabancılara kız veya erkekleri vermemek veya başka bir sebeple ‘Go be Go’ tarzı evlilik tercih edilmektedir. Kaşkaylar, bu durumu ‘kız verip erkek almak ve erkek verip kız almak’ şeklinde adlandırmaktadır (K.K 3).

Çoğunlukla üst tabakada yaşayan Kaşkaylar arasındaki kethüdalar, kalantarlar ve hanlar’ın bu şekilde evliliği uygun görmemektedir. Bu şekilde düşünceleri batıl inanç olarak saydıkları görülmektedir. Bahsettiğimiz gibi, bu çeşit evlilik daha çok birbirlerine uygun ve birbirini eşit gören tabakalar, aileler arasında yapılmaktadır. Yani aynı köyün içerisinde yada aynı tabakadan olan iki aile arasında _mesela ikisi Dalak’lardan veya Raayet’lerden_ yada aynı tayfa veya il arasında bu çeşit evlilik görülmektedir. Kaşkayların arasında bu çeşitle evlilik daha çok birşeylerden kurtulmak veya birşeyleri kazanmak amacıyla değil, kendi aralarında güç ve beraberliği sağlayabilmek amacıyla yapılmaktadır. Günümüzde Kaşkaylar arasındaki

diğer topluluklara yani Fars veya Arap topluluklarına kendi soyundan olmayan ailelere kız veya erkek vermekten kaçınılmaktadır. Kaşkaylar kendilerinden olan topluluklara kız vermeyi tercih etmektedirler. Kaşkaylarda, kendi kültür ve geleneklerini korumak amacıyla bu çeşit evliliğin uygulanması pek de ayıp görülmemektedir.

Kaşkayların kendi aralarında ‘Go be Go’ şekliyle yaptıkları evliliğin bir diğer sebebi de, birbirlerini çok iyi bir şekilde tanımalarıdır. Yıllarca tanıdıkları ve huylarını suylarını çok iyi bildikleri ailelerin kızlarını almak ya da onlara vermek, Kaşkay toplumlarında önemli bir uygulamadır. Tanıdığa kız verilmesi yabancıya kız verilmesinden daha iyidir düşüncesi, Kaşkaylarda hakimdir. Bir tire içerisinde devamlı olarak birbirlerini gören ve birbiriyle temasta olan iki aile arasında, kız verme yabancı ve hiç tanınmayan ailelere vermekten daha iyi. Bu düşünceyle kız alıp verirken tanışıklık durumlarına bakarlar (K.K 3).

Derlediğim kişilerden birinden bu soruyu sorduğum zaman bana çok ilginç bir cevap aldım. Kişi Dihnisa-yi Oliya köyünde yaşıyordu. Buradaki köyün birkaç ailenin çocuklarından vetorunlarından oluştuğunu söyleyip genel olarak bu köyde, dışarıdan erkek veya kız alıp verilmemektedir dedi. “Akrabalık, evlilik resmen bu köyde uygulanıyor” dedi. Denişik şeklinde ise “Örneğin bir kız verip bir kız alma şekli bizim köyümüzde normaldir” dedi (K.K 1).

1.5. Kız kaçırma Şeklinde Yapılan Evlilik

Kız kaçırma şeklinde evlilik, Kaşkaylar arasında pek hoş karşılanmaz. Hatta bazen hiç uygun olmayan bir evlilik çeşidi olarak sayılmaktadır. Kaşkaylarda bu şekilde evlilik az olsa bile kendi aralarında asla kabul edilmeyecek bir durum olarak düşünülür. Anlatılan hatıralara göre, bu şekilde evlilik yani sonuçta resmi olmayan bir evlilik kıza ve erkeğe ceza verilmesine kadar gidebilmektedir. Kaynak kişilerden birinin çocukken duyduğu bir hikayeye göre, “İki aşkın evlilikleri han tarafında kabul edilmediği için erkek kızı kaçırıp gitmiş. Hanın adamları onların peşine düşüp onları bulduktan sonra ikisini öldürüp cenazelerini hana teslim etmişlerdir. Çünkü, artık o kız namusunu ve o erkek de mertliğini kaybetmiş biri olarak sayılır, bu sebeple cezaları ölümdür” şeklinde hikaye devam etmektedir (K.K 3). Kaşkaylarda her tabaka kendi aralarında kız veya erkek vermek gerektiğine inanılmaktadır. Kız kaçırmanın en önemli sebebi ise bir kız veya erkeğin üst tabakadan ya da alt tabakadan birine aşık olup evlenmek istemelerindendir. Tabakalar arasındaki farklılıklardan

kaynaklanan anlaşmazlıklar olduğu için tabakalar arasında evlilikler yapılmamakta, bu da aşık olan gençlerin kaçıp evlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Toplumdaki katı kurallardan dolayı gençler zor durumda kalmaktadırlar. Tabii aileler isterseler bile, kethüda ve ilhanın tarafından bir evlilik uygun görünmüyorsa, o evlilik iptal edilmelidir. İlhanın kararı çok önemli olduğu için kız kaçırma şeklinde evlilik Kaşkayların arasında ne hoş görülür ne de sık sık uygulanan bir gelenektir.

1.6. İç Güveyisi Şeklinde Evlilik

İç güveyisi şeklinde evlilik, Kaşkayların arasında pek görülmeyen bir evlilik çeşididir. Damadın evledikten sonra kayınpederinin evinde kalması ve orada yaşaması şeklinde yapılan evlilik çeşidi Kaşkaylarda ‘Damad-e Sar Hane’¹⁹ olarak bilinen ve Farsça’dan alınmış bir terimle tanınmaktadır. Kaşkaylarda tabii bir taraftan da ilin içerisinde aileler yan yana oturduğu ve yaşadığı için pek anlamlı olmamaktadır. Kendi aralarında evlilik yapan Kaşkayları ve birbirlerine çok yakın olan aileler için, hatta bazen birkaç aile bir yerde birlikte yaşadıkları için, bazılarına göre bu normal bir evlilik çeşidi sayılmaktadır. Özellikle eski dönemlerde, Kaşkay topluluklarının göç etmesiyle bütün aile bir araya gelmektedir. Çoğunlukla kız oğlan tarafına ve onun ailesine gideceği için, bu evlilik şekli pek yaygınlık kazanmamıştır. Bir gelin düğünden sonra erkek ailesinin kızı ve namusu olarak sayılmakla beraber kendi evinden ve ailesinden ayrılmaktadır. Bu yüzden, eğer aynı yerde damat ve gelin yaşayacak olursa da, orası damat ailesinin evi olacaktır. Kaşkay topluluklarında erkek bir ailenin direği olarak görüldüğü için bazen gelinin ailesinde oğlan olmamasından veya sadece o ailenin tek çocuk sahip olmasından dolayı damadın gelinin ailesinin yanına yaşama ihtimali konusu olabilir; ama bu evlilik çeşidi toplumda uygun bir gelenek olarak sayılmamaktadır.

1.7. Beşik Kertmesi Şeklinde Evlilik

İran coğrafyasında bulunan Kaşkay Türklerinde, beşik kertmesi “göbek kesme” veya “naf borun” adıyla bilinmektedir. Kaşkay Türklerinde bu şekilde bir

---

¹⁹“Damad’e Sar Hane” Farsça bir kelimedir ve aslında Kaşkaylarda kullanılmayan bir isimdir. Çünkü Kaşkaylarda toplumlar bir arada olmalarından ve birlik kavramının daha güçlü olmasından dolayı pek çok şehirde yaşayan halk gibi, özellikle İsfahan şehrinde yaşayanlar damadın nerede yaşadığını pek önemli görmemektedirler. Şehirlerde, bu kavramın daha çok negatif bir anlamı vardır. Damadın çaresizlikten gidip kayınpederinde kalması üzerine, erkek tarafının damadı ezmesi ile sonuçlanan bir evlilik çeşididir.

evlilik çeşidi pek yaygın değildir.Eski zamanlarda daha çok uygulanmasına rağmen bugünlerde bu uygulama azalmıştır.

Bazı tayfalarda beşik kertmesi daha sonra evlilik söz konusu olmasa bile ilk doğduklarında karşılıklı isim koyma ve anlaşma şeklinde de yapılmaktadır.Bu şekilde, yakın iki aile kendi aralarında sohbet edip şakalaşmaktadır.Amaç gelecekte gerçek bir evlilik değildir.İki çocuk kertilildiği zaman “Zeynep ile Hasan’ın nikahları gökten yıkılmıştır” şeklinde cümleler kullanılır.Genel olarak Kaşkay Türklerinin arasında beşik kertmesi ile yapılan evlilik pek yaygın görülmemektedir.

1.8. Baldızla Evlilik

Kaşkay Türklerinde baldızla evlilik şekli çok yaygın bir şekilde görülmemektedir.Erkeğin ölen karısının kız kardeşi ile yaptığı evlilik çeşididir.Bazen erkeğin kendi istediğiyle bazen de iki ailenin uygun görmesi ile zorunlu hale getirilen evlilik biçimidir.Bu şekilde evlilik yapmak, aynı aileden iki kız kardeşle evlilik anlamına gelmemektedir.

Baldızla evlilik, eğer bir kocanın eşi vefat etmişse ve aileler zor durumlarda kaldırlarsa gerçekleşebilir; ama kesinlikle halk tarafından yaygın ve uygun bir evlilik çeşidi sayılmamaktadır. Halk şu şekilde evliliklerde hassas olup araştırmaya başlamaktadırlar. Mantıklı bir sebep olmazsa, o hoş bir evlilik çeşidi sayılamaz. Mesela iki aileden baldız çocukları varken kocasını kaybetmiş ve yıllardır yalnız yaşamaktaysa, bir de onun kız kardeşi vefat etmişse, bir aileden bir erkek karısını kaybetmişse ve diğer taraftan ise badızın kocası yıllar önce vefat etmiş ve dul kalan kadının korunmaya ihtiyacı varsa, maddi sıkıntılar yaşıyorsa, bununla beraber her iki tarafın da çocukları ortada kimsesiz kalıyorsa ailenin paramparça olmaması için baldızla evlilik çeşidi çok fazla mantıklı karşılanmasa da gerçekleştirilmektedir.Bu şekildeki evlilikler,en çok, dul kalan kadının kocası olmadığı için kötü durumlara düşmesini ve başkalarına avuç açmasını engellemek amacıyla yapılmaktadır.

1.9. Kayınbiraderle Evlilik

Kaşkaylarda yaygın olmamasına rağmen, yapıldığı zaman abes karşılanmayan bir evlilik çeşididir.Erkek vefat ettiğinde, gelin sadece erkeğin eşi sayılmaz.Gelin,aileye sonradan katılan fakat aileye ait bir bireydir. Gelin evin kızı gibidir.Eşinin ölmesi durumunda gelin aileden dışarı çıkamaz ve tekrar baba evine geri dönemez. Erkeğin ailesinin namusu durumundadır.Dul bir bayanın tek başına

yaşaması, ailece ve törece uygun karşılanmadığı için ailede bulunan bekar bir kayın var ise gelin ve kayın evlendirilir.Bu evlilik geline ya da kayına zorla yaptırılamaz.İki tarafın istemesiyle birlikte bu evlilik çeşidi gerçekleştirilebilir.Bu evlilik çeşidi bazen ailenin onurunu korumak amacıyla yapılabilir.Bu durumda, gelin ve kayın isterlerse kardeş gibi sayılabilirler.Bu şekilde yapılan evliliklerin büyük çoğunluğu kadın veya erkeğin zor duruma düşmesiyle birlikte tercih edilen ya da mecburi durumda gerçekleşen evlilik şeklidir.Kayın ve gelinin en baştan birbirine aşık olma durumları ortada yoktur.Mecburiyet insanları birşeylere zorlayabilmektedir.

I.10. Tek Eşle Evlilik

Kaşkay Türklerinde çok kadınla evlilik yaygın değildir.Tek eşle evlilik esastır.Kadın ya da erkek evliliğebu düşünce ile başlamaktadır.Kaşkaylarda kadın önemli bir yere sahiptir. Kadına manevi ve toplumsal anlamda gerek aile tarafından gerek güveyi tarafından değer verilmektedir.Çok evlilik yapılarak kadının onuruna zarar verilmemektedir.

Kaşkaylarda sadece ve sadece bazı çözülemeyen durumlar ortaya çıktığı zaman ikinci evliliğe hak verilmektedir. İkinci evliliğin en yaygın sebebi, birinci eşten çocuk sahip olunamaması durumudur. Bir kadın,genel olarak çocuk sahibi ya da erkek çocuk sahibi olamıyorsa, kocası ikinci evliliğe geçebilir. Kaşkaylarda ikinci evlilik ne kadar hoş bir bakış ile görünmezse de, çocuk söz konusu olduğu zaman o aileye hak verilir.Kaşkaylarda, önceden de değinildiği gibi erkek çocuğa sahip olmak çok önemlidir.Her aile ve erkek mutlaka en az bir erkek çocuğa sahip olmak ister.Çünkü erkeğin soyunu yine erkek evlat devam ettirebilecektir.Kaşkay toplumunda kadınınıyeri önemli olduğundan,erkek, çoğu zaman hiçbir şekilde ikinci evliliğe razı olmaz. Bazen onun birinci karısı, kocasının haberi olmadan kız istemeye gidebilmektedir.Kadın, kendi onurunu bir köşeye bırakıp kocasının onurunu ve soyunun devamını düşünüp önlem almaya çalışmak amacıyla, ikinci evliliğe razı olup kendi kendisine kuma bulmak için kız istemeye gitmektedir.Bu hareket kadının onurunu düşürmek yerine onu daha yüksek bir konuma getirmektedir.Burada soyu tüketmemek çabasını gayet iyi hissettirilmektedir.

I.11. Birden Fazla Kadınla Evlilik

Kaşkay Türklerinde birden fazla evliliğin gerçekleşmesi pek hoş karşılanmaz. Genel olarak bir erkek ömür boyunca eşiyle yaşamaya söz verir ve bu sözün arkasına durmaları gerekir. Evlenmiş kızın kocası çok gençken ölse de o kızın ömrü boyunca artık tek başına yaşaması gerekir. Günümüzde bu geleneğin biraz daha mantıklı hale gelmesi söz konusudur. Bazen o kızın gerçekten zor günleri geçiriyorsa veya bir çocuğu varsa birkaç yıl geçtikten sonra ikinci evliliğini pek gösterişli bir düğün merasimini yapmadan gerçekleştirebilir.

Günümüzde devletin uygulamış olduğu resmi nikahın var olmasıyla birlikte hukuki anlamda evlilikler bir kadın ile yapılmaktadır. Hiçbir kadın kendisine rakip herhangi başka bayanın varlığını kabul etmemektedir. Böyle bir durum hem kadın için hem de doğabilecek çocuklar için kötü bir vaziyettir. İslam dininde dört kadına kadar evlilik caiz olmuş olsa bile tek kadınla evlilik daima daha iyi görülmektedir. İslamiyetin bu noktasını kötüye kullanan insanlarda arada bir ortaya çıkabilmektedir.

I.12. Yakın Akraba İle Evlilik

Dünyanın bir çok değişik bölgesinde olduğu gibi, İran'da yaşayan Kaşkay Türklerinde de yakın akraba ile evlilik yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Bu evliliğin seçilmesinde bir çok sebep bulunmaktadır. Kaşkaylarda halkı, tayfa ve tire şeklinde ayırmak mümkündür. Tire, belli bir bölgede bulunan küçük insan topluluğudur. Her tire, kendi insanını iyi bilmektedir. Akrabalar bir arada yaşamakta ve herkes birbirini tanımaktadır. Bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda tireler arasında kız alıp verme durumları daha kolay bir şekilde yapılmaktadır. Kızın tire dışına çıkmaması ailelerin birlikte hareket etmeleri konusunda önemli bir etkidir. Günümüzde bayanlar eğitim ve başka sebeplerden dolayı köy dışına hatta şehir ve ülke dışına çıkabilmektedirler. Sosyal çevre ile daha yakından alakada bulunan kızlar değişik kültürler görmektedir. Geçmişte ise bu durum böyle değildi. Kendi toplumlarından dışarı çıkmayan, değişik kültürleri tanımayan kızlarda yakın akraba ile evlilik yapmayı tercih edebilmektedirler. Bu şekilde evlilik gerçekleştirilmesinin sebebi topluma ait olan toplumun kültürel özelliklerine, gelenek, görenek ve törelerine sahip çıkılmak istenmesidir. Bu şekilde yapılan evliliklerde toplumun huzuru daha çok düşünülür. İmkân varsa tirenin içinde evlilik yapılması daha uygundur. Kız ve erkek farklı tirelerden ise, evliliğe pek razı olunmasa da karşı çıkılmamaktadır. Bazı tireler

arasında çatışmalar bazen de tireler arası kavgalar çıkmaktadır. Tireler arasında barışın sağlanması amacıyla, kız alıp verme durumları da gerçekleşmektedir. Toplumların huzurunun sağlanması amacıyla, bu şekildeki evliliklere karşı çıkılmamaktadır.

Kaşkay Türklerinde toplumsal tabakalar mevcuttur. Tabakaların en alt kısmında çiftçiler, en üst kısmında ise hanlar bulunmaktadır. Tabakalar arasında evlilik yapılmamaktadır. Bu şekilde yapılmak istenen evliliklere karşı çıkılmaktadır. Bunun sebebi ise tabakalar arasındaki kültürel çatışmayı önlemektir. İslam dinine göre yakın akraba yani teyze, hala, amca, dayı çocuklarıyla evlilik caiz kılınmış ve haram kabul edilmemiştir. Dinimizde nikahın düştüğü kişilerle evlilik yasaklanmamıştır. Caiz kılınmasına rağmen evliliğin sadece akrabalar arasında yapılması da tam olarak hoş karşılanmamaktadır. Yabancıyla evlilik de dinimizce tavsiye edilmektedir. Akraba evliliği daha çok sosyo-kültürel olarak düşük seviyede olan tabakalar arasında gerçekleşmektedir. Kendi toplumlarının dışına çıkmak istemeyen, yabancı aileler ile muhatap olmayan kişilerin genel olarak uyguladığı evlilik çeşitlerinden biridir.

Bu şekilde yapılan evliliklerin en önemli olumsuz yanı ise, doğabilecek çocukların hasta doğma olasılıklarıdır. Yakın akrabalarından her iki tarafında sahip olduklarını bildikleri ya da bilmedikleri ırsi olarak dededen toruna geçebilecek hastalıklara sahip iki kişinin evlenmesiyle doğacak çocuğun hasta ya da sakat olma olasılığı bulunmaktadır. Doğacak çocuğun hasta olma ihtimali varsa bu şekilde evlilik yapılmamaktadır. Yapılması da uygun görülmemektedir. Sonuç olarak yakın akraba ile evlenmenin evli çiftlere ve ailelere olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

I.13. Süt Kardeşlerle Evlilik

Kaşkay Türklerinde süt kardeşlerle evliliğe “şirbe şir”²⁰ denir. Türk kültüründe aynı anneden aynı zamanlarda süt içen iki çocuk kardeş sayılır. Kan bağı olmamasına rağmen süt kardeş sayılan iki çocuğun da aynı kan bağı kardeşliğinde olduğu gibi evlilik yapmaları yasaktır ve kesinlikle uygun görülmemektedir. Bu tür evliliklere kesinlikle karşı çıkılmaktadır. Kaşkay Türklerinde sadece ve sadece eğer doğum sırasında bir annenin bazı sağlık sorunları nedeniyle ve doktor izniyle bir başka çocuğa, kısa sürede süt vermiş olması durumunda, o çocukların durumu

²⁰Farsça’da “şir” süt demek. “Şir be Şir” ise, süten süte demektir.

gelecekte evlilik yapabilir haline gelebilmektedir.Eğer iki ayrı çocuk aynı kadından süt emerlerse ve o çocuk o ailede büyürse, o zaman kardeş sayılırlar ve Kaşkaylar Türkleri arasında bu şekilde evlilik uygun değildir, birbirleriyle evlenemezler.Bir arada büyüyen çocuklarda kardeşlik bağları içerisinde büyütüldükleri için birbirleriyle evlenmek istememektedirler.

I.14. Dul Kadınla veya Dul Erkek Evlilik

Kaşkay Türklerinde kadının veya erkeğin dul kalması durumu uğursuzluk olarak kabul edilmez.Tek eşle evlilik önemli olduğu için, dul insalara kötü gözle bakılmaz.Toplum içerisinde kadının veya erkeğin dul kalması ayıp değildir.Bunun sebebi ölen kişiye olan bağlılık ve eşe verilen sözdür. İnsanlar isterlerse ikinci evliliklerinin yapabilirler.Yapmamaları konusunda kadına veya erkeğe baskı yapılmamaktadır.Genç yaşta dul kalan bir kadının önce kendi geleceği ve güvenliği açısından sonra yetim kalan çocuklarının gelecekleri için ikinci bir evlilik yapması söz konusu olabilir.Bu durumda ailelerde kadını ve çocukları düşündükleri için aileler bu şekilde evlilik yapılmasına izin evrmektedirler.

Kaşkay Türklerinde evli kadının kocasına bağlılığı çok önemlidir.Kocası öldükten sonra kocasına bağlılığını ve sözünü yerine getirmeyi düşünen bir çok kadın ikinci bir evlilik yapmayı düşünmemektedir.

I.15. Sosyal Medya Şeklinde Evlilikleri

Derleme sırasında sorduğum en ilginç soruyla karşılaşan Kaşkay halkı, bu soruya bir gülümseme ile tepki verdiler. Onlar için bu şekilde evlilik komik ve hiç resmiyet içerisinde olmayan bir evlilik türü olarak sayılmaktadır. Kaşkaylarda bu şekilde yapılan evlilik çeşidinin gerçek olmadığına, bu tür evliliğin tamamen saçma ve asla hayırlı bir evlilik olamayacağına inanılmaktadır. Hatta bazı kişiler tarafından, bu tamamen bir rezalet ve hiç hoş olmayan bir evlilik türü olarak değerlendirilmektedir.Kaşkaylar arasında bu tür yapılanevlilik, şüana kadar görülmemiştir ve onlar “İnşallah gelecekte de olmayacak”şeklinde verilen bir cevap ile bu tür evliliğe karşı çıktıklarını belirtmişlerdir(K.K 1).

I.16. Beyaz Evlilik

Günümüzde ortaya çıkmış olan “Beyaz Evlilik” çeşidi, bir erkek ve bir kızın hiç resmi ve dini nikahı olmadan, iki arkadaş olarak bir evde yaşamaları ve istediği

zaman da birbirlerini terk edebilmeleri şeklinde bir evlilikçeşididir. Her nekadar yeni ve uygun olmayan bir evlilikçeşidiyse de, biz Kaşkay Türklerinde bu şekilde evlilik yapılmasının onlar için doğru olup olmadığını sorduk. Onlar ise, beklediğimiz gibi sert bir cevap ile bize karşılık verdiler. Kaşkaylara göre bu şekilde evlilik, asla evlilik sayılmaz. Tamamen ‘günaha batma’ durumu sayılmaktadır. Kaşkay topluluklarında kızlar çok değerli olduklarından, "beyaz evlilik" in kızlara yapılmış bir saygısızlık olduğu kanaati hakimdir. Bu tür evlilik, dinsizlik olarak da kabul edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜĞÜN ÖNCESİ GELENEKLERİ

II.1. Evlilik İsteğinin Belirtilmesi

Genel olarak Kaşkay Türklerinde evlilik isteği, erkek tarafından ailesine özellikle annesine söylenmesi şekliyle belirlenmektedir. Anne, oğlunun isteğini babasına iletir. Annesine de söyleyemiyor ise teyzesine ya da halasına da söyleyebilmektedir. Hala ve teyze oğlanın evine çay içmeye gelip oğlanın annesine “Hala oğlanı evlendirmiyor musunuz, eve ne zaman gelin getireceksiniz ?” deyip anne ve babanın ağzını aramaya çalışırlar. Her ne kadar eski zamanlarda erkek ve kızın haberi olmadan, aile taraflarının kendi aralarında anlaşmasıyla evliliğin belirlenmesi gerçekleşse de, günümüzdeki yaşam tarzlarında erkekler tarafından kız beğenme ve onu isteme kararını belirtme şansına sahip görülmektedir. Ancak, Kaşkaylarda hala kız tarafının böyle bir karar vermesi gerçekleşmemiştir. Kaşkay toplumunda kızların kiminle evlenmek istediklerine, özellikle eğer bir aday aile tarafından evliliğe uygun görünürse, karar veremiyorlar. Genelde özel bir soruna sahip olmayan damat adayı, evliliğe uygun görünüyor.

Erkeğin evlenmek istediği kızı belirleme şansı, Kaşkaylarda kızlar için söz konusu değildir. Tabii ki onu isteyen erkeği beğenmeyebilir ve hatta bazen olumsuz bir cevap verebilir; ama özellikle ailesine bir erkeği istiyorum diyerek aday gösteremez. Kaşkaylarda kız kiminle evlenmek istediğini belirttiği zaman, o kıza ailede çok kötü bir gözle bakılır, hata o kızın durumu gayri resmi olarak bir erkek ile yatmış olan bir kızın durumuna kadar düşebilir. Bir aday aile tarafından uygun görüldükten sonra kız o erkeği istemezse bu durum ailesine karşı büyük bir saygısızlık olarak değerlendirilir ve o kız “ize çıktı” şeklinde bir sözle ile karşılaşılır. “İze çıktı” denilen söz, “yüze çıkmak” ifadesiyle aynı anlamda olup babasının uygun gördüğü evliliği uygun görmeyen bir kız için kullanılmaktadır. Bütün bunlara rağmen, eğer bir kız bir adayla evlenmek istemezse, sonuç olarak babası da kızını vermemiş olur.

II.2. Baht Açmak

Türk kültüründe evlilik ve soyun devam etmesi önemli bir yere sahiptir. Ancak evlenmek istemeyen ya da istediği halde evlenemeyen kız ve erkeğe kötü gözle bakılmaz. Bunlara evde kalmış gözüyle bakılmaz ve bunlar ayıplanmaz. İsterlerse kız veya erkek hiç evlenmeyebilir. Buna bahtın kapalılığı ve hurafelerin sebep olduğu düşünülmez. Bir erkeğin veya kızın bahtını açmak için Kaşkaylar tarafından yapılan

bir uygulama bulunmamaktadır. Derleme yaptığım kişilerin hiç birinden, yapılmış olan özel bir uygulama bilgisi alamadım. Ancak, gizli bir şekilde, anneler tarafından kızın ve erkeğin mutlu olması ve evlenmesi için namaz vaktinde dua etme veya bazen “Nezir”²¹ vermek şeklinde bir uygulama vardır.

II.3. Kız İsteme

Kaşkaylarda kız istemeye gitmeden önce, ilk olarak iki aileyi tanıyan güvenli ve genelde yaşlı biri, erkek ailesi tarafında kız ailesi ile konuşmak için, hiç kimsenin haberi olmadan görevlendirilmektedir. Görevlendirilmiş kişi gidip kızın annesiyle konuşur ve onların görüşlerin olumlu olup olmadığını öğrenir. Ondan sonra, eğer cevap olumluysa erkek ailesi kız isteme işine başlıyorlar.

Kaşkay Türklerinde kız isteme adım adım gerçekleşir. İlk olarak oğlanın halası, teyzesi ya da anneannesi kız tarafına aracı olarak gönderilir. Kız tarafına oğlan ailesinin niyeti anlatılır. Kız tarafının vereceği yanıt önemlidir. Yanıt olumlu ise oğlan tarafı kız tarafına kızı istemek için giderler. Kaşkaylar tarafından ‘söğcülük’²² adıyla geçen bu olay, sadece bir kez gerçekleştirilmemektedir. Damat tarafından en az üç kez kız istemeye gidilir. Her şey olumlu geçerse, büyükler kararı tarafından söz kesme ve artık kızın bu erkeğe ait olduğunun onaylanması amacıyla verilebilir. Kız isteme aşamalarında iki aile arasında geçen önemli noktalar vardır. Erkek ailesi için önemli olan, yetenekli ve evliliğe hazır olan kız giyim tarzı onun soyluluğudur. Kız ailesi için ise yetenekli ve evliliğe hazır olan erkeğin özelliği, cesaretli olması, Allah’a ve İslam dinine çok bağlı olmasıdır. Günümüzde Kaşkayların yaşam tarzına girmiş olan diğer bir gelenek ise, kızın ve erkeğin kız isteme sırasında ayrı bir odaya geçip birbirleriyle konuşması ve sorularını birbirlerine sorma geleneğidir. Erkek ve kızın karşılıklı sorular, sorulduktan sonra, onların yorumları alınır ve daha sonraki görüşmeler ve aşamaları sağlanmış olur. Kızın ailesi, erkek tarafın sorduğu soruların cevaplarını aldıktan sonra, erkeğin ve ailesinin gerçek ortamlarda ne kadar itibarlı ve iyi olduklarını belirleme amacıyla araştırmalar yapılır. Damat ve ailesine yakın akrabalara ve komşulara sorular sorulur ve her şey olumlu giderse, o zaman söz kesme zamanı gelir.

²¹“Nezir” kelimesi Arapça kökenidir. Bir Müslüman Allah yoluna hayırlı işler yapmaya söz veriyor ve tuttuğun sözü “Nezir”denir. Nezirin Türkçesi adak tır. Mesella biri belli bir işin sonucu hayıllısıyla bitsin diyerek bir kuzu “Nezir” ediyor ve eti de fakir insanlara verir. Onlar ise “Nezir”ı aldığı zaman “Allah Nezirinizi Kabul Etsin”denilen bir cümleyle duygularını paylaşmış olurlar.

²²“Söğ” kelimesi söz anlamındadır.

İki aile kendi aralarında konuşurlar. Erkek tarafı, erkeğin özelliklerinden ve neler yapacağından ve nelere sahip olduğundan bahseder. Genelde Kaşkaylar yakın ilişkilere sahip oldukları ve kendi içlerine evlilik yaptıkları için önceden birbirlerini tanımaktadırlar. Mesela; Akbar'ın oğlu veya Hacı Mustafa'nın torunu sizin kızınızı istemeye geleceğiz deyince, direkt kız ailesi tarafından araştırmalar başlar, bazen akrabalık o kadar yakın ise araştırmaya bile gerek kalmaz.

Kız ve erkek ne zaman birbirlerini görebilirler, sorusuna şöyle cevap verilebilir: Kaşkayların çocukluğundan beri birbirlerini tanıdığı ve Kaşkay Türkler sosyal yapısında, kızlar da dış ortamda aileye destek verdikleri ve onları herkesin görebilme imkânı olduğu için çoğu zamanda kız ve erkek ister istemez birbirlerini görmüş olurlar. Ama, sonuç olarak, resmiyete göre kız, genelde kız isteme merasiminde annesinin çağrısıyla misafirlere çay ikram etmekle kendisini göstermiş olmaktadır.

Bazen kızın ailesi bir erkeğe kız vermek istemez, ama “soğcu”lar ildeki güçlü ve sözü geçen kişiler oldukları için onlar da çaresiz kalıp kızını verirler. Bazen de kızın aynı duruma düştüğü olur. Biriyle kendi istemediği halde ailesinin baskısıyla evlenmeye razı olabilir. Bunun tam tersi de olabilir. Birbirlerini seven ama aileleri istemedikleri için başkalarıyla evlenmek zorunda kalan kız ve erkekler de karşılaşabilmekteyiz. Büyüklerin sözünü dinleme ve onlara saygı gösterme, bazen iki kişiyi bir ömür boyunca birbirlerini sevmediği halde bir çatı altında yaşamaz orunda bırakmaktadır. Bu durumlar ne kadar kötü olsa da, boşanma sayısının Kaşkaylarda az olmasının önemli sebeplerinden biridir. (K.K 5)

II.4. Söz Kesme , Namzadı, Şal Angoştur veya Nişan Merasimi

Kaşkaylar arasında asıl olarak “nişan” veya “şal angostur” töreni, bazen Farsçadan Kaşkay Türkçesine girmiş “namzadı” ismiyle tanınmaktadır. Bir erkek için evliliğin en önemli aşaması geçildikten sonra sıra söz kesmeye gelir. Kaşkay topluluklarında, ailelerdeki en büyük kişilerin veya ‘kethüda’ diye adlandırılan halkın güvendiği ve sözü her yerde geçen kişilerin bir erkeğin ve kızın evliliği konusundaki sözleri duyulursa, artık o erkek ve kız toplum tarafından evlenmiş sayılırlar. Evlilik konusunda ilk olarak, büyükler arasında iki kişi için evlilik sözü geçerse, o erkek ve kız artık güvenli bir şekilde resmi aşamalara gitme şansına sahip olur. Bu demektir ki, Kaşkaylar sözlerini çok tutan bir topluluktur. Ne olursa olsun büyükler arasında mutabık kalınan söz artık bakidir; kalıcı sayılır.

Söğcülük veya kız isteme merasiminden sonra ve kız ailesinin olumlu cevabıyla “şal ve angoştar”²³ veya Farsça dilinden girmiş isim “marasemi namzadı” zamanı gelecektir. Bu merasimin amacı, bir nişanı vermekle ve diğer yakın akrabaları olduğu takdirde kız ve erkeğin artık birbirleriyle evli ve bundan sonra bu kızın bir kocası olduğu haberini duyurmaktır.

Bu merasimde damadın annesi birkaç yakın arkadaşlarıyla önceden belirlenmiş bir gün içerisinde birkaç hediye ve bir nişanı - genelde yüzük, birkaç kumaş ve birkaç parça altın – ile beraber kız evine götürüp kızın annesine teslim eder. Bu merasim, genelde perşembe günleri ve gün içerisinde, yani hava karanlık olmadan başlar. Hediyeler verildikten sonra tatlı yenip birazoyun oynayarak edip merasim bitirilmektedir. Eskiden bu merasim daha uygun ve basit bir şekilde gerçekleşmiş, ama günümüze bazı yanlış davranışlardan dolayı bu şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden, nişan merasimibazen bir aile için büyük bir masraf demek olup zor bir şekilde yapılamaktadır. Söz kesme ve nişan merasimi gelinin ailesinin evinde uygulanmaktadır, ancak nişan masraflarını damadın karşılaması gerekmektedir. Damat ailesinin yapması gereken diğer işlem ise, misafirleri çağırmasıdır. Ailelerin maddi durumlarına göre ve hangi tabakada olduklarına göre davetiye şekli değişmektedir. Kimisi için davetiye kartı hazırlanır, kimiye telefonla çağırılır, bazıları da evlerine gidilerek bizaat sözlü olarak davet edilir.

Derleme yaptığımız Kaşkay tayfaları içerisinde şirbaha²⁴ ve başlık alma pek yaygın görünmemektedir; ancak, damadın “surat-i harid”²⁵ denilen evine hangi beyaz eşyalarına alması gerektiğini bildiren bir liste hazırlanır.

Nişan merasimin ardından hemen düğün yapılmaz. Genel olarak nişan ve düğün arasında birkaç ay hatta yıl zaman olmalıdır. Nişan merasimi bozulabilir mi, diye sorduğumuz soruya ‘evet, bazen olabilir’ cevabını aldık. Bazen kız ve erkek bazı önemli bir konudandolayı birbirlerinden hoşlanmayabilirler şeklinde bir açıklama ile de karşılaştık. Kaşkayların insanı ilişkiler; çok yakın olduğundan, bazen bir erkek ve kız nişandan sonra ayrılabilir, toplum içerisinde normal

²³Şal ve Angoştar iki ayrı kelime ve Farsçadan Kaşkay Türkçesine girmiştir. Şal, atkı ve Angoştar ise yüzük demektir.

²⁴Şir Baha, süt parası demektir ve kızın babası damattan isteyen bir miktar nakit para, arazi veya hayvan şeklinde istemektedir.

²⁵‘surat harid’ iki ayrı kelime ve Fars dilinden Kaşkay Türkçesine giren bir terimdir. Surat, liste ve harid alışveriş demektir. O yüzden iki kelime bir araya geldiği zaman alışveriş listesi anlamındadır.

hayatlarınadevam edebilirler. Genel olarak alınmış bütün hediyeler ise damat evine geri gönderilir.

II.5. Başlık, Mehir ve Takı

Başlık, mehir ve şirbaha, üç ayrı merasimdir ve her biri damat tarafından kıza verilen para veya diğer değerli eşyalar olacaktır. Mehir, “poşt-i gabale”²⁶veya Arapçadan Farsçaya aktarılmışadıyla “Mehriye” denilen sözleşme, eskiden Kaşkaylarda hiç görünmemekteymiş ama, günümüzde bir çok aile tarafında uygulanmaktadır. “Mehir”, bir kayıt üzerine damadın geline vereceği değerli eşyaların listesi ve sözleşmesidir. Mehriye’ye göre, gelin ne zaman belirlenmiş değerli şeyleri isterse resmi bir şekilde talep edebilir ve damat ise bütünü vermek zorunda kalır. Genelde mehir boşanma istediği zaman talep edilmektedir. Genel olarak Kaşkay ilinde boşanma isteği az görüldüğü için, pek fazla genç tarafında umursanmamakta ve bazen aşırı miktarlar damat tarafından damadın ısrarıyla yazılmaktadır.

‘Şirbaha’ genelde nakit para veya hayvan veya arazi şeklinde damat tarafından gelinin ailesine verilir. Bazı Kaşkay illerinde yaygın olan bu gelenek, Dereşuri ilinde pek yaygın olmayan bir gelenektir. Genelde kız isteme esnasında, nakit bir şekilde kızın babası erkeğin ailesinden talep eder ve bazı tayfalarda -mesela bizim derlediğimiz tayfalarda- hatta hoş bir gelenek olarak görünmemektedir. Zira, bir ticaret şeklinde kızın ailesi tarafından talep edilmektedir. Başlık veya şirbaha, adı söz kesme sırasında kıza verilen değerli eşya veya paradır. Kaşkaylardaki özellikle Isfahan şehri ve civarında yaşayan en çok Dereşuri tayfasında böyle bir gelenek görünmemektedir.Söz kesme aşamasından geçtikten sonra, doğrudan doğruya düğüne hazır olan Kaşkaylarda başlık adıyla bilinen bir gelenek pek fazla kullanılmamaktadır. Olsa bile, söz kesme toplantısında yüzük olarak veya diğer küçük hediyeler olarak geline verilmektedir.

“Hag-e şir”²⁷denilen bir başka uygulama “şir baha” dan farklıdır. Bizim yaptığımız derlemede, Kaşkay topluluklarında “şir baha” olmayınca onun yerine

²⁶Kaşkaylar arasında daha çok bu terim kullanılmaktadır. “Poşti gabale” terimi Fars dilinden Kaşkay Türkçesine geçmiş bir kelime ve iki ayrı kelime “poşt” yani “arka” ve “gabale” yani “tapu” oluşturmaktadır.

²⁷“Hag” kelimesi “Hak” ve “Şir” kelimesi “Süt” demektir. Süt hakkı, gelinin gelecekteki çocuğuna vermiş olacağından dolayı, Kaşkay Türklerinde oldukça değerlidir ve önceden onun hakkı kıza verilecektir. Burada Kaşkaylar Türklerinde ilk kadenin önemi ve bir anne olarak ne kadar değerli olduğu ve ikincisi çocuğun makamı ve önemi ortaya açık bir şekilde çıkmaktadır.

“hag-işir”görülmektedir. Bu iki gelenek arasında bazı farklılıklar var. “Şir baha” gelinin babasına verilen bir miktar para veya diğer değerli eşyalardır ve evlilik öncesinden alınması gerekmektedir. Genelde, biraz yüksek olduğundan dolayı bu para bazen damadı zor durumlara sokmaktadır. Çünkü bir miktar para vedeğerli eşyalar hayvan veya arazievlenmeden önce nakit bir şekilde damattan alınır. Dereşuri tayfasında ve onun tirelerinde “şir baha” geleneği pek yaygın görünmemektedir. “Hag-i şir” adlı diğer gelenek ise, genelde nakit para olarak düğünden sonra yani gelini baba evinde almak istendiği zaman geline verilir. Bir miktar para damadın durumuna bağlı olarak değişilebilir. Bazen aileler arasında paranın miktarının ne olacağı ile ilgiliolarak önceden hiçbir anlaşma yapılmaz. Geline verilen bu para, çiftin sahip olacağı çocuk için verilir. Yaptığımız derlemelerde tirelerde “şir baha” yerine daha çok “ hag-e şir”in uygulanmakta olduğuna şahit olduk.

“Hag-i şir” geline verilecek maddi hediyedir ve genelde nakit para olarak bir parça ekmek ile beraber, gelinin erkek kardeşinin eliyle gelinin beline bağlanamaktadır. Önceden belirlenmiş bu para miktarı, damat tarafından ve gelinin erkek kardeşi vasıtasıyla gelinin baba evinden alındığında onun beline bağlayacaktır (K.K 1). Ekmek, çift için bereket bolluk olsun diye parayla beraber gelinin beline bağlanmaktadır.

“Canbazlu” tayfasında şirbaha ve başlık çok az kişi tarafından verilmekte ve genelde hoş bir gelenek olarak sayılmamaktadır. Fakat üst tabakalarda,damadın babası tarafından geline kendi mülkiyetlerinden yarısı gelinin “Gabale”sine veya başka bir adıyla “mehriye”sine yazılmaktadır (K.K 2).

II.6. Agd merasimi

Mehir veya poşt-i gabale, nişan gününde yazılır. Günümüzde ortaya çıkmış düğün ve nişan arası “Agd” merasimi denilen bir merasim yayılabilir. Yeni ortaya çıkmış bu merasim, bu günlerde bazı aileler arasında uygulanmaktadır. Genelde resmi nikâh ve artık erkek ve kızın birbirlerine mahrem oldukları haberi bu merasimde gerçekleşecektir. Düğün merasimi gibi, ama daha küçük şekilde ve genelde birkaç saat sürmekle gerçekleşir ve dini nikâh kıyılmaktadır. Mehir veya poşt-i gabale de bugünde yazılacaktır. Hatırlamak gerekirse bazı ailelerde nişan gününde poşt-i gabale yazıp ondan sonra direkt olarak düğün merasimine gidilirken, bazı ailelerde bu iki aşama arası “Agd” merasimi, adıyla bir gün daha kutlanılır. “Agd”merasimi günümüzde ortaya çıktığı için Kaşkaylara ait bir gelenek

sayılmamaktadır;ancak diğer toplumlardan onlara geçtiğine ve bazı ailelerde görüldüğüne şahit olunmaktadır.

“Poşt-i gabale”ye de genelde gelin için bir miktar para, altın para veya bir arazi yazılacaktır. Fakat, bunlar damat tarafından gelecekte verilecektir diye sadece bir kağıt üzerine yazılacaktır. Kaşkayların dini İslam ve mezhebi Şîlik olduğu için, genelde “Çahardah masum”un²⁸ niyetiyle poşt-i gabale’de yüz-ondört altın para yazmaktadırlar. Resmi olarak gelin bu parayı ne zaman isterse damat ona ödemeli ama genelde Farsçadaki “sağ cebinden sol cebine girer” şeklindeki bir deyim göre gelin hiçbir zaman o parayı istemeyecektir. Zira o parayı yine kendi kocasıyla harcamalıdır. Ancak eğer bir gün kocasından boşanmak isterse,parayı günün değerine göre hesap edip alabilmektedir.

II.7. Düğün Tarihinin Belirlenmesi

Nişan töreni bittikten sonra, araya zaman fazla girmeden düğün törenin yapılması istenir. Nişandan sonra evliliği hemen düşünen Kaşkaylarda, niyeti hayırlı bir işin araya fazla zaman girmeden bitmesi gerekir diye bir düşünce vardır. Hayırlı bir işine kadar erken yaparlarsa daha iyi olacağını, zira fazla ara olursa çeşitli sebeplerden dolayı o işin ertelenebileceğini, hatta bozulabileceğini diye düşünürler.

Düğün için iki tarafın ve misafirlerin uygun olduğu günler seçilip o gün düğün töreninin yapılması kararı alınır. Düğün gününü belirlemede dini bayramlar yada Kaşkay halkı için önemli ve uğurlu olduğu düşünülen Hz.Ebulfazl’ın²⁹ doğum günü mutlaka dikkate alınır. Düğünlerin tarihi olarak daha çok bahar mevsiminde bir gün uygun görülür. Kaşkaylar göçebe hayat yaşadıklarından ve kendi düğünlerini yaylalarda düzenlediklerinden daha çok bahar mevsimini tercih ederler. Aile büyüklerinin bir araya gelmesiyle damat evinde oturulup bütün şartlara dikkat edilerek bir gün belirlenmeye çalışılır. Bu toplantının gerçekleşmesi için öncelikle kız ailesinin izin vermesi gerekir. Kızın çeyizi hazırlandıktan sonrasına düğüne gelir. Düğün günü belirlenirken bir çok şey göz önünde bulundurulmaktadır. Bunlardan birisi de yakın veya uzak akrabalarından birivefat ettiyse, o kişinin vefatından en az

²⁸“Çahardah Masum” veya Türkiye Türkçesine göre “On Dört Masum”, Şii İslam’a göre doğal olarak gûnahtan beri olan on dört kişiyi niteler. Bunlar İslam Peygamberi Muhammed, kızı Fatıma ve On iki İmamlar’dır (On Dört Masum, 2016).

²⁹Abbas bin Ali lakabı Ebulfazl Abbas (Yaklaşık 15 Mayıs 647 M – 10 Ekim 680 M), Dört Halife’nin sonuncusu ve Şiilerin birinci imamı Ali bin Ebu Talib’in oğlu. Özellikle Kerbela Savaşı’ndaki rolü ve bu savaşta öldürülen üvey kardeşi Hüseyin bin Ali’ye olan sadakatiyle bilinir (Hz. Aboulfazl, 2016).

kırk gün geçmesidir. Yoksa aileler arasında problemler ortaya çıkabilir. Düğünler haftanın herhangi bir gününde yapılır. Özellikle İran’da resmi tatil cuma günü olduğundan Perşembe günü düğün günü olacak düşünülür. Kaşkaylarda ayın 13. ve 21. günleri ve haftanın çift günleri pek uğurlu kabul edilmediği için bu günlerde düğün yapılmamaya özen gösterilir. Bütün bunlar düşünüldükten sonra büyükler tarafından düğüngünü onlar belirlenir ve hazırlıklar yapılır. Kızın ve erkeğin akrabalarına davetiye gönderilerek düğüne davet edilir.

Düğün sırasında yapılması gereken iş akrabaların ve komşuların yardımıyla gerçekleştirilir. Yardım etme ve iş birliği geleneği Kaşkaylarda düğün sırasında kendine çok belli bir şekilde gösterir. Çeyiz malzemelerinin damat evine yerleştirilmesinde, davetiyenin bastırılıp dağıtılmasında, düğünde gereken odun, yemek, çadır gibi malzemelerin hazırlanmasında komşular ve akrabalar el ele verip bu işi tamamlarlar. Eskiden sadece düğün için gereken odunları dağdan alıp getirmek maksadıyla gençlerden bir grup toplanır ve dağa çıkarlarmış. Öbür taraftan düğün ekmeğini pişirmek için “Gedirek Çörek Yaparık” denilen cümle ile bir gün kadınlar toplanır ve ekmek yaparlar. Bu gelenekler, teknoloji hayatımıza girdiği için ne kadar az uygulansalarda Kaşkaylarda hala unutulmamış bir gelenek sayılır. İş birliği ve beraberlik bu geleneklerin hala devam ettiğini en güzel göstergesidir.

Kına gecesi sonrasında düğün yapılır. Ailenin maddi durumuna göre, düğünün zamanı ve neler yapılacağı belirlenir. Ailenin maddi durumu pek iyi değilse veya evliliğin kolay olması isteniyorsa düğün öğleden sonra hava karanlık olmadan tatlı ve meyve suyu ile bitirilir. Kimi ailelerde ise, öğle vakti misafirlere öğle yemeği verilerek düğün töreni biraz daha erken başlatılır.

II.8. Çeyiz (Çehiz)

Çeyizya da Çeyiziye Kaşkayların arasında gelinin kendisiyle damat evine götürdüğü melzemelere denir. Farslardaki kadar önemli olmasa da Kaşkayların günlük hayatta ihtiyaçları olan melzemeler ve özellikle gelinin kendi elleriyle yapmış olduğu malzemeler gelin tarafından hazırlanır ve kendi evine yerleştirilir. Farslarda çeyiz çok önemlidir. Kız çocuğu olan ailelerde çeyiz hazırlığı merak konusudur. O yüzden aile tarafından kız evlat büyürken onunla beraber çeyizin hazırlanmasına da önem verilir. Kaşkay Türklerinde maddi durum çok elverişli olmaması ve düğünlerin kolay bir şekilde yapılması düşüncesiyle, nişan töreninden hemen ardından kız

tarafının hazırlayabileceği malzemeler, damat tarafından belirlenen yeni çiftin evinde sergilenir. Elle yapılmış ve Kaşkaylara ait olan melzemeler “Cacım”, “Kilim”, “Poşti” vb eşyalar hariç, diğer eşyaları damat alacaktır. Daha doğrusu damadın babası bu işin sorumlusu olacaktır. Evin beyaz eşyalarını, koltuklar, ve diğer eşyalar, damadın babası alacaktır.

Kızın ailesi tarafından hazırlanan malzemeler sergilendikten sonra, düğünden bir ya da iki gün öncesinde, damadın ailesindeki kızlar tarafından eşyalar görülür. Çeyiz melzemelerini sergilemek için, damadın annesi ve kız kardeşleri gelinin yakınları yardım edilir. Çeyizi sergilendiğinde, evin en önemli bölgeleri titizlikle dikkate alınır. Birinci kısım, gerdek odası yani damat ve kızın düğünden sonra gecelerini bebarer geçirecekleri yer ve ikinci olarak mutfaka çok önem verilir. Mutfak, gelinin yemek ihtiyaçlarının kısa sürede karşılayabilmesi için malzemelerle doldurulmaktadır. Çeyiziye sergilenirken çok dikkate alınan noktalardan biri de nazar boncuğudur. Nazarı önleyebilmek için diğer nazarlıklardan³⁰da faydalanılır. Çeyiz işine erkekler pek fazla karışmazlar; bu titiz ve zarıf görev daha çok kadınlara verilmiştir.

II.9. Urba Düzme

Kaşkayların en önemli sembolün, onların kıyafetleridir. İlk önce damat ve gelinin kıyafetleri nasıl olduklarını açıklamaya, sonra kimi tarafından ve hangi günde hazır olacaklarını anlatmaya çalışacağız. Gelin veya diğer Kaşkay kadınların kıyafetleri çok renkli ve çoğunlukla sarı, yeşil, kırmızı ve mavi gibi canlı renklerle sahip kumaşlardan yapılır. “Tonban” veya “came” 12-14 arasından renki kumaşlardan yapılmış 4 veya 5 etekten oluşmuş renkli ve üst üste giyinmiş bir kıyafettir. Alttaki “Tonban”lar genelde ucuz kumaştan ve üstteki “Tonban” ise genelde “mahmal” veya “zarı” veya “tur”dan değerli kumaşlardan yapılmaktadır. Vücudun üst kısmı ise yukardan ta eteklerin üstüne kadar gelen kapalı yaka ve elleri örten bir buluzdan oluşturulmuştur. Saçlar ise, genelde ayrı renkli “tur” ile örtülmektedir.

Düğün için hazırlanmış iki takım elbise blunur. Biri kına gecesi ve diğeri düğün için dir. Düğünlerdeki çok değerli ve çok masraflı kıyafetlerden biridir. Çoğunlukla kendi çevresi tarafından dikilmiş olan urba kıyafeti, bir geline ait olup

³⁰Diğer nazarlıklardan “III.11.1. Nazar boncuk, Espand, Namak Torki” bölümünde bahsedilmektedir.

diğer gelinlere kira veya emanet yoluyla kullandırılmamaktadır. Urba melzemeleri almak için gelin ve damadın yakın akrabaları, gelin ile beraber alışverişegiderler. Kaşkaylarda bu geleneğin adı “Harıd-a Gidek”³¹ tir. Genelde,Kaşkaylarda haftanın bazı günlerin uğursuz ve hayırlı iş için uygun görmediğinden, o günlerde merasimleri olmamaktadır. Cumartesi ve pazartesi o günlerden sayılır. Cumartesi günü haftanın birinci günüdür ve belki İslamî veya diğer sebeplerden dolayı bu gün eskiden beri hayırlı işler için iyi bir gün sayılmamaktadır.Bunda, bu günün Musevîlerin kutsal günü olmasının da payı bulunmalıdır. Bu yüzden gelinin elbise kumaşını gidip almak için, çoğunlukla Pazar, Salı veya Perşembe seçilirdi. Gelin için iki takım elbise hazırlanmakatadır. Biri kına gecesi için, diğeri ise düğün için. Kına gecesi için hazırlanan gelin elbisesi genelde yeşil, sarı ve beyaz renkli kumaşlardan olacaktır. Düğün elbisesi ise genelde beyaz renkli olacaktır. Eski zamanlarda urba düzme için özel merasimler yapılmış, ama zaman gittikçe urbayı dışarıda diktirme başlamıştır. Bu nedenle artık Kaşkaylarda belirli bir merasim değil, sadece “Harıd-a Gidek” gününde bir yemek hazırlanmaktadır. Ayrıca urbanın bütün masrafları, damat tarafından karşılanmaktadır(K.K 4)

II.10. Düğüne Çağrı

Kaşkay Türklerinde davet halkın hangi tabakadan olduğuna göre farklı şekillerde uygulanır. “Ohçe”³² kaşkay Türkçesinde davet demektir. “Giderim Ohçe” ise,‘davete giderim’ demek olup Kaşkaylar arasında öok kullanılan bir sözdür. Alt tabakadaki halk için davetiye gerekmez. Kaşkaylar için, birbirlerini tanıdıkları ve kendi düğün kapıları herkese açık olduğu için, bütün halk düğün günü davetli sayılır ve herkes düğüne katılacaktır. Ancak başka bir tayfa’dan birini davet etmek veya üst tabakadaki halkı davet etmek için davetiye gönderilmektedir. Genelde damat ailesinden yetişkin bir erkek, kişilerin kapılarına gider ve şahsen o insanları düğün için davet eder. Davet eden kişi, genelde küçük bir hediye de götürür. O, evde yaşayan hanım için verilen gömlek veya tatlı olur. Karşı tarafda genelde para veya damat ve gelinin işine yarayacak bir hediye ile karşılık verir. Gönümüzdeki devet, kart³³ vasıtasıyla da yapılabilmektedir. Daha yaygın olan başka bir davet yolu ise, damat ailesinemensup yine bir erkek tarafından hem gelin ve hem damat tarafından

³¹“Harıd” kelimesi Farsçadan alınmış ve alışveriş demektir.

³²“ohçe” kelimesi “okumak” fiilinden gelmiştir.

³³Şekil 17

belirlenmiş kişilere kartın verilmesidir. Ancak gelinin akrabaları, gelin ailesi tarafından belirlenmiş bir erkek tarafından düğüne davet edilirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜĞÜN SIRASI GELENEKLERİ

III.1. Düğün Sahasını Belirleme ve  adır Kurma

Düğün sahası, düz bir alan veya yayla gibi hoş görünen bir mekan olmalı; hem at binme hem de oyun oynama i inuygun olmalıdır. Bu yüzden, halkın yardımıyla bir düz alanın büyük ta larının alınması ve alanın müsait bir yer haline getirilmesi gerçekleştirilmektedir. Alanın orta noktasında bir buçuk metre uzunluğu ve genişliğinden ta tan yapılmış bir daire i indegeceleri ateş yakmak için yapılmaktadır.

Sahanın etrafında ‘‘pu ’’, ‘‘galandarı’’, ‘‘nim pu ’’ve ‘‘siyah çadır’’ gibi bir çok çadır kurulmaktadır. Çadırları ‘‘gabe’’³⁴ denilen halılar ve ‘‘nemed’’ler³⁵ ile s slenmektedirler. Büyük ‘‘siyah çadır’’, damadın evi sayılmaktadır ve bu çadırın en yüksek noktasına ‘‘ baydag’’³⁶ denilen    büyük kuma a ve bir ‘‘kale gand’’³⁷ koyulmaktadır. ‘‘Siyah  adır’’ kızlar için ve renkli çadırlarda erkekler için kurulmaktadır. Gerdek odası ise, ‘‘siyah çadır’’ın yanına güzel ve rekli kumaşlardan yapılmış ve ‘‘Murt’’ ağacın dallarıyla süslenmiş bir çadır olarak kurulmaktadır. ‘‘Murt’’ ağacının en belirgin özelliği, onun güzel kokusu ve çok çabuk bir zamanda çoğalmasıdır. ‘‘Murt’’un çabuk çoğaltması, çiftin çabuk çabuk  ocuk olması için bir işaret olarak görünmektedir (K.K5). G n m zdeKa kayların çoğu şehirde ve köylerde yerle tiklerinden dolayı, düğün sahasında sadece misaferler için çadır kurulmaktadır. Sahada çadırların kuruluşları genelde ‘‘U’’ şeklinde olmaktadır. Bu yuvarlağın ortasında bayrak bulunur ve ateş yakılır. Gençler büyük bir daire şeklinde oynarlar. Yuvarlağın sınırları ise  adırlardır. Bir ucu kadınlara diğer ucu ise erkeklere ve çalgıcılara aittir.

‘‘Siyah  adır’’ın biraz uzağında mutfak ve beslenme erzak olarak bir çadır kurulmaktadır. Hanların ve zenginlerin düğünlerinde misaferleri karşılamak ve onların atlarına alıp bir yere bağlayabilmek için görevlendiren gençler, saha girişinde onları beklerler. Düğüne gelmiş olan kişiler için en eğlendirici olay, onların oyunlarda oynamasıdır. Kadınlar ise, kendi lezzetli yemekleriyle misafirlik yapar. Genelde, her dört-be  kişi için bir tepsi yemek misafirler çadırlarına götürülmektedir. Yemeye ba lamadan misafirler kendi ellerini ve yüzlerini erkekler tarafından onlara götürülmüş ‘‘Aftabe ve Lagan’’ içinde yıkıp sonra yemeğe hazır olurlar. Düğünlerde

³⁴Halı gibi ama daha kalın ve ağır.

³⁵Hayvanların t y nden sertle mi  bir  r n. Genelde çok sıcak ve devamlı oluyor. Hata Kaşkayların  apkaları ise Nemed’den yapılmaktadır.

³⁶Baydak kelimesi bayrak ile aynı anlamdadırlar. ( ekil 9)

³⁷ ekil 10

en önemli malzeme, yemeklerde et sayılır; o yüzden misafirler düğün masrafları fazla olduğunda genelde verdiği hediyelere dikkat ederler. Düğünde davetler değişik tabakalardan lan davetiler, hazır bulunur. Maddi durumu pek iyi olmayanlar kendine göre odun veya düğünde erkeğe lazım olan daha ucuz hediyeleri getirir. Kimi ise hayvan veya değerli eşyalarla damada destek olur. Kimi tek başına kendi ailesiyle gelir, kimi de bir il olarak düğüne katılır. Önemli olan, düğünde huzur ve neşeyi ortaya koymaktır. Her Han veya İl kendi oyuncularını da getirip yarışma düzenler.

Günümüzdeki düğünlerde yukardaki geleneklerin bir çoğu uygulanmamaktadır. Düğünlerde daha çok yemek verilir; verilen yemek de eğer verilirse de hazır tabaklarda misafirlere dağıtılır. Hediyeler daha çok nakit şeklinde zarf içinde verilir veya birkaç kişi beraber bir kuzuyu damada hediye olarak sunar.

III.2. Bayrak Asma

Kaşkay Türklerinde, düğünlerde iki yere bayrak asılmaktadır: Biri damat ailesinin evine diğeri ise düğün sahasına. Damat ailesi, kendi evinin çatısına bir bayrak asmakla, kendi evinde yakında düğün olacağını insanlara haber vermiş olur. Bu bayrak, genelde ülkenin bayrağıdır. Bayrak asılınca artık herkes bu evde düğün olacağını ve özellikle bu evi damat evi olduğunu bilir. Bayrak asmak, bir taraftan diğer kişiler neşe ve mutluluk haberini vermektir. Öbür taraftan da bir toplumun üyesi olarak görevini yerine getirmek kendi toplumunun çoğalmasına yardımcı katkıda bulunmak... mesajlarını verir.

Diğer bayrak ise beyaz, sarı ve yeşil renklerdeki oluşturulmuş bir bayraktır. Genel olarak ağacı dallarıyla bir uçurtma haline getirilip düğün sahasına asılmaktadır. Düğün sahasının merkez noktasına ve bir direğin tepesine asılan bu bayrak, neşe ve sağlık simgesidir. Kaşkay kızları, gelin ve damat ve damadın bu direk ve bayrağın etrafında dönerek dans ederler³⁸.

III.3. Resmî Nikah

Kaşkay Türkleri, göçebe olarak yaşadıkları ve genel olarak şehirden veya diğer resmi kurumlardan uzakta bulundukları ve öbür tarafta daha çok kendileri arasında evlilik yapma taraftar oldukları için, şehirde yaşayanlar kadar resmi nikahı önemli saymamaktadır. Bir Kaşkay toplumunda büyüklerin sözleri her şeyden daha geçerli ve önemlidir. Söz kesme merasiminde iki genç arasında evlilik onaylama

---

³⁸Şekil 9

sözü verildiyse, onlar artık karı koca sayılırlar. Kaynak şahıslara göre, bazen çocukları için kimliklere ihtiyacı olduğundan, bir çiftancak bir süre karı koca olarak yaşadıktan sonra bir çocuk sahip olduğu zaman resmî nikahkayılmaktadır. Günümüzdeki yaşam tarzında resmi nikah şarttır ve herkes için geçerlidir. Resmi nikah gelin ve damadın ailesiyle beraber gittiği “mahzar”adlı resmi bir yerdekıılır. Resmi nikah olduktan sonra, kız ve erkek resmi olarak karı koca sayılacak ve birbirlerine mahrem olacaklardır.

III.4. Gelin alma

Düğünlerdeki en ilginç tören, gelin alma geleneğidir. Genellikle, ata sahip olanlar atlarıyla yola çıkarlar. Gelin alma yolculuğu, saz çalmayla başlar; erkekler silah atmayla ve kızlar “kel” denilen ağazdan çıkarılan bir sesle bu yolculuğa enerji ve neşe katarlar. Atlı olan gençler, yolda yarışma yaparakbazı artistik hareketlersergilerler. Düğün kervanının hareket edeceği günden bir önceki gece damadın yakın akrabaları kızın evine gidip kına gecesi yaparlar. Kınayı yaktıktan sonra gelin için basit bir makyaj yaparlar ve onukız evin köşesine oturtup başkalarıyla muhatap olmasına engel olurlar. Varmış olan kervan, ilk yemek yer. Bu yemek çoğunlukla damadın ailesi tarafından hazırlanmaktadır. Yemeğin hazırlanması için “ruzi” veya “pay ruzi” denilen pirinç,yağ, kuzu, meyve vb malzemeleri damat ailesi tarafından bir gün öncesinden kız ailesine verilmektedir (K.K 5). Günümüzde yaşam tarzları değiştiğinden, gelin daha çokbaba evinden gelin arabasıyla alınmaktadır³⁹.

Kervan varınca erkeklerin ateşleri ve kızların “kel” leri bir saniye bile durmaz. Bu sırada gelin kendi hüznüne dalmış ve “duvak”⁴⁰ denilen yedi renkli kumaşta yapılmış ve gelinin başından yüzüne doğru örtülmüş örtünün altında hüngür hüngür ağlamaktadır. “Duvak” gelinin yüzüne kimsenin bakmaması için örtülür. Bu sırada kızlar tarafından güzel “asanak”⁴¹ lar söylenir:

Geline bak, gelin eline koymuş beline
Geline paa demiyang, kaçır gezer iline

³⁹Şekil 11

⁴⁰Şekil 10

⁴¹Kaşkay Halk Edebiyatı’nda en eski şarkı türüdür. Azarbaycan’daki “Bayatı” ile aynı özelliklere sahiptir. Yedi heceli ve dört mısralıdır ve genelde son iki mısrada ana fikri belirtilmektedir.

Gelin gelir hen gelir, bizim ile can gelir
At getiring colaying, tavus nakşına yolaying

Lebasine tez giysin, yola saling ta gelsin
Bizim oba ırak dur, gelin gelsin tez minsin

Üç bacının birise, kad melire göz üse
Gelin bele ince dur, varmuzudan oça dur .

Başka çadırda oturan erkekler bu sırada resmi nikahın kağıdını yazıp imzalarlar. “Mirza”, “mektab-dar” veya “riş sefid” denilen ve okuma yazma bilen ve tanınan bir kişi tarafından bu mektup yazdırılıp imza ettirilmektedir. Bu kağıdın içinde gelin ve damadın imzası bulunur. Düğün sırasında veya en yakın zamanda en yakın ilçe veya şehre götürülüp ve resmi nikahkılımlıdır. En yakın resmi kurum düğün sahasın uzak olduğu zaman gelin gerdek odasında yalnız başına resmi nikah kıyılmanına kadar beklemelidir. Günümüzde Kaşkayların bir çoğu yerleşik hayatı geçtiği ve yaşam tarzları değiştiği için, resmi nikah nişan gününde kıyılmaktadır. Kağıt yazıldıktan ve yemek yendikten sonra, artık gelini götürme zamanı gelmiş demektir. Gelinin yapması gereken gelenekler şunlardır:

1. Biraz ekmek, tuz, nakit para ve baba ocağının külünden alıp bir bez ile beline bağlamaktadır.
2. Gelin üç kez baba ocağı etrafında dönmelidir.
3. Yakın akrabalarıyla ağlayarak vedalaşmalıdır.
4. Baba veya erkek kardeşi yardımıyla atabindirilmelidir.

Gelinin ayrılma zamanı geldiğinde, ekmek yapmak için bazı kullanılan malzemeler gelinin önünden arkasına doğru atılmaktadır. Gelin alındığı anda erkek ailesi tarafından tıpkı bir yarışma kazanılmış gibi şarkılar söylenir :

Obamız sar hade dir, meylimiz şarbedtedir
Biz ki kızı aparduk, düşmenler hasrettedir.

“Giderek Gelin Çıhacak” sözü, gelin almaya hazır olan ekip tarafından söylenir. Gelin almaya gidenler tarafından “duzdi” adlı gelenek uygulanır. “Duzdi”

denilen bu uygulama, gelin ailesinin haberi olmadan o evden bir şeyi çalıp damat evine götürmeleridir.

Kaşkaylarda düğün merasemi genellikle perşembe günleri ve çoğunlukla öğlen vakti gerçekleşmektedir. Perşembenin sebebi tatil gününden bir gün öncesi olmasıdır ve tek gün olduğu için deuygun bir gün olarak görünür. Kaşkaylarda gece pek sevilmeyen bir zamandilimidir ve hatta -batıl inançlarda- uğursuz bir zaman sayılır. Bu yüzden, düğünler daha hava kararmadan bitmektedir.

Gelin, öğlen vakti gençler ve birkaç büyük tarafından baba evinden alınır. Gelin alma grubu, ilk olarak ailesinden izin aldıktan sonra saz ile bulunanları eğlendirir sonra gelini baba ocağıetrafındadöndürür. Kaşkaylarda, baba ocağıçok önemli olduğu için kızı onun etrafından döndürürler. Kızın ailesinden izin alıp vedalaşdıktan sonra ata bindirirler. Ekip, gelini alırken ev şarkılarıyla sahayı terk eder :

Cip maşın üstü gitti	tayeri düştü gitti
İhbar verin kakama	bacusu keşti gitti.

Gelinin arkasına güzel bir erkek çocuğu da bindirirler. Bunun sebebi gelecekte gelinin bir oğlan çocuğuna sahip olma şansını yükseleceğinin düşünülmesidir. Gelin ata bindikten sonra, gelin gerdek odasına girene kadar musiki grubu devamlı bir şekilde saz çalar. Gelin ve onu alma ekibi düğün sahasına girdikleri zaman düğündekilerin silah sesleri tarafından hoşgeldin mesajı ve alkış yağmuruna tutulur. Ortaya gelen gelin ve damat, başkaları tarafından oluşturulan bir halka içine alınır. Bu durum, halay dansının başlangıçısayılmaktadır. Gelin, düğün sahasına girdikten sonra yaşlılar sahayı terk eder ve meydanı gençlerebırakırlar.

III.5. Düğün Yemeği⁴²

Kaşkaylar doğal bir çevrede yaşadıkları için çok zengin ve lezzetli yemeklere sahiptirler. Tabii ki kentleşmeninidoğal bir sonucu olarak yemek konusunda da önemli değişiklikler olmuştur. Günümüzde eskiden olduğugibi düğün yemeği, gelenek göreneklerini girme şansı pek bulunmamaktadır. Eski zamanlarda, yemeğin hazırlanması için baştan itibaren odun toplama, ocak kurma, ve bütün detayları hazırlama toplumdaki gençler ve düğünü hazırlayan yakın akraba ve komşulartarafından düğün yemeğini ve yayılmaktaydı. Son dönemlerde ise bu

---

⁴²Şekil 12

şekilde gelenekler olmasa bile yine de yemeğin sipariş verilmesi ve yemeğin dağıtılması konusunda hala eskideki yardım ve birlik coşkusu Kaşkay Türklerinin adet, gelenek ve göreneklerinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Geçmişte düğünün bütün malzemeleri halk tarafından hazırlanmaktaydı.

III.5.1. Berenc Kubi

“Berenc kubi” düğünden önceki bir günde kadınlar bir araya gelip düğünün pirincini hazırlamalarına veya ayıklamalarına verilen addır. Bugünkü gibi makinelerde hazır pirinç olmadığından pirinçler kapak içinde evlerde tutulmaktaydı. Pişirme zamanı geldiğinde alınır ve azar azar “sirko” denilen odundan yapılmış kase gibi bir aletin içine az miktarda konur. Daha sonra, uzunca ve alt kısımları pirinci kabuklarından çıkarmak için düz ve “sirko”nun genişliği kadar olan iki çubuk ile iki kız tarafından pirinçlere vurulup onların kabukları çıkartılırdı. Düğünün ihtiyacı olan pirinç fazla olduğunda, bir çok kadın bir araya gelir ve damat ailesine yardım eder. Her iki kişiye bir “sirko” verilmektedir. Çubukların başı renkli bezler ile süslenmiştir. Böylece pirinçlere vurmak amacıyla yukardan aşağı doğru inen çubuklar ve onların başında var olan renkli bezler, tıpkı bir halaya benzetilmektedir. Kızlar daha neşeli bir şekilde düğünün pirincini hazırlarken şarkı da söylemektedirler. Bu şarkı ritmik ve tam bezlerin hareketleri ve “sirko”ya vuruşlarıyla uyum içerisindedir. Böylece çok güzel bir anyaşar ve yaşatırlar. Bu şarkıya Kaşkaylar tarafından “hay nay haley, hay nay” denilmektedir. Bu şarkının bazı dördlükleri şöyledir:

Hay nay haley hay nay, siz de deyaghay nay

Biz de dereg hay nay, var deyag hay nay

Ev taydayar obasa, duyular nagarasa

Bogça getir gol apar, havlat dar bag arasa

Hay nay haley hay nay, siz de deyaghay nay

Biz de dereg hay nay, var deyag hay nay

Gahar atıng koluna, mahmal eding coluna

Biz gelmişak aparak, sizi baging goluna

Olgerim aya bendum, çeşmeyim çaya mandum

Uzung dondur bir opam, hasratle vayamandum

(www.noorbaran90, 2015).

III.6. D    nOyunları

Kaşkay d    nlerinde   e itli oyunlar oynama, d    nlerde eksik olmayan bir gelenektir. Erkekler ve kızlar tarafından  o  nlukla ayrı ayrı oynanan bu oyunlardan en  onemlisierkeklere ait“uzama dorma”⁴³vekızlaraait bir oyun olan “haley”⁴⁴sayılmaktadır. “Uzama dorma” oyunu, b  y k bir daire içerisinde ve ortada olan kişiye kendisinin anlamadan vurma-kaçma şeklinde oynanmaktadır. Daire merkezinde olan kişinin, kimin ona doğru geleceğini fark edip onun ters yönüne kaçması gerekiyoryoksa a a  dalından yapılmış ve “terke” denilen aletle vurulmuş olacaktır. “Halay” ise b  y k bir daire şeklinde kızlar tarafından oynanır. Ka kaylardaoyunanan diğer oyunlar ise erkekler için “ Moday Eyneniler” olan vekızlar için “ya lı ghapoy” adlıoyunlardır. (K.K1)

D    nlerde,Kaşkaylara ait olan iki enstrumanınbulunması gerekmektedir. “Dohol ve korna” ve “nagare” denilen bu iki enstruman “usta”lar tarafından gelinin baba evinden alınmasından itibaren gelin ve damat gerdek odasına girene kadar  alınmaktadır. Diğer grup “açık” lar ise Kaşkayların her ne kadar bu günlerde nesli tükenmek üzere olsa bile geçmişte d    nlerde  onemli yere sahiptirler.

 alanlar, her misafir geldiğinde onları karşılamaya giderler ve misafirler ise  alanları hediye ile mutlu ederler. Erkekler oyun meydanına gelince  alanlar onlar için “cengname” denilen  arkıyı çalarlar, kızlar için ise “ali” denilen  arkıyı oynamak için harekete geçerler.  arkıları  o  nlukla enstruman ile  alınır çünkü “korna” ile  almak çok yorucu bir i tir. Sadece misafirleri kar ıla mak için, “sahar avazı”, “ceng name” ve “ ali” ve bazı özel şarkıları  almak için “korna” isimli muzik aleti kullanılmaktadır. (K.K2)

Hanlar d    nlerinde  alan, birden fazla olur; çünkü her “kalantar” kendi  alanını getirir. Bazı d    nlerde  alanların arasında yari ma yapılp onlara güzel hediyeler verilmektedir. “Korna”  alanlar sabah misafirleri “sahar avazı” denilen çok hoş ve güzel  arkıyla uyandırırılar.⁴⁵

Kaşkay Türklerinde gün doğumundan önceki ve günbatımından sonraki zaman pek u urlu sayılmaz ve bu yüzden bu vakitlerde saz da  alınmaz.  algıcıların  cretleri ise ya nakit bir şekilde veya hediye ile ödenmektedir.Kaşkaylarda eski

⁴³ ekil 13

⁴⁴ ekil 14

⁴⁵ ekil 15

zamanlardan beri en sağlam ve daha çok hem kentleşme ve hem devlete karşı ayakta duran gelenek oynamadır. Bir Kaşkay Türkü için, onun oynaması onun soyunun onuru ve simgesi sayılmaktadır. Hiçbir zaman onu tehlikeye sokan unsurlara izin verilmez. Kızların sakin ve gururlu hareketleri, onların rengarenk kumaşları bir büyük daire içinde havaya kaldırıp çevirmeleri, düğüne bambaşka bir duygu, bambaşka bir hava katmaktadır.

Gece vakitleri kocaman bir ateşin etrafında dönerek oynarken sanki insanlar kendini perilerin düğün ziyafetine davet edilmiş gibi hisseder. Bu coşkuyu sadece kızlar değil, bütün halk yaşamalıdır. İster yetmiş yaşındaki bir amca olsun, ister ufacık çocuklar olsun, ister Kaşkay gelenekleri kaybolmasın diye düşünerek, ister kendilerini daha iyi hissetmek ve zevk almak için olsun düğün oynamalarına herkes katılmak durumundadır.

Bütün düğündeki oynamalara “haley” denir. Türkiye Türklerinde kullanılan ‘haley’ın karşılığıdır. Aradaki fark, sadece fonetiktir. “Haley” denilen halk oyunları çeşitli ritimler ve şarkılardan oluşmaktadır. Onların en önemli çeşitleri “haley sangin”, “yorga haley”, “laki” ve “yaylug tokma” dır (K.K 5).

Genç erkekler, önceden bazen üç ya da daha fazla gecelik oyunlara güçlü bir şekilde katılıp kazanabilmek için malzemeler ayarlar. “Çub bazı”, veya “uzama durma” oynanan en önemli oyunlar sayılır. Özel “give” denilen ayakkabıları giyinip kendi bacakların “pa-piç ve pay-tabe” denilen özel bir kumaş ile sertçe sarıp ince veya kalın dalı alarak meydana girerler.

“Çub bazı” adlı oyun şöyledir: “ceng name” şarkısı çalgıcı kişi tarafından çalındıktan sonra, bir çok kimse ilk savaş meydanına girsin diye tartıştıktan sonra iki kişi, biri dal şeklinde uzun ve kalın bir odun ile, diğeri ise kısa ve ince bir dal ile karşı karşıya gelirler. Bu oyun iki aile veya il ve hatta tayfanın güçlerini birbirlerine göstermek için bazen eğlenme ve zevk alma özelliğini kaybedip bir tartışma, hatta bir savaş haline gelebilmektedir. O yüzden tecrübeliler, oyunu kaybetmemek için tecrübesizlerin dal alıp savaş meydanına girmelerine izin vermezler. Bu savaş, sonunda bir bacağın kırılıp veya birinin yere düşüp veya kaçıp meydanı terk etmesi ile sonuçlanmış olmaktadır.

Yetişkin ve yaşlı kadınlar, oynamayı istemeseler bile kendi saygılarını ifade etmek için oynamaya katılırlar. Gelini ister yürüyerek ister kervan ile gidip almadan önce, damad hamama götürüp “Selman” onu tıraş ederler. Damadın tıraş sırasında misafirler gelip ona “şabaş” denilen para verirler. Toplanan paralar, damadın

kıyafetiyle beraber “Selman”a ait olacaktır. Şabaş geleneği, bazı farklarla Suriye Türkmenleri ve Türkiye’nin güney bölgesinde de bulunmaktadır. ‘Şabaş’ isminin ortak olmanı dikkati çekmektedir.

III.7. Misafir Karşılaşma

Düğüne gelen misafirler sosyal tabakalarına göre farkı kişiler ve uygulamalar ile karşılanırlar. Uygulamaların en önemlisi gelen misafirlere “hoş geldin” mesajını vermek için silah ile havaya ateş etmektir. Damat ailesi, en önemli kişiler için ve genelde diğer tayfalardan gelenler için, sıra halinde düğün sahası girişinde misafirler gelince onlar için havaya ateş etmektedirler. Bir han veya kalantar bir düğüne geldiği zaman, bazen onun yoluna kurban bile verilmektedir. Diğer misafirler ise, ister damatın babası ister damatın kardeşleri tarafından, misafirlerle yüzyüze gelip “hoş geldin” denilerek karşılanır.

III.8. Kına gecesi

Kına gecesi Kaşkaylardadüğünün en önemli bir parçalarından sayılır ve günümüzde de eskisi gibi devam eden bir gelenektir. Kına gecesini ayarlamak ve bu geceye gitmek, insanlarınKaşkayların hangi tabakasından olduklarına göre değişmektedir. Üst tabakadaki kına gecesi, gelini hamama götürme ve diğer uygulamalar alt tabakadi “dalak” denilen kişilere ait olan bir görev sayılırdı. “Nare”li tayfasında “salman” adlı görevlen bir bayan bütün geline ait işlemleri yapmaktadır. Kına gecesine genelde erkekler katılmazlar, katılsalar bile gelininyakın akrabalarındaki erkekler katılırlar. Kına gecesi, düğünün bir gece öncesinde yapılır;ertesi gün ise akşama kadar düğün yapılmaktadır. Kına damat evinde hazırlanıp gelin evine getirilir. “Asanak” denilen ve kına gecesine ait olan şarkıların, bazıları Kaşkay Türkçesi dir; bazıları ise Farsçadan Kaşkayların kültürüne girmiş olan şarkılardır.

Anlatıcıların kendi ağzından söylenen bu şarkıların biri şöyledir:

Çelin gelir sekiz kız   dördü gelin dördü kız
Gelin geldi soruşte   her şeyimizde doğratcaz

Veya Farsçadan girmiş olan bir diğer şarkı ise şu şekildedir:

Hana hana mibandim   be dast o pa mibandim
Age hana nabaşe   tage tala mibandim (K.K10).

Kına avucun içine koyulur ve onun üstüne altın para koyulur. Mumlar yakılır ve gelin etrafında “Asanak” adı verilen türküler söylenerek dönülür. Gelin damat evine geldikten sonra, aşağıda kısa bir örneği verilen şarkırladamat ailesi geline hoş geldin derler:

Hoş galey çok hoş galey
 Agar mavaştır hoş gelmiş
 Agar gelindir hoş gelmiş (K.K10).

III.9. Gelin Hamamı

Eski zamanlarda Kaşkayların göç etmelerinden dolayı, gelin ve güvey için özel bir hamam merasimi uygulamak zor olduğu için, bu merasim Kaşkay Türklerinde diğer toplumlar kadar önemli ve yaygın bir şekilde görülmemektedir. Günümüzdeki Kaşkaylarda ise gelin hamam geleneği görülmektedir. “Nare”yi tayfasında “selman” denilen bir kadın, devamlı gelinin yanında bulunur. Bu kadın gelinin bütün işlerini yapar ve ona gerdek odasına kadar eşlik eder. Hatta, anlatıcılara göre eskiden gelin hamamında, “Selman” gelinin akrabalarından birkaç kişiyle beraber geline hamamda eşlik ederlerdi (K.K 8).

III.10. Gerdek Odası

Kaşkaylarda düğün hava kararmadan bitirilip gelinin ve damadın gerdek odasına girmeleri gerekmektedir. Çünkü Kaşkaylarda gece zamanı, pek uğurlu sayılmamaktadır. Düğünün bitiş zamanı gelince, gelin bütün misafirleri küçük veya büyük hediyelerle yolcu edip büyükleri tarafından damat ile beraber gerdek odasına götürülür. Birkaç gün daha gelin çadırdan çıkmaz ve orada dinlenir.

III.11. Diğer Uygulamalar

III.11.1. Nazar boncuğu, Espand, Namak Torki

Düğünden önce, düğün sırasında ve düğünden sonra yapılan bazı uygulamalar, nazarı önlemek, gelin ve damadı nazardan korumak için dir. Bunlardan en işlevli uygulama, “espand” yakmaktır. Espand ovalarda ve genelde yazın Fars şehrinin etrafında yetişen bir ot türüdür. Yeşil halde toparlanır, fasülye gibi tohumları olmaktadır. Bazen “espandi” denilen bu tohumlar süslemelerde ve takı yapımında

kullanılır. Bu bitki, evin misafirlerinin ilk karşılaşabilecekleri noktasına asılmaktadır.

46

Genelde hoş bir kokuya sahip olan espanyol, nazarı korumak için kullanılır. Diğer şekilde ise, bu tohumun içinde çok küçük taneli hoş kokulu ve yakarcan duman veren tohumlar vardır. Bazen fasulye şeklindeki tohumu ezdikten sonra, bu siyah ve küçük tohumlar bir araya getirilir ve sıcak bir şeyin üzerine -mesela kömürün üstüne- döktüldükten sonra hem hoş bir koku hem duman ortaya çıkmaktadır. Gelin ve damadın bir avucuna alıp onların başlarının üstünde döndürerek ve onların beladan ve nazardan uzak durma dileğini dile getirerek bir avuç espanyol ateşin üstüne dökülmektedir ve yine ateş ile beraber duman haline gelmiş bu espanyol kişinin çevresinde döndürmektedirler. Genelde karşı taraf ise ellerini bu dumanın üstüne tütüp sonra yüzüne sürüp “amin veya salavat” ile o dileğin gerçekleştirilmesini arzu etmektedir.

Nazarı önleyebilmek için yapılan diğer uygulama ise “Sang-ı namak” veya “namak torki” adı verilen bir nesne taşımaktır. Şeffaf renge sahip olan tuz taşı, genellikle hem küçük hem büyük boyutlarda kullanılmaktadır. Bazen küçük şekilde süslenerek evin etrafına asılır, bazen de büyük haliyle düğün sırasında nazarı önlemek için bir kenara konur.

Gelinin ailesi tarafından gümüş veya demirden hazırlanmış bir takı ise, gelinin gerdanına takılır. Gümüş ve demirin nazardan koruma yeteneğine sahip olduğunu inanıldığı için, kötü ruhları uzaklaştırmak amacıyla bir ritüel olarak kullanılır. Genelde ya kızın gerdanında ya da onun alnını örtecek şekilde veya elbisesine takılmaktadır.

III.11.2. Kurban

Kaşkaylarda kurban, çok önemli ve işlevli bir ritüel olarak görülmektedir. Farklı yerlerde farklı sebeplerden dolayı özellikle düğünlerde gelin ve damat için kurban kesilir. Ailenin durumu iyi olursa, söz kesme merasiminde ve nişan merasiminde de kurban kesilmesi söz konusudur. Ama genel olarak her düğünde uygulanır. Gelin ve damat düğün merasimine girdikleri zaman, onların yolunda kurban kesilmektedir. Diğer taraftan, gelin ve damat kendi evlerine girmeden önce, evin önünde onların karşısında kesilmektedir. Damat tarafından kesilecek kurban daha çok damat evinde yapılan yemeklerde kullanılmak içindir. Eskilerde, çok

---

⁴⁶Şekil 16

önemli bir kişi mesela ilhan gibi bir düğüne geldiği zaman, onun sağlığına ve saygısına kurban kesilmekteymiş.

III.11.3. Şabaş Verme, Bondortaht Merasimi

Derleme yaptığımız bölgeler, Isfahan şehrine yakındır. Isfahan şehrinde düğünden bir gün sonrasında “Patahtı” denilen bir merasim vardır. “Patahtı” gününde, damadın hazırladığı bir yerde toplanılır. Daha çok gençler ve kadınlar bir araya gelip düğün için yani gelin ve damat için herhangi bir hediye vermek istiyorlarsa o gün verirler. Kaşkay Türklerinde düğünden sonra hediye vermek üzere ayrı bir gün ayrılmaz. Bunun birkaç sebebi vardır. Birinci sebep Kaşkayların çok yardımsever ve sadece düğünlerde değil söz kesme meraseminde, nişanda ve düğün sırasında az olsa bile hediye vermeyi sevmeleridir. Bazen hediyeler okadar çok olur ki, düğünün bütün masraflarını karşıladığı gibi, bir miktar da hayvan veya para, gelin ve damat için kalabilmektedir. (K.K2)

Diğer sebep ise; ayrı bir gün ayrılırlarsa kimin ne hediye verdiğinin, kimin az kimin çok verdiğinin veya hiç hediye vermeyenlerin ortaya çıkacak olmasıdır. Bu da Kaşkaylar için hoş bir davranış sayılmamaktadır. Zira düğüne gelen ve maddi durumları pek iyi olmayanların az hediye vermeleri veya hiç vermemeleri asla ayıp bir şey sayılmaz. Onları zor durumlara sokmamak için, ayrı bir merasimin uygulanmaması gerekiyor. Düğün esnasında, genelde davetliler kendileriyle birlikte hediyelerini de getirmektedirler. Kaşkaylar, hayvancılık ile uğraştıkları için, bir çok kişi ve birkaç aileden bir veya birkaç hayvan damat ve geline hediye edilmektedir. Eski zamanlarda, düğüne gelen bir han veya zengin kişinin hayvanları birden fazla olduğu ve başkalarının da bunları görmesi için onları boyalamış. Mesela; yeşil, kuzuların filan hana veya belli bir kişiye ait olduğunu göstermekteydi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜĞÜN SONRASI GELENEKLERİ

IV.1. Gelin ve Damadın Kız Tarafına Gitmesi, “Ayak Açma”

Kaşkay Türklerinde bu gelenek “pa-goşa” veya “ayak açma” adıyla bilinmektedir. Düğünün birkaç gün sonrası, gelin ailesi tarafından damat ve onun ailesi birbire kız ailesine davet edilmektedirler. Misafirler birkaç gün onlarda kalmaktadır.

Kaşkaylarda geline önem verildiği gibi, gelinin ailesine ve yakın akrabalarına da önem verilmektedir. Kızın ailesi yemeğe davet edilir, mükellef sofralar kurulur ve dünürler elden geldiğince en iyi vaziyette ağırlanırlar. Bu adet Türkiye Türklerinde de yaygın bir şekilde uygulanmaktadır.

“Ayak açma” merasiminde genelde değerli bir hediye ise kızın babası tarafından kız ve erkeğe verilir. Kaşkay Türklerinde evlilik çok kutsal bir olay sayılır. Bu sebeple herkes evlilik için olumlu düşünmektedir. Kaşkaylar, yardımlaşma özelliğine sahip oldukları için yardım edebilmek amacıyla düğünlerde bir çok yerlerde hediye verirler. Bazen hediyelerin toplanmasıyla damadın hem düğün masrafları karşılanır hem de kendine para veya onlarca hayvan kalmaktadır. Hediye hem para şeklinde hem de mal, mülk ya da hayvan şeklinde de olabilmektedir. Bu hediyelere Türkiye Türklerinde takı denilmektedir. Hem Kaşkaylarda hem de Türkiye Türklerinde aileler evlenmeden önce başka ailelerin çocuklarının düğünlerine giderler takı ve hediyelerini verirler. Bugün benim vereceğim takı ileride benim çocuğuma takılacaktır, geri dönecektir diye düşünülerek aileler takı konusunu fazlasıyla önemsemektedirler. Gelin ve damada takılan takı miktarı ve verilen hediye miktarı çok önemlidir. Ne kadar takı ve hediye verilirse aile ve çocuklar dışarıdaki insanlar tarafından o kadar sevilir anlamına gelmektedir. Verilen hediyelerle aileler ve gelin damat hoşnut olmaktadır.

IV.2. Gelin Görmeye Gitmek

Düğünden en az üç gün geçip gelin ve damat düğün yorgunuğundan sıyrılıp yeterince dinlendikten sonra yakın akrabalar ve komşular gelin görmeye giderler. Kaşkay Türklerinde yeni gelin kavramı çok önemlidir. Kız, evlendikten sonra bir süre yeni gelin statüsünde kalmaktadır. Yeni geline misafirlerin gideceği daha önceden haber verilmektedir. Habere istinaden yeni gelin çadırını temizleyip gerekli ikramlıkları hazırlamaktadır. Gelin, gelecek misafirleri sabırsızlıkla beklemektedir. Kaşkay halkı birbirlerini çok düşündüğünden ve iş birliği yapmayı çok

sevdiklerinden gelin görmeye gittikleri zaman herkes kendi durumuna göre geline vermek üzere hediyeler alırlar ve gelini mutlu ederler. İlk önce erkeğin ailesi ve akrabaları, sonrasında gelinin ailesi ve yakın akrabaları giderler. Sadece aileler ve yakın akrabalar değil, konu komşu eş dost gelini görmek için hareket etmektedirler. Gelin görmeye gidildiği zaman gelini çeyizleri çadırın en güzel yerlerine asılır. Gelen misafirler gelinin çeyizlerini çok merak ederler. Gelin kız, baba evinden neler getirmiş diye konuşulur dilden dile aktarılır. Bir kızın getirdiği çeyiz miktarı çok önemlidir. Gelin görme merasimi sadece bazen birkaç hafta veya ay sürebilmektedir ve çok eğlenceli bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

IV.3. Gelin ve Damadı Davet Etme

Düğünden sonraki günler de Kaşkaylarda neşeli bir şekilde devam etmektedir. Düğününden birkaç hafta sonra, damadın akrabaları gelin ve damadı kendi evlerine davet ederler. Gelin ve damadı yemeğe çağırarak çok önemlidir. Maddi ve sosyal duruma bağlı olarak, bu misafirlüğün ne kadar kalabalık olacağı farklılık gösterebilir. Gelin ve damadın aileleri yeni evli çifti yemeğe davet ettikten sonra, sıra yakın akrabaların yani hala, dayı, teyze ve amcanın yeni çifti yemeğe davet etmesine gelir. Yemeğe gidilen eve küçük hediyeler götürülür ve ev sahipleri de bütçeleri doğrultusunda yeni evli çiftel hediye vermektedirler. Davet eden aile gelin damat için güzel bir ziyafet hazırlandıktan sonra yine gelin ve damadı kendi hediyeleriyle mutlu ederler. Birlik ve beraberlik kavramı Kaşkaylarda çok güçlü olduğundan evlilik geleneklerinin uygulanması hem kolay hem daha zevkli olmaktadır. Karşılıklı hediyeleşmek hem dini hem de kültürel açıdan çok önemlidir. Bunun önemini bilen Kaşkay Türkleri hediyeye önem vermekte ve ellerinden geleni birbirleri için yapmaktadırlar. Hediyeleşme geleneği, insanları sosyal ve kültürel açıdan birbirine bağlayan en güzel geleneklerden biridir.

IV.4. Gelinin, Kayınpeder ve Kaynanasına Karşı Tutumu

Kaşkay Türklerinde büyüklere saygı çok önemlidir. İster aile içerisinde iki kardeş arasında olsun, ister aile dışında iki dost arasında olsun veya diğer bütün yerlerde büyüklere karşı her zaman saygı gösterilmelidir. Bir kız, kendi anne babasına ne kadar saygı gösteriyorsa, evlendikten sonra aynı saygıyı damadın ailesine de göstermek durumundadır. Gelin gittiği evi sahiplenmeli, kendi evi ve kendi ailesi gibi görmelidir. Bir gelin, erkeğin annesine ve babasına ne kadar saygı gösterir ise o

aile tarafından o kadar saygı görür ve sevilir.Saygının derecesi, o aile içerisinde gelinin yerini ve değerini belirler.Çünkü, bir kız evlendikten sonra artık damadın ailesinden sayılır. Diğer taraftan, kayınpeder ve kaynananın geline davranışları onu o evin bir üyesi olarak görmeleriyle yakından ilgilidir.Gelin de, artık o ailenin soyundan gelen bir erkekle evlendiği için o aileden sayılmaktadır.Soyu çok eskilere dayanan ailelerin gelecek kuşaklarındaki soylarını devam ettirecek ve aileye yeni bebekler verecek kişi, gelin kızıdır.Gelin, aile için çok önemlidir. Yani onlar kendi çocuklarına davranıyorlarsa geline de o şekilde davranırlar.Ancak bütün toplumlarda olduğu gibi Kaşkaylarda da bazı ailelerde gelin ile kaynana arasında bazı çatışmalar yaşanabilir. Gelinin saygılı olması şart olduğundan genellikle gelinin sabırlı davranışlarıyla olayın daha fazla büyümesine izin verilmez.Gelin kaynana kavgası illa ki olur ve bu durumda damat terazi gibi annesi ve karısı arasında dengeyi kurmaya çalışır.Gelinler,kaynanalar tarafından yetiştirilmesi,iş öğretilmesi gereken bireyler olarak görülmektedir.Gelin,evlenmeden önce kendi ailesinin kültürüne göre yetiştirilmektedir.Evlendikten sonra iki ailenin yemek,kıyafet ve diğer uygulamalarında farklılıklar olması çok normaldir.Kaynana ise aileye katılan yeni geline kendi hayat tarzlarını öğretmek ister.Kendi kültürlerini öğretitirlerse, gelinin istedikleri gibi davranacağını sağlayabileceklerini düşünmektedirler.Kültürlerin aktarılması aşamasında, bazı çatışmalar da yaşanırve bu da normal görülür.

IV.5. Söylemezlik Adeti

“Solh o safa” veya “saz o mazlık” denilen bu adet,Kaşkaylarda hem gelin ile damat arasındaki ve hem de iki aile arasındaki bazı gerginliklerigiderme amacıyla ortaya çıkmıştır. Bazı sıkıntılar nedeniyle gelin ve damat veya iki aile birbirine kırgın olabilirler.Her toplumda kültürlerin uyuşmamasından veya gelinin ailesinin erkeğin ailesinden beklentileri çok fazla olmasındandolayı veya erkek tarafının masrafları tam tekmil karşılayamaması durumunda iki aile arasında anlaşmazlıklar oluşmaktadır.Bununla beraber gelin vey damattan herhangi bir tarafın kırılması ve küsmesi olayları da yaşanmaktadır.Bu vaziyette iki aile tarafından büyükler toplanıp gelin ve damat ile konuşurlar. Genelde erkekler damat ile ve kızlar gelin ile konuşmaktadırlar. ‘Söylemezlik adeti’ gelin ve damadı barıştırmak amacıyla uygulanmaktadır. Genelde geline bazı gerçekleri anlaması gerektiğini söyleyip onun artık daha fazla sabırlı olması gerektiğini belirtirler. Genel olarak bütün toplumlarda kültürlerde gelinden beklenen hareketler benzerdir.”Yuvayı dışı kuş yapar,”

atasözünde belirtildiği gibi sabretmesi gereken, her şeyi hoşgörü ile karşılaması gereken,erkekten ve ailelsinden fazla bir şey istememesi gereken taraf devamlı gelindir.Gelinin problem ettiği bazı şeyler, hem küçük hem de büyük konular olabilir.Bu adetin uygulanma amacı, küçük ve önemli olmayan bazı ihtilafları büyümeden çözmek, ve işi tatlıya bağlamaktır.Kaşkaylarda ayrılık veya gelinin küsüp ailesine gitmesi büyük bir ayıp ve rezalet olarak kabul edildiğinden, bazı sıkıntılar nedeniyle oluşan kırgınlıkları geride bırakır. Gelin ve damat veya iki aile, yine barış içinde hayatı devam ettirirler. Çevreye rezil olmamak amacıyla, olaylar tatlıya bağlanabilmekte ve kapılar mutlu yuvalara açılabilir.

IV.6. Geçmişten Günümüze Kadar Evlilik Geleneğinin Değişimleri

Derleme yaptığımız süre boyunca,kaynak kişilere son olarak bu soruyusorduk ve işimize son verdik: Geçmişten günümüze kadar evlilik gelenek görenekleri değişti mi? Eğer değiştiyse daha iyi mi yoksa daha kötü mü oldu?Kaşkay büyüklerimiz ve arkadaşlarımız, bazen üzülerken göz yaşlarınaengel olamadılar. Kendi kültürleriyle ve Kaşkay olmalarıylaçok gurur duyan Kaşkay halkı, kendi gelenek görenekleri kaybetmekten asla memnun değildir. Ekonomi, teknoloji ve yaşam tarzları değiştiği için,bir çok geleneğin uygulanması artık zor olmaktadır. Geçmişte gelin alma merasimi, bir ilden diğer ile bazen saatlerce sürmekte, halkın ve müzik grubunun saatlerce çalması bütün ovaya neşe vermekteydi. Şimdi ise, hızlı ulaşım araçlarının olması ve birçok Kaşkay'ın kentlere yerleşmesinden dolayı, bu gelenekleryavaş yavaş yok olmaya yüz tutmaktadır. Her toplumda olduğu gibi, Kaşkay toplumlarının da adet,gelenek ve kültürleri değişime uğramaktadır. Bu değişim, özellikle yaşlı kesim tarafından 'yozlaşma' olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde değişmek üzere olan diğer bir gelenek ise, akrabaevlilikleridir.Eskiden daha yaygın şekilde olan bu evlilik günümüzde diğer tayfalarlada hatta Kaşkay Türkü olmayan kişilerle yapılmaya, bu tür evlilikler daha normal görülmeye başlamış ve yaygınlık kazanmıştır. Bir grup Kaşkay, daha sağlıklı çocuklara sahip olma şansı olduğu için bu geleneğin değiştirilmesine taraftardır.Diğer grup ise Kaşkayların kendi kimliklerini kaybedeceklerini düşünerek,kendi soylarını deva ettirmek istedikleri için bu geleneğin değiştirilmesine karşı tepkiler göstermektedir.

Değişmek üzere diğer gelenek ise bir, kız ve erkeğin birbirlerinden hoşlanması ve evlilik yapmaya karar vermeleri aşamasıdır. Eski zamanlarda, bazen

erkek ve kız birbirlerini gerdek gecesine kadar görmemekteydiler veya büyüklerin kararıyla herhangi bir kişiyle evliliğe hazır olmaktaydılar. Ama günümüzdeki yaşam tarzlarına göre, bu şekilde evlilik tamamen onanmayan bir evlilik türü sayılmaktadır. Erkeğin ve kızın birbirlerini görmüş olmaları, ve hatta konuşmaları, toplumda normal bir durum sayılmaktadır. Evlilik isteği ve kiminle evleneceği kararı, bu günlerde daha çok erkek ve kız tarafından verilmektedir. Erkek ve kızın kız isteme toplantılarında birbirleriyle konuştuklarını ve büyüklerin onların kararları üzerine hareket ettiklerini görmekteyiz. Eski gelenekten hala kalmış olan ve hiç bozulmadan süren gelenek, evlilik isteğini ve kiminle evleneceği kararını ilk olarak aile ile paylaşmaktır. Bu günlerde, erkek ve kız kendi aralarında evlilik kararı almış veya evlilikten önce birbirleriyle konuşmuş olsa bile, erkek tek başına hiçbir şekilde harekete geçememekte ve ilk olarak annesine istediği kişiyle evlenmek istediğini belirtmektedir. Bir çok kişiye göre, erkeğin ve kızın kendi istekleriyle evlilik kararı ve kiminle evlenecekleri kişiyi belirlemeleri, memnuniyet verici bir durumdur.

SONUÇ

Evlilik törenleri, yaşayan en önemli geleneklerden biri olduğundan ve Kaşkay Türklerinde bu konu ile ilgili şüana kadar titiz ve akademik bir inceleme olmadığından, hocalarımın tavsiyeleri doğrultusunda tez çalışmamı Isfahan çevresinde yaşayan Kaşkay Türklerinin düğün gelenekleri üzerine hazırlamak istedim. İran'da Isfahan çevresinde yaşayan Kaşkayların köylerine ve çadırlarına giderek titiz bir derleme yapmaya çalıştım.

Kaşkay Türkleri, İran Türkleri arasında üçüncü kalabalık Türk topluluğu olarak sayılmaktadır. Ne zaman ve tam olarak nerede ve hangi özden ortaya çıktıklarıyla ilgili net bir bilgi yoktur; fakat ortak olan nokta, onların bir Türk topluluğu oldukları, kendilerine göre bir dil, kültür ve yaşam tarzına sahip bulundukları ve göç sonucu geldikleri İran topraklarında yaşamaya devam eden bir topluluk olduklarıdır. Özellikle Safaviye döneminden itibaren, Kaşkay Türkleri cesaretli ve savaşa hazır gençlere sahip olduklarındandır, İran'ın güney kısmına, düşmanların ülkenin merkezine girmelerini engelleme amacıyla yönlendirilmişlerdir.

Kaşkay Türklerinin sözlü edebiyatları çok zengindir. Genel olarak Kaşkaylar şiir ve edebiyata ilgili duyan ve önemli bir edebî birikime sahip bir topluluk sayılmaktadır. Bunun sebebi de, hayatı devam göç halinde ovalarda ve zor koşullar altında geçirmeleridir. Kadınlar bir ailenin direği olarak kabul edilirler. Onlar, Kaşkay edebiyatında övülmüş ve onlara her zaman apayrı bir saygı gösterilmiştir. Kadınların bir çoğu, Hafız ve Sadî şiirlerini ezbere bilirler ve hatta okuma yazma bilmedikleri halde günlük konuşmalarında bunlardan faydalanırlar. Bir kadın çocuklarının devamlı öğretmeni olduğundan, çocuklar baştan itibaren saygı ve sevginin gerçek anlamlarını öğrenmiş olurlar.

Kaşkay Türklerinin hayatındaki ve -dolayısıyla- folklorundaki en önemli şey, evliliğdir. Farklı farklı sebeplerden dolayı evlilik, coşku veren hem eğlendiren ve hem huzur veren bir olay sayılır. Birinci sebep, Kaşkayların düğünlerinin zor göçebe koşulları altında en eğlenceli ve neşeli bir gelenek olmasıdır. Kızlar, urba düzme, ekmek pişirme, yemek yapma, çeyiz hazırlama ve benzeri bir çok diğer uygulamalarında bir araya gelip güzel güzel anıları yaşayabilmektedirler. Erkekler ise, dağa çıkıp odun toplama, at yarıştırmaya, çadır kurma ve diğer bir çok neşeli

uygulamalarda bir araya geldiklerinden, evlilik zamanı oldukça zevk almaktadırlar. Ayrıca, Kaşkay tolumunun çoğaltmasına sebep olması, toplumun birliğini kaybetmemesi, dinî açıdan kutsal olması ve gençlerin yanlış yollara sapmasını engellemesinden...dolayı evlilik önemli bir gelenektir.

Tez çalışmamız, "Giriş", "Sonuç" ve "Kaynakça" dışında dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında genel olarak Kaşkay Türkleri ile ilgili, onların yaşam tarzları, tarihi, siyasi ve sosyal yapılarından bahsettim.

Birinci bölümünde evlilik ve çeşitleri ile ilgili bilgiler verdim. Derleme sırasında kullandığım d soruları Metin Ekici'nin kitabından aldım. Kendim de hocanın öğrencisi olduğumdan dolayı, derleme sahasında yapmamız gerekenleri iyi bir şekilde öğrenmiş oldum ve derleme sırasında zengin bir soru bankasıyla Kaşkay kişilerden bilgi alma imkanına sahip oldum. Evlilik çeşitleri ile ilgili olarak özellikle bilgi tolamaya çalıştık. Evlilik çeşitlerinin bulunduğunu ve bunların detaylarını öğrenmek ve kayda geçirmek istedik. Günümüzdeki yeni ve resmî olmayan ilişkilere "beyaz evlilik" gibi bir isim verildiğini ve Kaşkay Türklerinin bu tür evlilikler hakkında olumsuz görüşlere sahip olduklarını öğrendim.

İkinci bölümde ise, düğün geleneklerden bahsettim. Düğün geleneklerinden detaylı bir şekilde bahsettik. Bir erkek ve kızın evlenmeye hazır olunca, hangi özelliklere sahip olmaları gerektiğinden, kız istemeye kimlerin nasıl ve ne zaman gideceklerinden, nişan ve diğer benzari uygulamalarından atıfıca söz ettik.

Üçüncü bölümde düğün sırası geleneklerin ve uygulamaların üzerine durdum. Şurada,düğün sırasında çadır kurma, oyun oynama, gelin alma, saz çalma, gerdek odası ve onun özel geleneklerden ve düğün sırasında yapılacak diğer uygulamalar tanıtılmaktadır.

Dördüncü bölümde ise, düğünden sonra yapılan uygulamalar hakkında bilgi verdim. Yani, ayak açma geleneği, ailelerin gelin ve damadı ne zaman kendi evlerinde davet ettikleri ve o sırada hangi uygulamaların yapıldığıvb konular incelenmiştir. Tezim,Sonuç, Ekler ve Kaynakça bölümleriyle tamamlanmaktadır.

Araştırdığım konu ve yaptığım derlemenin çok önemli olduğunu düşünüyorum.Çünkü Kaşkay Türkleri yeterli desteği alamadıklarından dolayı kendi kültürlerini kaybetmek durumundadırlar. Türkiye’de öğrendiğim bilgi ve yöntemlerle bir diğer Türk topluluğunun, kendi boyumun gelenek göreneklerini kayıt altına almaya çalıştım. Hem kaydetmenin hem de korumaya çalışmanın bizim görevimiz olduğuna inanıyorum. Derlemeyaptığımız sahalarda ve kaynak kişilerden

sorduklarımız ve aldığımız bilgilerle, birçok düğün geleneğinin artık uygulanmadığını fark ettik. Bunun için de, çok üzüldük. Titiz bir araştırmayaptıktan ve ses kayıtlarımızı topladıktan sonra, Kaşkay Türklerindeki düğün gelenek ve göreneklerini diğer Türk topluluklara çok benzediğini ve bir çok ortak noktaların bulunduğunu öğrendik. Kaşkay Türklerinin kendi halk geleneklerini ne kadar sevdiğine ve onu kurayabilmek için neler yaptıklarını şahit olduk. Kaşkay Türklerin herkese ve diğer Türk topluluklar, gibi gayretli ve aileyi seven, ailedeki özellikle kadına değer veren ve oyunları, müziği ve neşeli ortamları seven bir toplum olduklarını, derlede yaptığımız düğün alanlarda net bir şekilde görme imkanına kavuştuk.

Kaşkaylar, eski zamanlardan beri kendi birliklerini korumak için hiçbir devletten destek almamışlar; tam tersi bir çok devlet onların birlik ve beraberlik içinde olmalarından korktuklarından dolayı, onları her bakımdan parçalamak için çaba sarf etmişlerdir. Yaptığımız derleme ile Kaşkay Türklerinin gelenek ve göreneklerinin korunmasına yardımcı olduğumuza, bu toplumun kendi özlerini kaybetmeme amacına küçük da olsa bir katkıda bulunduğumuza inanıyor ve bunun gururunu taşıyoruz.

EKLER

E.1. Kaynak Kişiler

1. Farhang, H. (2015, Ağustos 05). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 65 Yaşında, Tayfası Amale Hosein Hani, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması var, İsfahan, Şah Reza, İran.
2. Gharaghani, A. (2015, Ağustos 05). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 38 Yaşında, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması var, İsfahan, Şah Reza, İran.
3. Gharaghani, Z. (2015, Haziran 09). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 52 Yaşında, Tayfası Tayebi, Tiresi Amale, Okuma Yazması yok. Yasuj yolunda, Çadırda Yaşayan, İran.
4. Haghighat, S. K. (2015, Mayıs 17). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 75 Yaşında, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması var, İsfahan, İran.
5. Jahangir, T. (2015, Mayıs 12). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 43 Yaşında, Tayfası Canbazlu, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması var, İsfahan, Dizican Köyü, İran.
6. Kohan, A. M. (2015, ağustos 28). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 60 Yaşında, Tayfası Dondurlu, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması var, İsfahan, Dehsorkh Köyü, İran.
7. Kohan, S. (2015, Ağustos 28). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 55 Yaşında, Tayfası Dondurlu, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması yok, İsfahan, Dehsorkh Köyü, İran.
8. Nareyi, Z. (2015, Ağustos 02). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 45 Yaşında, Tayfası Nareyi, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması var, İsfahan, Moruk Köyü, İran.
9. Nasiri, B. (2015, Mayıs 17). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 80-85 Yaşında, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması yok, İsfahan, İran.
10. Nuri, S. (2015, ağustos 12). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 55 Yaşında, Tayfası Dondurulu, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması yok, İsfahan, Dehesa Oliya Köyü, İran.
11. Rasuli, A. (2015, Haziran 09). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 64 Yaşında, Tayfası Tayebi, Tiresi Amele, Okuma Yazması yok, Yasuc Yolunda, Çadırda Yaşayan, İran.

12. Rostami, F. (2015, ağustos 14). Kaşkayların Düğün Gelenekleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 23 Yaşında, Tayfası Dondurlu, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması Var, İsfahan, Dehnesa Oliya Köyü, İran.

13. Rostami, R. (2015, Ağustos 14). Kaşkayların Düğün Gelenkleri. (O. Haghighat, Röportajı Yapan) 45 Yaşında, Tayfası Dondurlu, Tiresi Dereşuri, Okuma Yazması var, İsfahan, Dehnesa Oliya Köyü, İran.

E.2. Haritalar

Şekil 1 : Kaşkay Türklerin yaşadıkları bölgeleri pembe renkiyle göstermiştir.

Şekil 2 : İsfahan şehrinde Kaşkaylar kırmızı çizgiyle ayrılmışlar. İsfahan güneyinde yer alan Kaşkaylar daha çok Semirom şehrinde ve onun etrafında yer almaktadırlar.

E.3.Resimler

Şekil 3 : Cacim

Şekil 4 : Poşti

Şekil 5 : Siyah Çadır

Şekil 6 : Yasuc yolunda, tepede küçük bir Kaşkay çadırı

Şekil 7 : Tek başına Kaşkay tezemizin hayvan barınağı

Şekil 8 : Yasuc yolunda tek başına yaşayan Kaşkay teyzemizin fotoğrafı

Şekil 9: Düğün sahasında kurulan bayrak

Şekil 10: 'Kale ghand' şekerden yapılmış ve duğundan sonra kırılıp çay ile içilir.

Şekil 11: Dubag

Şekil 12: Düğün Arabası

Şekil 13 : Düğün Yemeği

Şekil 14 : Erkeklerin Düğün Sırasında Oynadıkları Oyunlar

Şekil 15: Kaşkaylarda Kızların Oyunları

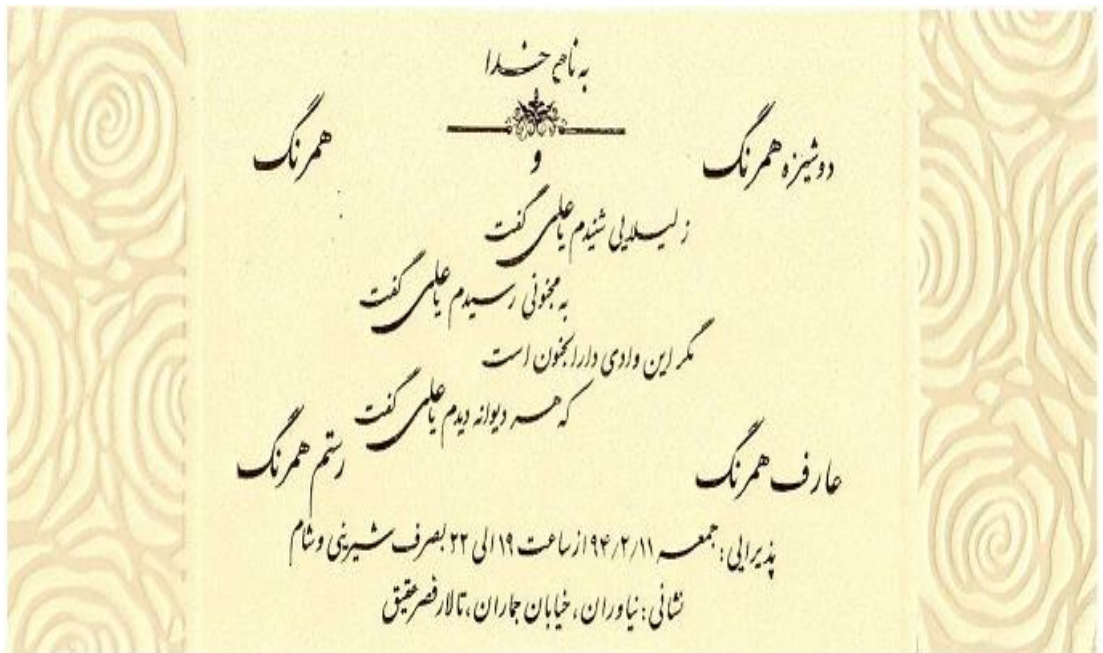
Şekil 16: Düğün sahasında çalıcılar

Şekil 17 : Nazarlıklardan biri Espand

Şekil 18 : Kart-e Davat (Davetiye)

E.4. Metinler (Kaşkay Türkçesiyle Derlediğim Bir Metin)

Ad: Tamuçin

Soyad: Cahangir

Tayfa ve tire : Tayfası Canbazlı, tiresi Dereşuri

Yaşadığı Bölge: Dizican köyünde

Derleme yaptığımız yer : Kendi köyündeki evinde

Derleme yaptığımız zaman ve tarih : 12,05,2015 9:35

1. Denişik (Değişik, Berde; Kızı ve oğlu bulunan bir ailenin kızı ve oğlu bulunan bir aileye kız alıp vermesi.) Şeklinde evlenme var mıdır ?
2. Varsa neden ? (Başlıktan kurtulma vb gibi.)

Harazgahi olur. Bir mogheler bir didgahe khorafati varlari bu ghaziye isinda. Bir mogheler bazi khunevadeler anjam edirlermiş. Yani bu işleri anjam verirlermiş. Bir mogheler iki bar olur bu ghaziyeyi bokhain. Bir mogha, bir moghasi halate ejbari var. Oburdasi da buymuş ke bir moghe taraf ghizi isirmiş verirlermiş dar avazine yine onların ghizlerini siyirlermiş. Bir mogheler de o taraf ghiz siyirmiş, verirlermiş ghizi vali khob gine onlar ki ghiz siyirmiş vermilermiş. Yani bir moghe taraf beylesina ghiz siyirmiş vali onlar da ghiz siyirmiş bunlarda bunlar vermilermiş beylesina.

Ghab az “Enghelab” Ghaşghayiler bir süre tabagha taghsim olurlarmış. Bu tabaghalar ki taghsim olmuş bir tabagheye, o rosumlar birbirnden fargh edermiş. Bu rosumlar beine Khanlar, beine tabaghat kolan fargh edirmiş. Masalan aşaghtarin tabagha tabaghaye Rayat. Tabagheyi ke biz direk beylerine “Usa” . Masalan işleri ke masalan saz vururlarmış, saz çalırlarmış, khoraki pişirlermiş, khetne idirlermiş, rişleri vururlarmış, bunlar aşaghtarin daraceydilermiş. Bir seri daha aşaghtarin tabaghaymış, dirlermiş belesina “Dargha”. Alo ke diya otardurmemiş. Oterlermiş. Bad “Rayat”. Bad “Kad khoda” . Toyederler, bunlar ke Rayat’dır, birbirine toy ederler Bashlugh alırlarmış. Vali tabagheye Khan’lar bunları pis girirmiş. Bashlugh almırlarmış.

1. Kız kaçırma şeklinde evlenme var mıdır ? (Zorla kaçırma, isteyerek kaçırma.)
2. Adet midir ? Nasıl karşılanır ? Evlilik iki aile arasında kabul edilir mi ? Tutum ve davranışları nelerdir?
3. Adet değilse, kız kaçırma olayı bir yılda ne kadardır?

Rosumlar tabaghate ectemayide fargh edir. Ghiz ghaçırma varmış. Khan’lar ozunu çogh yukhari tuturlarmış. Bu etefagh dişmirmiş. Çokh zeşt iymiş. Çogh az

eteafgh dişir. Ghaşghay'lar Khan'lar ba tabaghatı payinler hiç asan ezdevaj etmirmiş. Agar bu etefagh dişirmiş, say edirlermiş ki bir "Riş sefid"inan bu ghaziyeyi hal ederler. Ghaşghay'lar bar kahalafe Fars'lar vaghti ki ghızları ezdevaj edir, daha onların evleri sahab olmur. Getirir gedir. Daha o ghız, cozve khunevadeye kireken olur. Masalan manim anam daha cozve oz tayfası mahsub olmur, daha gelmiş ayrı Tayfaye olmuş. Daha oz khunevadasi babası analarını vil etmiş gelmiş aile kasulmuş. O rabatayı anna bua ghat edermiş.

4. Beşik kertme şeklinde evlenme var mıdır ? Tercih edilir mi ?

İnke varmış. O dore bele halatı ad edirlermiş birbirlerine. Ghızı oghula ad edirlermiş birbirine o zamanki küçük imişler vali vaghti ki büyüghelende daha kam kam oghul ghabul etmirmiş ki ben bu ghızına izdivac edem. Bu ghız çon dermiş ki ad vermiler zamane tavalod vali büyüghülende oghul ghabul etmirmiş. Yani bu rasm hatman rasme hatmi dayılmış. Yani ecbar deyilmiş.

5. Baldızla evlenme var mıdır ?

6. Kayınbiraderle evlenme var mıdır ?

Çokh itifagh dişir. Yani çokh vardır beine Ghaşghay'lar içine. Dar hale hazer de ezdevac-e famili çokh vardır Ghaşghaylar'ın içine. Yani aval say edirlermiş ke ayrı Tayfaye ghız vermirler. Bu avalin surattir. Avali surat say ederlermiş ki ayrı ile ayrı tayfaye ghız vermiylir vali varmış ki ayrı tayfaya ayrı il gele bu tayfaya ale etefagh dişirmiş. Say edirlermiş vermeyiler vali khob dar har şarayet bazı moghe bu etefagh olurmuş. Çokhtar bir ham tabagha içine birbirine ezdevac edirlermiş. Kote tabaghaynan ezdevac etmirlermiş. Ghaşghaylar kolan halatı bir sarbaz varlarıymış. Bir çokhtar işlere gidirlermiş şikara, kolan şikar idirlermiş, cang edirlermiş birbirinan eynen varu Türkler leyn. Çokh Moghollar bu tayfanın içine birbirine cang edirlermiş. Ghodrat için birbirne cang edirlermiş. Çokh bunlar ki birbirne toy edirlermiş, canbeye siyasi varıymış. Bazam bu mozu tayfalar içine fargh edir. Bazı Tayfalaer çok asan, rahat birbirnen ezdevac edirlermiş. Vali tayfaya Khavanın çokhtar birbirinan ezdevac edirlermiş. Ezdevac famili çokhmış. Masalan tu Khanlar Kalantarlar, aksaran az nazare nejadi eyne hamdirler. Birbirinen ezdevac edirlermiş. Bu mozular tabaghat içine birbirnden fargh edir. Tayfaye Canbazlu ozu bir Khanumış, beş on tabagha da zirdasiymış. Canbazlu birkaç tabagha zirdasındaymış, biri se Mamadolu, Şiş Beyle, Aghacare va çandta daha tabagha zirdastidaymış.

7. Birden fazla kadınla evlenme var mıdır ?

8. Tek eş evlilik hakim durumda mıdır ?

Cokh az etefagh dişirmiş ke bir adam iki arvada ala ya üç ardav ala. Bu şarayet ki oghul yerine gelmeye,başarıymış ki aile avad ala. Ya bu ku uşagh yerine gelmeye. Vali usulan bu iş çokh morede pasand değilmiş ki iki arvad ala. Çokh az talagh varmış. Yani dar hade angoshte dast talagh surat olunurmuş. Ta oncas ki ben

bilirmişam olmurmuş. Ta onca ki ben bilirem başarıbilmilermiş ke birbirinan toy ederler. Khob değılmiş.

9. Erkeklerin evlenme yaşı ortalama kaçtır?

10. Kızların evlenme yaşı ortalama kaçtır ?

Bu beine tabaghat birbirnan fargh edir. Masalan tayfaya Khavanin sene ezdevac daha yukhariymış. Seni ezdevac fargh edir beine tabaghalar içine va Khavin bir khorde bu sene yukhariymış. Hala bastegi bu şarayeti varmış ke oghlin buasi ne şarayette ola. Agar bir oghlu ke ezdevac teztar anjam olunur ehteml vadir ke hata çarda punzada salegide ola ezdevaj ede. Vali agar iki oghlu var sene ezdevac yukharitar olur. Vali kolan be tore motovaset ghizler zire hivda sal toy edirlermiş. Yani holo hoşı bu ki sene bolugh yetişe. Sizde sal yukhari va aşaghtar az sene hivda sal.

11. Erkek, evlenme isteğini belirtir mi ?

12. Kız, evlenme isteği belirtir mi ?

Ghadim zamani bu asan çokh mogheler buymiş ki masalan oğul hiş bilmirmiş ki masalan kimin ghizini isir. Şayat hata ghızı da hiş görmemiş ola. Ve khunevade gidirmiş khistegari oghul khabar yokhuymış. Vali momken varmış ki oghul bir ghizi khoshi gele evlerine darmiyan gue. Vali ghiz aslan tasmim tutmir. Kız aslan başarıbilmirmiş tasmim tuta. Bu ke ghız aval diye ke ye khunevade dige kem an bu oghula gitmirem bu çokh zeşt imiş bu eve ke çokh zeşt imiş. Hamun “İza Çikti”. Yani mani izime türdin.

13. Evlenmeyen kız ve erkeklerin kismetlerini (bahtını) açmak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?

Bu ghızlar ki bakht açırmirmişler, bir khorafati varmış .bir işler girirlermiş ki buni bakhta açla. Oghul kharkha çokh mohem değılmiş ke geç ezdevac ederler. Vali ghiz için çokh zeşt imiş. Çokh pis değılmiş ke kişi kharkhe, oghul kharkhe sene ezdevaci gide yukhariye. Aval ki ghizim gitmiye, başarıbilmirem dovomkisine verem ere.

14. Alınacak gelin kızda aranan vasıflar nelerdir?

15. Kız verilecek erkekte aranan vasıflar?

Ghizler ki ile Ghaşghayi içine az kumucalıktan masalan ergenirmiş ki naş gire. Masalan holo hoşe çar, panc salegi daha bu yukhari uşakh sakhlanırmış, karaye evler ancama edirmiş, masalan halati bud ki irgenirmiş var zat iş giresi. Ta zamani ke masalan daha bir khorde ghad iyice orle, başarıbilirmiş gide ezdevac ede. Var cami zendegi hamkari edirmiş. Duvar sakht etmek, bilmirem uşakh sakht etmek, sit saghmak. Ghiz khakhe ona ki donya gelir, var iş gir. O moghe ke daha dunya gelir do se sale olur ke ghiç itsine durur bu ev işine kolan girir. Varu faaliyetine şirket idir. Ta o had ke dar sene dah salegi davazda salegi kamelan herfeyi olur. Yani varu iş başarıbilirmiş gele. Oghul için oke mohem dir oghul için tirandazi, şocaat, atı

binmek, şekare gitmek, oghul için khobdir. Kole Aşayerler zendegileri eyne ham dir. Çokhu manbeyi daramadları aksaran daha damdaridir.

16. Eş seçimini kim yapar ?

Anna bua gidirmiş morede pasand olurmuş gidirmiş khastegariye. Yani anna bua gidirmiş khastegariye. Çokh mogheler oghulun anası gidirmiş ghızın anasıya danuşurmuş . Dar kol Ghaşkaylar be zanlerine çokh ahamiyat veirlermiş yani çokh sakhtmiş ki bir ghizlerine bisisine veri gide vere. Va bu khatereçe kamela bua ana bir tayfa şarayete kamelan baresi iderlermiş ona göre giderlermiş khastegariye. Ghizlerini onları verelermiş ki çokh damdari az lafaz çokh gusefandı var larmış ,ki malo menali çokh ola one ghizlerini verirlermiş onları. Yani ghızların verirlermiş o oghula ki az nazare mali khob ola.

17. Kızın veya erkeğin seçilen eş ile ilgili görüşler alınır mı ?

Kolan modiriyate ev aksaran hata ghizler miş. Kalantar, Khan hgizleri behtarin modirlermiş. Modiriyatleri çokh khobmuş. O Khan ghizleri bunlar ki şotorçaranler, dargheler ki zirdastlerilermiş buları ghaşang modiriyat edermiş ve bu ghizi vazifaymış ke oghul khalh yokh ola ya kişi khalghi yokh ola bunlar kolan modiriyat edirler yani ghizler avratlar modiriyat eder. Çokh moheler oghul khaghi ki gitmiş khastegariye bir Riş Sefid aparıymış ki ghabele ehtrahdir daha onlar başarıbilmirlermiş ki yepçalarlar gherar verirler çon filan kişi gelmiş biz de ghizimizi vererek .

18. Kız nasıl aranır ? Aracı vasıtasıyla mı ?

19. Anne ve yakın akrabalar mı kız arar?

Bu tayfa herkes birbirine çok tanırlarmış. Birbirini rahatamışlar. Agar çanta etefagh birbir poşini dişirmiş, bunlar diyirmiş ki bu ghiz khub değil yani bad ghadam dir. Bu tabagha payin içine khorafat çokhmuş. Be khastegari ham migan soğculuk. Kolan dayınan maşverat edirlerimiş. Aslan ghable maraseme khastegari heç yokhumuş. Na goli varmış. Hadiye aparmıarmış. Çon agar hadiye aoarlar bir de halate tohin manand varmış çon aslan hiç birbirine girmirlermiş. Ve oghlu khastegari aparmıarmış. Hata agar ayrı tayfadanmış. Çokh tul çakirlermiş ki baresi edirler ki bu oghul kimdir.

Çokh mogheler malake arzyabi khunevadeleriymiş ke meselan gireyn bu oghul naraydir nakara dir. Ghizi halate zabani dermişler ki biz vermişek. Buni ki derlermiş eynan budi ki aghd etmişler va calase tulmirlermiş va imkan varıymış ke oghulun annasi bir neşaneyi be ghizin khunevadasına veren ki biz buna seyrek. Çokh namzadi matrah degilmiş. Ki aghazına diliyna bastı. Şırbaha azmış. Va khob kolan aksaran marase ezdevacda vakhti ki daha ghizi verirlermiş oghula halate buyki nesfe male pedari gelirmiş o oghula. Yani halate ersiye manand orada matrah olmuş. Yani har ersiyeleri varmış alaghola nesf verirlermiş oghula.

20. Söz kesmede kimler giderler ve Takı takılır mı ?

Milahstan beran gidirler ghiz khistegarine, ghiz soğculugune, çandin bar gidirlermiş taki ghizi verirler. Ghabale mehriye aksaran büyüklerin diline diyene moşkel değilmiş. Ha bu kafiymiş diline diyene, kaghaz yazmirlermiş. Çokh azmuş ki bu gelin gide buasi evina. Bir nafarmış be name Mola ki savad variymiş yazırmış bu harbuki gap çağhirlermiş. Kad Khoda da emza edirmiş. Hatman masalan bi ezdevac be ezne Kad Khoda'yı. Yani Kad Khoda az dur içinde dekhalat varmış. Yani masalan Kad Khoda bu işi radif edirmiş. Kolan biyik adamlar bu işleri ancam edirmiş. Bir nafar varmuş, adı Saftar mı. Bir ghiz isirmiş tabagheye baladan, ozi tabagheye payınmış. Ghizin babasi ghizi vermirlermiş. Çonke aghaye Saftar khan tabagheye payınmış. Va Kad Khoda har ne dermiş onlara ghiz vermirmiş. Kad Khoda da deig esrar etmirmiş çon ghiz tavaghey balaymış. Akherin bar Kad Khoda dedi ke ata ver dokhtaru getirang ghachang ve bu işi girdiler ve ghızı getirdiler ghachtiler, bade bir yıl ya iki yaldan sonra geldiler daha hiçke başarabilmirlermiş ki buna bir zat diye chun Kad Khoda hemayat edirmiş.

20. Mehir yazılır mı ? Yazılırsa ne kadar yazılır ? Nişan töreni ne zaman ?

Kolan ghabaleye ghızı masalan sangin yazırlarmış hata agar oghul ayrı tayfadan ola ki bu ghabale chokhtar olu pesar. Halate bir ersiye variymiş. Bad bu ersiye ta zamani ke bua zendeymiş ersiye kalırlarmış na inke koyurlarmış pedar ya bua ondan sonra ersiyeyi bahri eder. Maraseme aghd chokh yokhlarıymış baadha ke masalan adına verirlermiş töy ederlermiş bir yere ke masalan vakht edermiş bir akhond mola bad az töy bir nafar bulurmuş be name mola ya akhond ve ona bir kaghaz yazarlarmış. Tbaghat ham fargh edirmiş. Yani ashakhi tabaghat chokh Reayat etmirmiş ke masalan hatman ezdevaj ola sanad yazıla.

Maraseme töyetmek ve aghd etmek cokh fasele etmirlermiş. Maraseme namzadida ghız o oghul aslana birbiri irtibat yokhiymiş ta zamani ke töy ede. Talagh almak cokh sakhtmış yani cokh az talagh alırlarmış birbirinden jedal olurlarmış. Birbirinan ayrılırlarmış.

22. Her iki tarafın düğün hazırlıkları nelerdir ?

Varzat bu kishi khalkhe bunu damatın babası varzat tahiye edermiş. Vazife asli buymuş ke bu oghlun var jahizasine tamin ede. Ona ghız gele otura ev içine. Ghız khalkhe bir kumre başlıgh alırlarmış va bir pare vasayel tahiye edirmiş masalan cacim o vaseyele ashpazkhane bunlar bir kumuce suratmış bunları tahiye edirmiş ghız gatırmış be onvane cahiziye. Yabuki bir kaghaz surat onları ki lazım vardır ala ghız için verirlermiş oghul khalkhina ta muna dirlermiş siz alın.

23. Düğüne çağrı nasıl yapılır ? Çağrı yaptırmak için özel kişiler tutulur mu ?

Tarikhe arusi ke tayin edek ghızın buasıdır. Bu kharidleri osulan damat va arus birbiran ayrı ayrı gidermiş kharid edermiş. Davat ki ederlermiş töyünden bu tayfalar birbirinden fargh ederlermiş. Tabagheye bala ke varmış adamaye khas gidermiş onları davet edermiş . okhçe gidirmiş davat edirmiş. Kalantar va onlar ke tabaghe balaymış melse khan, adamaye makhsus gidirmiş davat edirmiş masaln ghızın buası. Bir okhçi gidermiş onları davat edermiş töy için. Mogheyi ki gidirlermiş gelirlermiş töye bir hadiye getirirlermiş. Bad bu arusi içinde aksar ghızlar avratlar gidirlermiş hacleye bir kumucu hadie verirlermiş bir curabi ya ağrı daha zad bename “pa goşa”. Ayagh açmak.

Ghızın buası kireken buası kolan gelinin buası o kireken ailesine davat edirmiş. Kolna töy be ohdeye kireken miş. Koreken aksaran kharc edermiş.

24. Dügünde bayraktar var mıdır ? Kim bayraktar olabilir ? Görevleri nelerdir ?

Gin batana daha yatmırlarmış ya saz vurmırlarmış. Mosighi sahari be name sahar avazı çağurlarmış. Ghab az inke gin çala. Va ghomşular vazifasi buymuş ki çadur vururlar odun getirerler pazirayi ederle. Çador içine rayaatlar oturmırlarmış. Faghat khode khan oturirmiş. O adamlar ke şakhes dir. Masalan kalantar khan, bunlar çadırları cedaymış. Gelin ovasını büyük caşn tutmırlarmış bir kumuca caşn tuturlarmış va bu ki biyik caşn tua bir halate zeşt varıymış yani pis miş. Khoraki ya ghazaye kham yollırlarmış gelin ovasına onlar daha pokht o paz edirlermiş pişirirlarmış. Arusi içinde bir yaghlogh vururlarmış be ranghaye gunagun. Alan aksaran arange parçame iran. Saz vururlarmış dohol vururlarmış va har birisi bir ahang makhsus varı bename “Hali”. Hali vururlarmış. Bu sazo naghare kireken getirmiş ba hazineye kireken. Gelinin ghiçi coline bir oghlagh başına kasirlermiş. Kolan ruze şanbe töy tutmırlarmış. Barbarlar için bud yomn muş sum muş. Hatta azadari da tutmırlarmış. Hata birbir girmeyine gelmirlermiş. (K.K 5)

E.5. Derlemede Kullanılan Soruların Listesi

1. Denişik (Değişik, Berde; Kızı ve oğlu bulunan bir ailenin kızı ve oğlu bulunan bir aileye kız alıp vermesi.) Şeklinde evlenme var mıdır ?
2. Varsa neden ? (Başlıktan kurtulma vb gibi.)
3. Kız kaçırma şeklinde evlenme var mıdır ? (Zorla kaçırma, isteyerek kaçırma.)
4. Adet midir ? Nasıl karşılanır ? Evlilik iki aile arasında kabul edilir mi ? Tutum ve davranışları nelerdir?
5. Adet değilse, kız kaçırma olayı bir yılda ne kadardır?
6. İç güyesi şeklinde evlenme varmıdır ? Tercih edilir mi ?
7. Beşik kertme şeklinde evlenme var mıdır ? Tercih edilir mi ?
8. Baldızla evlenme var mıdır ?
9. Kayınbiraderle evlenme var mıdır ?
10. Birden fazla kadınla evlenme var mıdır ?
11. Tek eş evlilik hakim durumda mıdır ?
12. Yakın akraba ile evlilik tercih edilir mi ?
13. Süt kardeşler arasında evlenme olur mu ?
14. Dul kadınla veya dul erkekle evlenme var mıdır ?
15. Evlenme sadece kendi mühiti içinde mi yapılır ?
16. Muhit dışına kız verip, kız almak var mıdır ?
17. Erkeklerin evlenme yaşı ortalama kaçtır?
18. Kızların evlenme yaşı ortalama kaçtır ?
19. Erkek, evlenme isteğini belirtir mi ?
20. Kız, evlenme isteği belirtir mi ?
21. Evlenmeyen kız ve erkeklerin kismetlerini (bahtını) açmak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
22. Alınacak gelin kızda aranan vasıflar nelerdir?
23. Kız verilecek erkekte aranan vasıflar?
24. Eş seçimini kim yapar ?
25. Kızın veya erkeğin seçilen eş ile ilgili görüşler alınır mı ?
26. Kız nasıl aranır ? Aracı vasıtasıyla mı ? Anne ve yakın akrabalar mı kız arar?
27. Kız görmeye kimler gider ?
28. Seçilen kızın uğurlu olup olmadığını denemek için neler yapılır ?
29. Görülen kızla ilgili aile içinde nasıl değerlendirme yapılır ?
30. Beğenilen kız, oğlana nasıl gösterilir?
31. Kız istemeden önce kız evinin ağzı aranır mı ?
32. Kız istemeye kimler gider? Kız istemenin, yörenizdeki adı nedir ?
33. İlk istenşte kız verilir mi ? Verilmezse neden ?
34. Kız istemeye gidenler kız evinde ne tür uygulamalar yaparlar ?
35. Kız istemeye gelenler nasıl karşılanır ve ağırlanır ?

36. Kız istemede ne gibi konuşmalar yapılır ?
37. Söz kesmeye kimler gider ? Söz kesmenin yörenizdeki adı nedir ?
38. Söz kesmeye gelenler nasıl karşılanır ve ağırlanır ?
39. Söz kesmede ne gibi konuşmalar yapılır ? (Başlık, nişan, günü, tayı gibi konuların görüşmeleri.)
40. Söz kesmede karşılıklı olarak ne gibi hediyeler verilir ?
41. Söz kesimi oğlana ve kıza nasıl bildirilir ?
42. Söz kesimini oğlana veya kıza bildirene bir şeyler verilir mi ?
43. Söz kesmede takı takılır mı ?
44. Söz kesmede aynı zamanda nişan da yapılır mı ?
45. Özel bir nişan günü var mıdır ? Nişanın yörenizdeki adı nedir ?
46. Nişanda, kadın erkek beraber olurlar mı ? Hangi tarafın evinde nişan yapılır ?
47. Kadınlar arasında yapılan nişan nasıl olur ?
48. Erkekler arasında yapılan nişan nasıl olur ?
49. Nişan masraflarını kim karşılar ?
50. Nişanda kıza takı takılır mı ?
51. Nişanda başlık ödenir mi ?
52. Nişanda çağrı nasıl yapılır ? Çağrı yaptırmak için özel kişiler tutulur mu ?
53. Çağrı davetiye ile mi yoksa bir hediye ile mi yapılır ? Davetiye veya hediyein şekli, çağrılanın mertebesine göre değişir mi ? Çağrı yapana, çağrılanlar herhangi bir şey verilir mi ?
54. Gelen davetliler ne gibi hediyeler getirirler ? Davetlinin yakınlığı veya uzaklığına göre hediyein büyüklüğü değişir mi ?
55. Dışarıdan gelen davetliler nerede kalırlar ? Nasıl ağırlanırlar ?
56. Nişandan sonra oğlan, kıızı görebilir mi ?
57. Başlık, mehir ve ağırlık konusu ne zaman görüşülür ?
58. Başlık neden verilir ?
59. Başlık miktarı ne kadardır ? Hangi durumlara göre değişir ?
60. Başlık miktarında artış veya azalma varsa nedenleri nedir ?
61. Başlık para olarak mı, mal veya hayvan vb. Olarak mı ödenir ?
62. Tamamı birden mi ödenir, yoksa söz kesiminde, nişanda, düğünde parça parça mı ödenir ?
63. Başlığı kim öder ? (Baba, damat, damadın en yakın erkek akrabası)
64. Damat, başlığı veren akrabalarına bu parayı öder mi ?
65. Ağırlık neden verilir ? Neler verilir ?
66. Ağırlık (takı) nişanda mı düğünde mi takılır ?
67. Bu verilenler gelin kızın öz malı mıdır ?
68. Mehir olarak neler verilir ?
69. Mehirin yazım işleri kimlerin huzurunda, ne zaman yapılır ?
70. Nişanın ardından hemen düğün yapılır mı ?
71. Nişanla düğün arasında bayram vb. Geçerse bu zamanlarda yerine getirilen uygulamalar ve inanışlar nelerdir ?
72. Nişanlıların birbirlerini görmesi mümkün müdür ? Nişanlılar nasıl birbirlerini görürler ?

73. Nişan bozulabilir mi ?
74. Nişan bozulursa takılar ve eğer başlık ödenmişse geri verilir mi ?
75. Nişanlıdan ayrılmak toplumda ne gibi etkiler yaratır ?
76. Nişanlıdan ayrılmış kızın evlenmesi kolay mıdır ?
77. Yeni ev için oğlan tarafı neler alır ? (eşya olarak)
78. Yeni ev için kız tarafı neler alır ?
79. Kız evi çeyiz olarak ne hazırlar ?
80. Bu çeyizler ne zamandan beri hazırlanmaktadır ?
81. Düğün tarihini saptamak için kimler, nerede bir araya gelirler ?
82. Bu tolantıda neler görüşülür ?
83. Urba düzmeye gidilir mi ? Kimler gider ? Neler alınır ? Parasına kim öder ?
84. Urba düzmede alınan kumaşlar kim tarafından, nerede dikilir ? Elbise kesme esnasında yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir ?
85. Düğüne çağrı nasıl yapılır ? Çağrı yaptırmak için özel kişiler tutulur mu ?
86. Çağrı davetiye ile mi yoksa bir hediye ile mi yapılır ? Davetiye veya hediyenin şekli, çağrılanın yakınlığına göre değişir mi ?
87. Çağrılan kişiler, çağrıyı yapana herhangi bir şey verirler mi ?
88. Her iki tarafın düğün hazırlıkları nelerdir ?
89. Komşuların bu hazırlıklara katkısı neler olabilir ?
90. Kız evinde kullanılacak aşıkları kim karşılar ?
91. Oğlan evinde de düğün yemekleri yapılır mı ? Bunlarda kız evine gönderilenler olur mu ?
92. Resmi nikah nasıl kıyılır ? Kimler katılır ?
93. Dini nikah var mıdır ? Varsa ne zaman kıyılır ?
94. Dini nikahta kimler bulunur, kız nikahta bulunur mu ? Bulunmazsa kimler vekalet eder ? Vekalet nasıl alınır ?
95. Düğünde sağdıç var mıdır ? Kimler sağdıç olarak seçilir ?
96. Sağdıçların görevleri nelerdir ?
97. Yengelik var mıdır ? Kimler yenge olarak seçilir ?
98. Yengelerin görevleri nelerdir ?
99. Düğünde bayraktar var mıdır ? Kim bayraktar olabilir ? Görevleri nelerdir ?
100. Düğünde dışarıdan gelen davetliler, hangi gün gelirler? Nasıl karşılanırlar ?
101. Düğün genellikle hangi gün başlar ve biter ? Neden?
102. Düğünün yapıldığı günle ilgili özel adları var mıdır ? Niçin bu adları verilmiştir ?
103. Düğünde kadınlar ve erkekler bir arada olurlar mı ?
104. Kına gecesi hangi gün yapılır ?
105. Yakılacak kınayı oğlan evi mi alır ?
106. Kınayı kim yakar ? Gelinden başka kimlere kına yakılır ?
107. Damada kına yakılır mı ? Kim yakar?
108. Damattan başka kimlere kına yakılır ?
109. Kız çeyizi sergilenir mi ? Bu işe ne isim verilir ?
110. Çeyizin asılı olduğu yerde neler yapılır ?
111. Gelin hamamı yapılır mı ?
112. Hamama çağrı nasıl yapılır ?

113. Gelin hamamında neler yapılır ?
114. Güvey hamamı yapılır mı ?
115. Hamama kimler çağrılır ?
116. Güvey hamamında neler yapılır ?
117. Güvey hamamında tıraş yapılır mı ?
118. Gerdek odası ne zaman kim tarafından hzırlanır ?
119. Kız çeyizi ne zaman kimler tarafından nasıl getirilir ?
120. Çeyizi getirenlere oğlan tarafı ne yapar ? Nasıl karşılanır?
121. Gelin yatağıyla ilgili uygulama ve inanışları nelerdir ?
122. Gelin alınacak günde, kız evinde yapılan işler nelerdir ?
123. Gelin alınacak günde erkek evinde yapılan işlemler nelerdir ?
124. Kimler gelin almaya giderler ?
125. Gelin almaya gelenler kız evinin önünde ve içinde ne yaparlar ? Nasıl karşılanır ve ağırlanır ?
126. Gelin alıcılara kız nasıl teslim edilir ?
127. Gelin oğlan evine nasıl götürülür ?
128. Gelin, oğlan evinin kapısına gelince, içiye girinceye kadar yapılan uygulamalar ve inanışlar nelerdir ?
129. Koltuk yapılır mı ?
130. Gelin içeriye girince nereye alınır ve orada ne yapılır ?
131. Gelin görmeye gelinir mi, gelenler ne yaparlar?
132. Bu sırada damat ne yapar ?
133. Damat camiye götürülürse giderken ve orada neler yapılır ?
134. Camiden dönüşte, yolda ve evin önünde neler yapılır ?
135. Damat gerdeğe nasıl sokulur ?
136. Gerdek odasına girince ne yapılır ?
137. Damatla gelin yalnız kalınca neler yaparlar ?
138. Gerdek gecesinin ertesi günü oğlan evindeki uygulamalar nelerdir ? Niçin yapılır?
139. Gelinle damat ilk defa kız tarafına ne zaman, nasıl giderler?
140. Kız evinde ne gibi uygulamalar yapılır ?
141. Kız tarafı oğlan evine ne zaman gider ?
142. Gelin, evin içindeki herkesle konuşabilir mi ?
143. Kayınpederin ve kaynananın geline karşı tutumu nasıldır ?
144. Gelinin, kayınpederi ve kaynanasına karşı tutumu nasıldır?
145. Söylemezlik adeti ver mıdır ? Ne zaman kadar sürer ? Nasıl son verilir ?
146. Damatla gelinin aile arasındaki davranışları nasıldır ?
147. Geleneklerde değişikliğe uğrayanlar var mıdır ? Niçin, neden, ne zaman değişiklikler başladı ? Daha önce yapmadığınız bugün geleneğinize girmiş işlemler var mıdır ? Nelerdir ? Bunları niçin, nasıl, ne zaman kabul ettiniz ? (Ekici, 2013, s. 166-172).

KAYNAKLAR

Acami, İ., Mir Mohamad Sadeghi, J., & Marsden, D. (1973). *Tireye Amaleye Farsimadan*. Şiraz: Daneşgah Pahlavi.

Afshar, İ. (1982). *Ketab Agah İlat va Ashayer* (Cilt 2). Tehran.

Beck, L. (1986). *The Qashgai of Iran*. London: Yale University Press.

Dilek, K. (2007). İran'da Meşrutiyet Hareketi ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri. *Akademik Orta Doğu*, 2, s. 49-50.

Ebne Botuteh. (1969). *Safarnameh Ebne Botuteh* (Cilt 1). (M. A. Movahed, Çev.) Tehran: Bongah Tarjome ve Naşr Ketab.

Ekici, M. (2013). *Halk Bilgisi (Folklore) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Heyat, C. (1986). *Seyri dar Tarih Zaban va Lahcehaye Torki*. Tehran: Naşre No.

H. Aboulfazl. (2016, Nisan 08). https://tr.wikipedia.org/wiki/Abbas_bin_Ali adresinden alınmıştır

Kahremani, M. (1956). *Az Bavord ya Abivard Horasan ta Abivard ya Bovalvard Fars va Goftari Darbareye İlat Aşayer Fars*. Şiraz: Hayam Şiraz Yayınevi.

Khomruci, M. J. (1934). *Haghyayegh-ol-akhbar Naseri*. Ney.

Kiyani, M. (2001). *Tarih Mobarezat Mardom İl Kaşkay az Safaviye ta Pahlavi*. Şiraz: Kiyani Yayınevi.

Markaz Amar İran. (1987). *Sarshomari Ejtemayi-Eghtesadi Ashayer Kuchande*. Tehran.

Nasiri Tayebi, M. (2009). *Naghşe Ghaşghayi-ha Dar Tarih ve Farhange İran*. Daftare Barnamerizi va Motaleat Farhangi Vezarat Olum, Tahghighat va Fanavari.

Oberling, P. (1974). *The Qashgai Nomads of Fars*. Mouton, the Hague and Paris.

On Dört Masum. (2016, Nisan 10). https://tr.wikipedia.org/wiki/On_Dort_Masum adresinden alınmıştır

Örnek, S. V. (2000). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Persian–Portuguese war. (2016, Nisan 12). https://en.wikipedia.org/wiki/Persian%E2%80%93Portuguese_war adresinden alınmıştır

Pur Mohamadi Amlaşı, N., & Zeylabpur, B. (2014). Dariçeyi be Tarih Ectemaii Tayfa Dareşuri Kaşkay dar Doreye Safaviye. *Faslnameye Gancineye Asnad*, 6-27.

Roghani, B. (2015, Eylül 12). *Goftogu ba Rul-ollah Amini*. <https://exilesactivist.wordpress.com> adresinden alınmıştır

Sumer, F. (1990). "Kaşkay", *Encyclopedia of Islam* (Cilt IV).

Zehtabi, M. T. (1997). *İran Türklerinin Eski tarihi*. Bija Yayınevi.

ÖZ

Halk bilimi bir toplumun kimliğidir. Halkbilimciler bu kimliğin sağlam durması konusunda çabalamalıdır. Bu araştırmanın amacı Kaşkay Türkleri'nin halkbilimin kimliğinden bir parçası yani düğün gelenek göreneklerini diğer toplumlara tanıtmak ve korumaktır. Kaşkay Türkleri, İran'da yaşayan Türklerden nüfus olarak üçüncü kalabalık Türk topluluğu sayılırlar. Hayatları kışlık ve yazlıkta göç ederek geçmektedir ve genelde hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Teknoloji ve kentleşme sebebiyle onların konargöçer yaşam tarzları tükenme halindedir. Bu çalışmada Kaşkayların düğün gelenek göreneklerini incelemekteyiz. İsfahan şehri ve çevresinde yaşayan Kaşkaylardan daha çok soru sorma yöntemiyle ister yerleşmiş ister hala çadırdaki yaşayan yaşlı amca ve teyzelerimizden Kaşkay Türkçesi'yle ses kayıt ve kamera cihazıyla bilgi topladık. Tezimizde Kaşkaylar hakkında genel bilgi verdikten sonra Kaşkay düğünlerinde gelenek görenekleri inceledik. Çalışmamız sonucunda Kaşkayların asıl yaşam tarzları ciddi bir tehlike olduğuna ve eskiden beri daha çok hangi gelenekleri değişme veya yok olma tehlikesinde bulunduğunu açıklandırmaktayız.

Anahtar kelime : Kaşkay Türkleri, Düğün Geleneği, Halk bilimi, Konargöçer.

Abstract

Folklore is a society's identity so folklorists have to attempt to protect of this identity. The purpose of this article is get known one piece of the huge Qashgai Turks' folklore -wedding tradition- to other societies. Qashgai Turks are the third populated Turk community in Iran. Their life has passed with immigrating between winter resorts and summer resorts and their main job is stockbreeding. Because of Technology and urbanization, their migratory lifestyle is going to disappear. In this research we are going to investigate wedding tradition within Qashgai's. We have collected lots of information by method of asking question and by using of voice recorder and camera from elderly uncle and aunts who lives in Isfahan city and its countryside. After giving a summary of Qashgai Turks, we investigated wedding tradition within Qashgai's in our article. At the end on our article we have talked about the danger of destroying or changing Qashgai origin lifestyles'.

Keywords: Qashgai Turks, Wedding Tradition, Folklore, Migratory.